

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
GEROVĖS SOCIOLOGIJOS KATEDRA

VLADAS BARTOCHEVIS

MULTIKULTŪRALIZMAS LIETUVOJE:
VISUOMENINIS DISKURSAS IR VALSTYBĖS
POLITIKA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
prof. dr. V. Kanopienė

VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
GEROVĖS SOCIOLOGIJOS KATEDRA

MULTIKULTŪRALIZMAS LIETUVOJE:
VISUOMENINIS DISKURSAS IR VALSTYBĖS
POLITIKA

Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62405S103

Vadovė

prof. dr. V. Kanopienė

2012-12-

Recenzentas

Atliko

GSmns1-01 gr. stud.

V. Bartochevis

2012-12-

2012-12-15

VILNIUS, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	4
SAVOKŲ ŽODYNAS	8
1. ŽMONIJA NĖRA HOMOGENIŠKA.....	10
1.1. Rasė - kaip žmonijos nehomogeniškumo savybė.....	10
1.2. Etninių grupių raida	13
1.3. Kultūra, kalba, religija - skirtingumo elementai.....	16
1.4. Migracijos fenomenas.....	20
1.5. Trečiasis demografinis perėjimas Europoje ir Lietuvos migracijos padėtis.....	23
2. SKIRTINGŲ ŽMONIJOS NEHOMOGENIŠKUMO VEIKSNIŲ REAKCIJOS	27
2.1. Prigimtinės reakcijos	28
2.2. Politinės reakcijos.....	31
2.2.1. Melting-pot („Tautų katilas“).....	31
2.2.2. Rasizmas.....	33
2.2.3. Assimiliacija.....	34
2.2.4. Nacionalizmas ir nativizmas	35
2.2.5. Etninis ir civilinis nacionalizmas	36
2.3. Filosofinės reakcijos-reliatyvizmas, universalizmas, pliuralizmas	37
2.4. Milton J. Bennett tarpkultūrinio jautrumo raidos modelis	39
3. MULTIKULTŪRALIZMO REIŠKINIAI IR JO SIŪLOMI KELIAI.....	41
3.1. Multikultūralizmo kontekstualizavimas	41
3.2. Multikultūralizmo sampratų įvairovė	43
3.3. Multikultūralizmo modeliai.....	44
4. LIETUVOS PARTIJŲ PROGRAMOS: MULTIKULTŪRALIZMO PROBLEMŲ SPRENDIMAS KITATAUČIŲ ATŽVILGIU	50
4.1. Lietuvos politiniai veiksniai kitataučių atžvilgiu po nepriklausomybės atkūrimo	50
4.2. Pagrindiniai Lietuvos Valstybės oficialūs dokumentai reglamentuojantys kitataučių teises ..	52
4.3. Tyrimo metodas.....	55
4.4. Tyrimo duomenys.....	58
4.4.1. Lietuvos Seimo rinkimų partijų ir vyriausybių programų vertinimas.....	58
4.4.2. Lietuvos Seimo rinkimų partijų lyginamoji analizė.....	70
IŠVADOS.....	78
REKOMENDACIJOS.....	81
LITERATŪRA.....	82
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	100
SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	102
PRIEDAI.....	106

ĮVADAS

Multikultūralizmo reiškinyms atsiskleidžia daugiau ar mažiau visose šiuolaikinėse visuomenėse. Jis gali būti visuomenės kultūros ir ekonomikos praturtėjimo galimybė, arba nepakantumo ir konfliktų priežastis - daug priklauso nuo politikų nusiteikimo ir pasiruošimo spręsti iškilusias problemas.

Skirtingų kultūrų žmonių buvimas tam tikroje erdvėje – šitaip galime lakoniškai apibrėžti sąvoką „multikultūralizmas“ (André, 2007). Šis reiškinyms yra suintensyvėjęs visame pasaulyje, ir tapo viena iš pagrindinių visuomeninio – politinio diskurso temų. Galime minėti keletą pavyzdžių: 2012 metų Olimpinėse Žaidynėse 5 tūkst. bei 10 tūkst. metrų bėgimo nugalėtoju tapo Somalyje gimęs, bet gavęs Britanijos pilietybę musulmonas Mohamed Farah – tuo metu vieni džiaugėsi multikultūralizmu, kiti abejojo dėl jo nuoširdumo užsidėti ant pečių Didžiosios Britanijos vėliavą, o jis atsakė: „ši šalis (Anglija) yra mano šalis, čia užaugau, čia pradėjau mano gyvenimą“ (guardian.co.uk, 2012); 2007 metų nuo Paryžiaus priemiesčių kilo diskusija, kad imigrantai gali sukelti šalims naštą dėl savo skurdžios situacijos, tačiau šalis gali būti pati atsakinga už izoliaciją, kuri veda šiuos žmones į visuomenės užribį – tada imigrantai ir jų vaikai sukėlė riaušes, kurios paplito po visą šalį dėl savo statuso (nytimes.com, 2005); Vilniuje 2012 metų kovo 11 d. įvyko eitynės, kurioje ultranacionalistai šaukė „Lietuva lietuviams“ ir surinko 1 tūkst. žmonių, tuo sulaukdami daug kritikos, tarp jų, nuo į JAV emigruojančių lietuvių dėl Lietuvos įvaizdžio abejingumo (lrytas.lt, 2012); arba 2011 m. norvego Breiviko žudynės, kai 78 žmonės buvo nužudyti kaip protestas prieš jo manymu – grynos visuomenės subyrėjimo pavojaus dėl svetimšalių (elpais.com, 2011). Čia yra tik keletas pavyzdžių, kurie gavo didelį žiniasklaidos, politikų bei paprastų piliečių dėmesį ir sukėlė didelio masto diskusijas.

Dėl globalizacijos vystimosi, dėl tinklų visuomenės suklestėjimo, susidūrimas tarp skirtingų kultūrų tampa vis kasdieninis, eilinis dalykas (André, 2007). Tas susidūrimas nebevaržomas dėl fizinių atstumų ar politinių sienų, ir vis labiau priklauso vien nuo pačio žmogaus ryžto spręsti kur nori būti, kur nori sukurti savo gyvenimą. (Bauman, 1998).

Jeigu gyvename Vilniuje nebebūtina išvažiuoti į Londoną, Niujorką ar San Paulą, kad galėtume susidurti su kitų spalvų žmonėmis, su musulmoniškai apsirengusiu studentu ar su Hare Krišnos pasiekėjais - užtenka praeiti pro Pilies g., pramogauti kokiam nors prekybos centre ar pasivaikščioti Sereikiškių parke. Tai, kas anksčiau buvo tolimesnė egzotika, mūsų smalsumo ar/ir baimės taikinyms, dabar yra mūsų bendradarbis, mūsų kaimynas, mūsų visuomenės dalis. Kokia ši dalis, ar atskirta, ar pilnavertė? Tai yra vienas iš esminių klausimų, kalbant apie multikultūralizmo reiškinį.

Multikultūralizmas suprantamas pagal savo normatyvinę formą, kai jis yra mokslinis ir politinis projektas, priklausantis nuo šalių patirčių bei politinės-kultūros realybės (André, 2005). Valstybė gali pasirinkti „užsidaryti“, kad išvengtų šios problemos pasekmių, bet tada būtų neatsižvelgiama į „svetimšalių“ vaidmenį visuomenėje - tiek jos ekonominius ir politinius interesus,

ties ir giluminius egzistencinius veiksmus. Kaip teigia Henri Tajfel, yra „Aš“, kadangi yra „Kitas“ (1983, p. 15). Kitaip tariant, „Kito“ egzistavimo suvokimas atsiranda pirmiau nei suvokimas apie „Aš“ (Borges, 2011), arba, "dialoge žmogus ne tik rodo save išoriškai, bet jis tampa pirmą kartą, tuo, kuo jis yra - ir mes tai pakartojame ne tik kitiems, bet ir sau taip pat" (Bakhtin, 1997). Tad kitas valstybės politikos variantas yra rasti tinkamą modelį, kuriuo remiantis, galima būtų spręsti šias problemas. Pagal J. Rawls'ą (2008) ar M. Nussbaun'ą (2002) galėtų būti liberalusis modelis, kai ieškoma visiškos lygybės tarp visų, ir Valstybė priima neutralią poziciją. Tačiau šiuo atveju tendencija bus ta, kad mažumos turės asimiliuotis prie vyraujančios daugumos. Pagal bendruomenininko C. Taylor'o modelį ieškoma lygybės atsižvelgiant į skirtingumą, ir Valstybė yra aktyvi skirtingumo saugotoja. Tačiau šis modelis gali sukelti izoliaciją ir asimiliaciją, jeigu ieškant svetimšalių apsaugos nebus skatinama jų integracija (André, 2009; Moscovici, 1996).

Lietuvių autorių darbų, skirtų etninių santykių temai sąrašas yra negausus – V. Valevičiaus, V. Beresnevičiūtės, K. Trakšelio, K. Žibo, N. Kasatkino, T. Birmontienės, R. Grigo publikacijos buvo apžvelgiamos šiam darbui. Pažymėtina G. Potašenko knyga „Daugiatautinė Lietuva“, kuri suteikė naudingos informacijos apie lietuvių ir kitataučių santykių istoriją. Kalbant apie politinių partijų veiklos tyrimus, galima būtų paminėti A. Krupavičių, A. Ramonaitę, L. Bielinį, V. Gaidį ir kt., tačiau jie analizuoja politinių partijų programas iš politologinės perspektyvos, neskirdami didesnio dėmesio tautinių mažumų integracijai ir su šia problematika susijusiems klausimams. Todėl daugiausiai buvo remiamasi užsienio autorių publikacijomis portugalų, ispanų, italų ir anglų kalbomis.

Kaip jau buvo pažymėta, mūsų šalyje ši tema dar mažai tyrinėta, bet tikėtina, kad greitai metu multikultūralizmo sąvoka užims vis svarbesnę vietą politiniame diskurse ir visuomenės diskusijose. Lietuva po atkurtos Nepriklausomybės tapo aktyvia šiuolaikinio globalaus pasaulio dalimi, todėl jam būdingi reiškiniai neaplenkia ir mūsų šalies. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, nuo 2000 m. iki 2012 m. bendras gyventojų skaičius šalyje sumažėjo beveik trylika procentų, atitinkamai darbingo amžiaus gyventojų – daugiau nei aštuonis procentus (Lietuvos Statistikos departamentas, 2012 m.). Gyventojų skaičiaus mažėjimas veda daugelį Europos šalių, į tai, ką David Coleman vadina Trečiuoju demografiniu perėjimu, kuris apibūdina natūralaus neišvengiamo kelio pasirinkimą - kai kartos atsinaujinimas yra nepakankamas, ir šaliai būtina aktyviai įtraukti svetimšalius, kad visuomenės funkcionavimas nenukentėtų.

Būtina pažymėti, jog Lietuvoje, dėl sudėtingos šalies istorijos (karų ir okupacijų) multikultūralizmo reiškinys jaučiamas seniai: „Mieste yra daug tautybių: lietuviai, rusėnai, lenkai, tauriniai, vokiečiai, žydai, nemažai italų ir armenų“ – čia pateikiama ištrauka iš 1570 m. Vilniaus Jėzuitų vyresniojo laiško, kuriame rašoma apie Vilnių (Potašenko, 2008, p. 18). Jeigu pažvelgtume į

visiškai netolimą praeitį, 1959 m. Gyventojų surašymo duomenimis, 20,7 % Lietuvos gyventojų buvo kitataučiai (p. 137).

Darbe atsižvelgiama į šiuos **probleminius** klausimus: Multikultūralizmas yra suintensyvėjęs pasaulinis reiškiny, bet jo suvokimas būna įvairus. Lietuvoje dar mažai yra diskutuojama šia tema, bet ji turėtų tapti vis aktualesne, o Lietuvos politikų nusiteikimai ir nuostata dėl šios problemos nėra aiškūs.

Dėl ką tik mano minėtų argumentų, keliu šiam darbui šį **tikslą**: išnagrinėti multikultūralizmo reiškinius, analizuojant teorinę literatūrą bei Lietuvos politikų poziciją kitataučių atžvilgiu, atliekant Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų analizę nuo 1996 m. iki 2012 m.

Darbo tikslo pasiekimui, remiantis moksline literatūra, bus vadovaujama šiais apibrėžtais **uždaviniais**:

1. Atskleisti žmonijos nehomogeniškumo veiksnius ir analizuoti jų tarpusavio sąveiką.
2. Aptarti teorinius multikultūralizmo aiškinimus, pagrindines sąvokas ir modelius.
3. Atliekant dokumentų analizę, išnagrinėti, palyginti ir įvertinti Lietuvos Seimo partijų rinkimų programas nuo 1996 m. iki 2012 m. ieškant jų pozicijos kitataučių atžvilgiu.

Darbo autorius apibrėžia, kad sąvoka „homogeniškumas“ šiame darbe yra suprantama pagal J. M. André apibrėžimą: „Keletas dalių, kurios yra sujungtos ir sudaro vientisą visumą, kur nėra „A“ ir „B“, o tik „A“, „A“ ir „A“.“ (2009, p. 3)

Ir keliame keturias **hipotezes**:

1. Ne fiziniai bruožai, o skirtingi būdai suvokti ir traktuoti realybę yra tie tikrieji veiksniai, kurie suskirsto žmoniją.
2. Prigimtinė reakcija į susidūrimą su „nesavaisiais“ yra smurtas ir noras sunaikinti, todėl bet kokios sukurtos priemonės taikiai sąveikai tarp skirtingai suvokiančių ir traktuojančių realybę žmonių, yra pasmerktos į nesėkmę.
3. Multikultūralizmo modelius iš esmės galime suskirstyti į du skirtingus pagrindinius kelius: į toleravimo arba į integracijos poziciją.
4. Daugumos Lietuvos politikų nusiteikimas kitataučių atžvilgiu veda pastaruosius į izoliaciją arba į asimiliaciją ir galime sutapatinti svarbiausios tautinių mažumų politinės partijos poziciją, ieškant kitataučių interesų išsaugojimo, su vyraujančia daugumos Lietuvos partijų pozicija.

Siekiant visapusiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius, gauti išsamią ir pagrįstą analizę šiam magistro darbui, pasirinkti tiek kokybinio (tradicinė turinio analizė), tiek kiekybinio (kontent analizė) metodo taikymai. Taikant šiuos du metodus buvo atlikta išsami dokumentų analizė iš 33 Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų.

Kokybinė metodologija buvo pasirinkta, nes leidžia atskleisti dabartinę ir platesnę tiriamojo reiškinio situaciją ir gauti išsamią informaciją iš pirmojo šaltinio, t.y. Lietuvos Seimo rinkimų partijų ir

vyriausybių programų. Taikant kiekybinę metodologiją buvo pasirinkta kiekybinė turinio analizė, dar kitaip vadinama kontent analizė(angl. – content analysis). Ši analizė būtent taikoma, kai reikia atlikti platų, išsamų, ilgalaikį, praeities įvykius nagrinėjantį turinio tyrimą, ir būtent šiuo atveju, nagrinėjant gausias ir nuolant pasikartojančios Seimo rinkimų partijų programas, ji labiausia tinkama. Nors šis mokslo tyrimo metodas yra mažai žinomas Lietuvoje, verta paminėti politologą L. Bielinį, kuris analizavo Prezidento kalbas pagal šią analizę straipsnyje „Prezidento rinkimai‘ 97: kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus rinkiminių nuostatų ir stereotipų lyginamoji analizė“ (Politologija, 1998).

Kiekybinėje turinio analizėje tiriamos turinio kategorijos buvo įvertinamos kiekiu (pavyzdžiui, 2008 m. Seimo rinkimų Tvarkos ir Teisingumo partijos programoje skiriami 105 žodžiai priklausantys sakiniams, kurie siejė su kitataučiais, o 2012 m. – 123 žodžiai) arba kokybine charakteristika – „buvimu-nebuvimu“ ar „daugiau-vidutiniškai-mažiau“ (pavyzdžiui, 2008 m TS(LK) partijos programa leidžia teigti, kad jie yra prieš imigraciją ir už tolerancijos scenarijaus susiformavimą, tuo tarpu socialdemokratai su savo tų pačių metų programa atsiskleidžia kaip atviri kitų tautų kultūroms ir už pilnavertišką kitataučių integraciją).

Buvo atlikta dokumentų analizė iš 33 Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų. Toks skaičius susidaro iš visų partijų programų nuo 1996 m. iki 2012 m. patekusių į seimą per daugiamandatinę apygardą, t.y. - 29 programos (kadangi dvi iš jų nebuvo surastos - 1996 metų Lietuvos centro sąjungos ir Lietuvos socialdemokratų partijos), ir taip pat visos 4 Lietuvos Lenkų rinkimų akcijos partijos Seimo rinkimų programos.

Šio darbo **objektai** yra multikultūralizmo elementai, jo modeliai ir Lietuvos partijų rinkimų programos, kurie bus nagrinėti keturiuose darbo skyriuose; suskirstyti į skyrius ir poskyrius, išvadas ir rekomendacijas, literatūros sąrašą, anotaciją ir santrauką lietuvių, anglų kalbomis bei priedus.

Mokslinės literatūros bei teisinių šaltinių pagalba pirma dalis skirta išnagrinėti žmonijos nehomogeniškumo savybes ir nehomogeniškumo veiksnių sąveiką, antra dalis – nagrinėti iš to susidūrimo kylančias reakcijas. Trečioje dalyje analizuojami teoriniai multikultūralizmo aiškinimai, pagrindinės sąvokos ir modeliai. Ketvirtoje dalyje bendrai apžvelgiama Lietuvos situacija kitataučių atžvilgiu, pateikiamia Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų nuo 1996 m. iki 2012 m. kitataučių atžvilgiu analizė, tyrimo rezultatai ir jų interpretacija. Šių dokumentų nagrinėjimas suteiks pagrįstą nuomonę dėl mūsų šalies politikų pozicijos kitataučių atžvilgiu.

Pagrindinės sąvokos: multikultūralizmas, integracija, tolerancija, asimiliacija, izoliacija, migracija.

SAVOKŲ ŽODYNAS

A priori (lot. iš pat pradžių: 1. iš anksto, nepažinus faktų; 2. filos. žinios iki patyrimo ir nepriklausančios nuo jo; TŽŽ, 2005)

Diaspora (gr. išsklaidymas: 1. dalies tautos gyvenimas svetur; kurios nors tikybos žmonių gyvenimas tarp kitatikių; 2. svetur gyvenanti tautos grupė; tarp kitatikių gyvenanti kurios nors religijos žmonių grupė; TŽŽ, 2005)

Empatija (gr. empathia — stipri aistra, įsijautimas į kt. asmens emocinę būseną; TŽŽ, 2005)

Etnocentrizmas (lot. etno...+ centrum — centras, kurios nors etninės grupės siekimas išimtinės pagarbos, išskirtinumo; viena fanatizmo, rasizmo, nacionalizmo priežasčių; TŽŽ, 2005)

Etosas (gr. ethos — paprotys, įprotis, būdas; socialinės grupės priimtų normų, reguliuojančių jos narių elgesį, visumą; TŽŽ, 2005)

Eugenika (gr. eugenēs — geros kilmės; teorija, teigianti, kad genetikos principais galima gerinti žmogaus paveldimas savybes; TŽŽ, 2005)

Hegemonija (gr. hēgemonia reiškia viešpatavimas, vyravimas; valstybės, klasės, partijos vadovaujamas vaidmuo; TŽŽ, 2005)

Interakcija (inter... + lot. actio – veiksmas, vykdymas; dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis poveikis; TŽŽ, 2005)

Kosmopolizmas (visuomeninės politinės pažiūros ir ideologija, teigianti, kad žmogaus tėvynė yra visas pasaulis; savo ir kt. tautų tradicijų, kultūros, gyvybinių interesų nepaisymas, niekinimas; TŽŽ, 2005)

Ksenofobija (ksenofobija žodis kilęs iš graikų kalbos xénos: "užsienietis/nepažįstamas" ir phóbos: "baimė; TŽŽ, 2005)

Nativizmas (lot. nativus — įgimtas: 1. teorija, pažinimą aiškinanti įgimtų idėjų, nepriklausomų nuo patyrimo ir išorinių veiksnių, buvimu (R. Dekartas); 2. teorija, pervertinanti įgimtų faktorių reikšmę psichiniam vystymuisi ir elgsenai; TŽŽ, 2005)

Plebsas (lot. plebs — liaudis, plebėjai; Tarptautinių žodžių žodynas (TŽŽ), 2005)

Pliuralizmas (lot. pluralis — daugybinis): 1. filos. koncepcija, aiškinanti, kad egzistuoja keli (arba daug) vienas nuo kito nepriklausomi būties pradai; 2. daugybiškumas (TŽŽ, 2005)

Reliatyvizmas (lot. relativus — santykinis) metodologinis principas, absoliutinantį pažinimo, vertybių, tikrovės kintamumą, sąlygiškumą ir neigiantis daiktų, reiškinių pastovumą, žinių perimamumą (TŽŽ, 2005)

Segregacija (lot. segregatio — atskyrimas: 1. kai kuriose burž. šalyse — negrų ir kitų spalvotųjų gyventojų atskyrimas nuo baltųjų; 2. met. tam tikras lydinio chem. sudėties netolygumas; TŽŽ, 2005)

Tiglis (vok. Tiegel: 1. metalinis, grafitinis, keraminis indas medžiagoms lydyti, iškaitinti; 2. tiglinės spausdinimo mašinos metalinė plokštė, prispaudžianti popierių prie spaudos formos; 3. teksto rinkimo mašinos spaustuvinio lydinio liejimo katilas; TŽŽ, 2005)

Totemas (indėnų odžibvių k. ot-oteman — jo giminė, protėvis: 1. gyvūnas, augalas arba negyvosios gamtos daiktas, kurį pirmykščių žmonių grupė (gentis, giminė) garbino, laikė savo mitiniu pirmtaku, globėju; 2. genties, giminės herbas su totemo atvaizdu; TŽŽ, 2005)

Universalizmas (lot. universalis — visuotinis) pastangos apimti visas mokslo šakas, būti visapusiškam; visapusiškumas (TŽŽ, 2005)

1. ŽMONIJA NĖRA HOMOGENIŠKA

Jeigu galėtume keletą akimirų pakilti ir pabūti virš žmonijos, pastebėtume, kad ji nėra vientisa, greičiau visiškai atvirkščiai – ji yra marga, įvairi. Pirmiausiai ji yra marga dėl akivaizdžiausiai matomų dalykų – spalvos. Bet ar tas akivaizdumas nesuklaidina? Ar spalva nėra akivaizdžiausias skiriantis elementas, bet tuo pačiu – paviršutiniškiausias? Juk ji yra akivaizdi dėl to, kad yra „ant viršaus“. Tad jei truputį ilgiau pabūsime virš žmonijos ir atidžiau stebėsime, galime pradėti abejoti, ar spalva ir fiziniai bruožai yra galutiniai ir neginčijami žmonijos skirtingumo elementai, kad įvairovė neapsiriboja spalvomis, o grindžiama į elgesį, į būdą suvokti realybę.

Todėl, bandydami suvokti ir pagrįsti pasaulio nehomogeniškumą, pirmiausiai nagrinėsime rasę, kad suvoktume, ar ji iš tikrųjų yra pagrįstas skiriantis elementas. Toliau nagrinėsime „kanalus“, per kuriuos žmonės suvokia ar bando suvokti realybę ir elgiasi pagal šį suvokimą, t.y.- kultūrą, kalbą ir religiją.

1.1. Rasė - kaip žmonijos nehomogeniškumo savybė

Iš visų skiriančių elementų, fiziniai bruožai yra akivaizdesni, pirmiausi krentantys į akis. Žodis rasė kilo iš lotynų kalbos „ratio“, kuri reiškia lemtis, kategorija, rūšiai (Munanga, 2003). 1684 metais François Bernier'o darbe „Nouvelle division de la terre par les différentes espèces ou races qui l'habitent“ pirmą kartą panaudoja šį žodį, kad surūšiuotų skirtingų grupių žmones pagal fizinius bruožus. XVI-XVII amžiuje Prancūzijoje dėmesys skirstyti žmones buvo didelis dėl konfliktų tarp frankų bei galų - pirmieji turėjo germanų kilmę ir sudarydavo aukštuomenę, o antrieji – vietiniai, sutapatinami su plebsais (lot. plebs — liaudis, plebėjai; Tarptautinių žodžių žodynas (TŽŽ), 2005). Frankai pasivadindavo „gryno kraujo“, gebantys vadovauti galams (Munanga, 1996).

Bet pasak Kabengelę Munangą (1996), Brazilijoje gyvenančio Kongo Respublikos imigranta, antropologa, San Paulo universiteto profesoriaus, Pirėnų pusiasalyje prasidėjo intensyvūs debatai, kurių tikslas buvo pagrįsti skirtingų žmonių rūšių egzistavimą ir katalogavimą. Visa tai kilo dėl to, kad europiečiai susidūrė su visiškai jiems nežinomomis žmonių rasėmis ir bruožais-dėl Portugalijos ir Ispanijos naujų žemynų atradimų. Tai irgi tiko pateisinti indėnų bei juodaodžių vergovę (p. 9).

1853 metais Arthur de Gobineau, Prancūzijos filosofas, diplomatas ir rašytojas, publikavo savo knygą „Essai sur l'inégalité des races humaines“, kurioje bandė nagrinėti skirtumus tarp žmonių rasių (baltųjų, geltonųjų, juodųjų). Šiame darbe A. de Gobineau teigia, kad jokios civilizacijos neatsirado be baltųjų iniciatyvos ir bandė pateisinti skirtingų rasių egzistavimą ir jų hierarchiją. Jis palygino skirtingų žmonių rasių smegenų dydžius ir teigė, kad jų dydis susijęs su jų civilizacijos lygiu. A. de Gobineau pripažino, kad arijai yra aukščiausia rasė ir turėtų būti išsaugota nuo sumaišymo, kuris pagal jį – pablogintų arijų rasę. Pastebėdamas, kad tas susimaišymas po truputį vis dažniau vyksta, jis pasakė

vieną iš savo garsiausių sakinių: „Netikiu, kad visi žmonės yra kilę iš beždžionių, bet tikiu, kad einame link to“ (Gobineau, 1967, p. 198).

Panašiu požiūriu Francis Galton (1869), anglų mokslininkas universalas: antropologas, eugenikas, tyrinėtojas, geografas, išradėjas, meteorologas, proto-genetikas ir statistikas, sukūrė eugenikos teoriją. Jis buvo Charles Darwin pusbrolis, kuris labai įtakojo jo darbus. F. Galton pirmą kartą naudojo eugenikos sąvoką (gr. eugenēs — geros kilmės; teorija, teigianti, kad genetikos principais galima gerinti žmogaus paveldimas savybes; TŽŽ, 2005) 1869 metais savo darbe „Inquiries into Human Faculty and Its Development“. Pagal autorių, tas terminas apibrėžia mokslą, kuris pasisako už socialinę kontrolę, kad pagerintų arba pablogintų rasių kokybę ateities kartose, fizine arba protine prasme (Goldim, 1998). Jau 1869 m. šis autorius parašė „Hereditary Genius“, prieš tai išnagrinėjęs 177 biografijas. Šiame darbe jis gina idėją, kad protingumas yra paveldimas, o ne aplinkos pasekmė, ir skirtingų intelektų žmonių susijungimas pablogintų ateinančią kartą (Galton, 1973). Šiuose dviejuose F. Galtono darbuose jis pasisakydavo už dirbtinę intervenciją, pakeičiant natūralią eigą į dirbtinę, apgalvotą, išvengiant skirtingų lygių žmonių susijungimo.

A. Gobineau'o teorija teigia, kad egzistuoja skirtingos žmonių rasės ir hierarchija tarp jų bei F. Galtono teorija tvirtina, kad intelekto lygis yra paveldimas dalykas ir būtina dirbtinai rūšiuoti žmones, kad neįvyktų protingų žmonių rūšies pabloginimo. Šios teorijos bus vienas iš pagrindų nacistų teorijoms (Menegat, 2008). Tiesa, eugenikos idėjos paplito ne tik nacistų tarpe, bet pasiekė visą pasaulį, nuo JAV Niujorko Imigracijos Būstinės, kur imigrantai būdavo įkalinami, sterilizuojami ar deportuojami iš šalies, kad sumažintų rasių susimaišymą, iki Brazilijos Eugenikos Komiteto, kuris XX a. trečiajame dešimtmetyje siekdavo visais būdais išvengti ne-baltųjų imigrantų atvykimo į šalį (Stepan, 1996, p. 228).

Tačiau jau 1836 m. Friedrich Tiedemann, Vokietijos anatomijos ir fiziologijos mokslininkas, parašė straipsnį „On the Brain of the Negro, compared with that of the European and the orang-outang“ (Apie juodaodžio smegenis, palyginus su europiečių bei orangutango smegenimis), kuriame nustatė, kad baltųjų, juodųjų bei moterų smegenys turi tas pačias proporcijas. Įrodė, kad smegenų dydžiai yra nereikšmingas, moksliskai nepagrįstas dalykas, nurodantis protingumo lygį (Tiedemann, 1836, p. 497-427). Jis yra pripažintas kaip pirmas mokslininkas pasaulyje, kuris pristatė rasizmo nepagrįstumo įrodymą.

O 1855 m., Antenor Firmin, Haičio antropologas, parašė straipsnį „On the Equality of Human Races“, atsakydamas į Arthur de Gobineau „Essay on the Inequality of Human Races“. A. Firmin teigia: „visi žmonės yra apdovanoti tomis pačiomis savybėmis ir tomis pačiomis nuodėmėmis,

nepriklausomai nuo odos spalvos ar anatominės formos. Rasės yra lygios "(p. 450). Jis buvo atstumtas dėl savo įsitikinimų, kad visos žmogiškosios rasės yra lygios"¹ (Firmin, 2002).

A. Firmin buvo vienas pirmųjų, kurie įtraukė rasę kaip fizinę antropologiją. Šiai mokslų sričiai rasė yra tik būdas skirti skirtingų bruožų žmones, pagal savo spalvą, ūgį, veido bruožus, t.t., tie kurie yra perduodami iš kartos į kartą.

Bet tik XX amžiuje, kartu su biologijos bei genetikos mokslų pažanga, pastebimai pradėjo keistis požiūris į žmonių rūšiavimą. Claude Lévi-Strauss, gimęs Belgijoje bet didelę gyvenimo dalį praleidęs Prancūzijoje, vienas iš garsiausių ir įtakingiausių XX a. etnologų ir antropologų, buvo vienas iš svarbiausių asmenų, kuris pasisakė už rasių klasifikavimo vengimą. Jis teigė, kad neturime žiūrėti į fizinius bruožus, o į kultūrą, jeigu norime rasti pagrįstus skirtumus. Pasak Claude Lévi-Strauss, visos žmonių grupės prisideda prie žmonijos evoliucijos, tik skirtingu būdu, prieštaraudamas A. de Goubinieu, kuris baltiesiems žmonėms teikdavo atsakomybę už evoliuciją (Párraga, Simón, 2012, p. 4).

Franz Boas (2004), gimęs Vokietijoje ir gyvenęs Jungtinės Amerikos Valstijose, taip pat įdėjo svarbų indėlį tam, kad pakeistų požiūrį į rases: „Vidutiniai baltųjų rasės gebėjimai randami to paties lygmens visose kitose rasėse. Todėl nėra dėl ko manyti, kad kitos rasės negali pasiekti tos pačios civilizacijos lygio, kurį pasiekėme“ (p. 267-268). 1911 m. jis parašė straipsnį *The Mind of Primitive Man*, kuris yra svarbus ne tik dėl to, kad rasės ir kultūros sąvokos yra išskirtos šiame leidinyje, bet ypač dėl to, kad sumenkino rasės ir padidino kultūros svarbą (Boas, 2004).

Vienas iš Franz Boas'o mokinių turės svarbų vaidmenį rasių traktavime po II Pasaulinio Karo - Ashley Montagu, žydų kilmės anglų antropologas, kuris 1942 m. parašė knygą *Man's Most Dangerous Myth: The Fallacy of Race*. Joje skelbia, kad rasė yra biologinis mitas. 1949 metais Levi Strauss'o siūlymu Montagu buvo pakviestas užimti vyriausiojo redaktoriaus postą UNESCO mokslininkų susitikime, skirtą sudaryti rimtą dokumentą rasizmo temai. Susitikime, kuris įvyko tų metų gruodžio 12 – 14 dienomis dalyvavo 8 mokslininkai: sociologai Franklin Frazier (JAV), Morris Ginsberg (Anglija), Luiz de Aguiar Costa Pinto (Brazilija); antropologai Ernest Beaghole (Naujoji Zelandija), Juan Comas (Meksika), Ashley Montagu (JAV), Claude Lévi-Strauss (Prancūzija); filosofas ir politikas Humayan Kabir (Indija). Šio susitikimo rezultatas buvo oficialus UNESCO pareiškimas dėl rasės, kuriame buvo paskelbtos tokios išvados: 1. proto sugebėjimai yra vienodi visose rasėse; 2. rasės sumaišymas nesukelia biologinės degradacijos; 3. nėra jokios galimybės nustatyti ryšį tarp religinių ar/ir nacionalinių grupių ir rasių tipų; 4. rasė yra mažiau biologinės faktas nei socialinis mitas, t.t. Šis dokumentas norėjo paneigti bet kokias rasių hierarchizavimo galimybes (Maio, 1998).

Pareiškime taip pat yra pasiūlyta pakeisti terminą rasė į etnines grupes: „Nacionalinės, religinės, geografinės, kalbinės ir kultūrinės grupės nebūtinai sutampa su rasinėmis grupėmis: ir tokių grupių

---

¹ Autoriaus laisvas vertimas nuo: "all men are endowed with the same qualities and the same faults, without distinction of color or anatomical form. The races are equal. He was marginalized at the time for his beliefs that all human races were equal."

kultūros bruožai neįrodo genetinio ryšio su rasiniais bruožais. Kai populiarioje kalboje naudojamas žodis "rasė", galima įvelti rimtų klaidų. Būtų geriau, kai kalbama apie žmonių rasių kalbėti apie etninę grupę² (UNESCO, 1950).

Laikui bėgant ir didėjant mokslo pažangai, ši UNESCO pozicija, kad negalima skirstyti žmonių pagal biologinius kriterijus tik pasitvirtino. 2001 metu Jungtinių Tautų konferencijoje (Report of The United Nations Research Institute for Social Development The United Nations Research Institute for Social Development International Conference) buvo paskelbta, kad: „genetiniai tyrimai paneigė žmonių klasifikavimo teorijas pagal skirtingas rases. 99,9 % visų žmonių genetinių bruožų yra vienodi, o likusi dalis, kuri sudarytų pokyčius – skirtumas grupės viduje yra didesnis už skirtumą tarp grupių“ (Bouza, 2002, p.4). Tačiau yra atotrūkis tarp mokslo žinių ir populiarių įsitikinimų apie rases. (Tomošiūnas, 2011, p. 5).

Praktikoje terminas „rasė“ toliau yra naudojamas kalbant apie fizines savybes antropologijos sferoje, kai norima suskirstyti žmones pagal jų fizinius bruožus, kurie yra paveldėti – odos spalva, veido forma, ūgis, t.t. Visose kitose mokslo sferose taikoma UNESCO rekomendacija – panaudoti etnines grupes, kurios yra skirstomos pagal kultūrą. Tačiau šios pozicijos nesilaiko nei visi žmonės, nei mokslininkai, nepaisant F. Tiedemann, A. Firmin, F. Boas, C. L. Strauss, K. Montauge ir kitų mokslininkų pastangų ir įvairių genetinių tyrimų rezultatų įrodančių, kad žmonės negali būti vertinami pagal fizinius kriterijus, yra maistančių kitaip ir mokslų pasaulyje. 1994 m. Richard Herrnstein ir Charles Murray knygoje "The Bell Curve" teigia, kad rado ryšį tarp rasių (šios knygos atveju – baltųjų ir juodųjų rasės) ir intelekto lygių. Knygoje autoriai teigia, kad nustatė mažesni IQ lygį juodųjų grupėse nei baltųjų, ir kad kai juodųjų ir baltųjų susimaišo, tendencija yra ta, kad IQ bus mažesnis sekančioje kartoje (istoe.com.br, 2008).

Tai pagal mokslo istoriją ir teorijas rasė yra toks skiriantis elementas, kokios jos savybės – t.y. paviršutiniškas. Ir Unesco, ir dauguma mokslininkų sutaria, kad tikrasis žmonijos skiriantis elementas yra kultūra – kuri bus pagrindas kolektyvinės tapatybės susiformavime. Per kurią susiformuos etninės grupės, kurios vėliau formuos tautas, o jos formuos valstybes. Tai nagrinėsime sekančiame skyriuje.

1.2. Etninių grupių raida

Žmogaus etniškumas susijęs su kalba, religija, tradicija, todėl glaudžiai siejasi su kultūra. Todėl, vienoje grupėje, kuri pavadinta baltųjų, geltonųjų, juodųjų rasės, gali būti keletą skirtingų etninių grupių (Poutignat, 1998, p. 86-124).

Anthony D. Smithas, anglų nacionalismo ir etniškumo profesorius, skiria šešis pagrindinius etninių bendrijų bruožus: „1) bendro savivardžio, 2) bendros kilmės mito, 3) istorinių atsiminimų, 4)

² Autoriaus laisvas vertimas nuo: „National, religious, geographic, linguistic and cultural groups do not necessarily coincide with racial groups: and the cultural traits of such groups have no demonstrated genetic connection with racial traits. Because serious errors of this kind are habitually committed when the term ‘race’ is used in popular parlance, it would be better when speaking of human races to drop the term ‘race’ altogether and speak of ethnic groups.“

asociacijos su bendra istorine teritorija – tėvyne, 5) vienos ar kelių etnosų skiriančių kultūrinių charakteristikų, 6) grupinio solidarumo jausmo, 7) endogaminių santuokų procento kitimas“ (Trakšėlys, 2008, p. 3). A. Smithas naudoja terminą etnosą, kad apibendrintų grupę, kurią vienija bendrų protėvių, bendro kultūrinio identiteto idėjos ir sąsaja su konkrečia gimtine. (Giddens, 2005, p. 414)

Pastebime, Smitho apibrėžime, kad ryšys su praeitimi yra vienas iš svarbiausių dalykų etninei grupei. George Alphonse De Vos taip pat į tai atkreipia dėmesį, kai teigia, kad etninė tapatybė yra priklausymo forma nukreipta į praeitį (1972, p. 437), kai yra istorinio tęstinumo jausmas su protėviais ir su bendra kilmės vieta“ (1982, p. 9). Protėviai yra svarbūs dėl kultūros paveldo perdavimo. Tuo tradicija užima labai svarbų vaidmenį, kaip simbolių, vaizdų, teorinių ir praktinių žinojimų, elgesio, ir t.t., visuma, kurią grupė priima vardam tęstinumo tarp praeities ir dabarties (Hervieu-Léger, 1993, p. 127).

„Žmogus nėra improvizacija... jis yra ilgos pastangų, paaukojimų praeities kulminacija (rezultatas)... Protėvių kultas yra tarp visų kitų – pats tikriausias, nes protėviai yra tie, kurie sukūrė tai, kas esame dabar“ (Reman, 1992, p. 54).

Taip pat susijusi su praeities ir dabarties ryšiais Smitho apibrėžta istorinė teritorija (gimtinė, tėvynė). „Savo žemė“ kiekvienai etninei grupei yra ne vien žemė ar erdvė, bet yra ir simbolis, nes gali reikšti bendrą paveldą – tėvų, protėvių žemė, per kurią visi ten gyvenantys gali jaustis kaip viena šeima, nes dalinasi ta pačia žeme, kuri yra bendras paveldas (Pollini, 1987). Vienos etninės grupės ryšio pagrindas gali būti dar ir dėl to, kad toje žemėje dirbo keletą kartų per visą istoriją - tai veikia kaip materialiniai ryšiai tarp praeities ir dabarties kartų. „Ta teritorija yra kolektyvinė prisiminimų erdvė, materialiniai resursų šaltiniai bendruomenei bei simbolis kolektyviniam tapatumui“ (Giménez, 1997). Teritorija gali taip pat veikti kaip „šventa vieta. Vieta, kurioje randi simbolius ir vertybes, ir jomis daliniesi (Bonnemaison, 1981, p. 257).

Galime geriau suprasti etnines grupes susiformavimą ir laikymąsi nagrinėdami tapatybės susiformavimą. N. Statkui etniškumas yra kolektyvinė tapatybė, kuri besiremia bendros kilmės, giminystės suvokimu, kultūrinėmis ir morfofiziologinėmis charakteristikomis (Trakšėlys, 2008, p. 3). Bet prieš kolektyvinę tapatybę, yra individuali tapatybė, kuri pagal Meksikos sociologą Gilberto Gimenez'ą nėra nieko daugiau nei pati kultūra, kurią kiekvienas turi savyje. Tos kultūros bruožai bus atskleisti, kai tas žmogus žiūrės į kitą, tokiu būdu vykdydamas diferenciacijos procesą (Giménez, 1997).

Yra „Aš“, kadangi yra „Kitas“. „Kito“ egzistavimo suvokimas atsiranda pirmiau nei suvokimas apie „Aš“ (Anselmo Borges, 2011). „Žmogus niekada nesutampa su savimi. Niekas negali taikyti jam tapatybės formulės $A \equiv A$ . ...Autentiško asmenybės gyvenimo atskleidimas yra įmanomas tik per dialogą, kurio metu jis laisvai ir abipusiškai atsiskleidžia... Dialoge žmogus ne tik rodo save išoriškai,

bet jis tampa pirmą kartą, tuo, kuo jis yra - ir mes tai pakartojame ne tik kitiems, bet ir sau taip pat" (Bakhtin, 1997, p. 47).

Taip kaip A. Borges ir M. Bachtin, D. Cuche taip pat argumentuoja, kad tapatybės susiformavimas vyksta socialiniame kontekste, nes tapatybė egzistuoja tik santykiyje su kita, kai gali įvykti diferenciacijos procesas (Cuche, 1999, p. 177) Diferenciacijos procese suvokiame, kas yra „jis“, tuo – kas yra „aš“, ir tas pats procesas vyksta kolektyviniame lygmenyje, kai grupės tapatybė susiformuos santykiyje, kai susiduria viena grupė su kitomis grupėmis (1999, p. 182).

Tiesa G. Giménez'as pabrėžia, kad neužtenka vien rasti skirtumus su kitais ir suvokti savo asmeninius bruožus, dar būtinas ir kitų grupės narių pripažinimas ir priėmimas: „Pripažinimo reiškinys yra pagrindinis procesas tapatybių formavime“ (Giménez, 1997, p.7). Todėl individo tapatumas ne vien skaičius(kiekybine išraiška), tačiau taip pat kokybinė tapatybė, kuri susiformuoja, laikosi ir apsirėškia interakcijos (inter... + lot. actio – veiksmas, vykdymas; dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis poveikis; TŽŽ, 2005) bei bendravimo procese, ir per šį procesą (Habermas, 2001, p. 145). Bet tai nereiškia, kad esame visiškai priklausomi nuo kitų, kaip argumentuoja Kanados mokslininkas Irving Goffman, kai primena, kaip dažnai paaugliai yra nepatenkinti ir nesutinka su tuo, kaip kiti juos priima (Giménez, 2000). Todėl teisingiau yra sakyti, kad socialiniame santykiyje susiformuoja tapatybės, bet ne viena, o bent dvi: „privati tapatybė“, kuri yra apibrėžta mūsų vidiniame pasaulyje, bei „viešoji tapatybė“, kuri skirta viešam gyvenimui (Hecht, 1993, p. 42-43).

„Tapatybės suvokimas yra tada, kai susitapatiname ir esame kitų pripažinti.“ (Kozakai ir Wolter, 2007, p.10)

Priklausymo pojūtis bei ryšys yra tie du procesai, kurie siejasi tarpusavyje ir nuo kurių tauta buvo pastatyta. Galime šiuos du procesus apibūdinti kaip komunikacijos/bendravimo socialinės erdvės kūrėjus, per kuriuos institucionalizuoja skirtumai tarp kolektyvinės „Mes“ ir kolektyvinės „Kiti“. Rezultatas yra toks, kad yra sukuriama kolektyvinė tapatybė, kuri pasireiškia per vieną „ego“, kuris sugeba turėti ir pareikšti kolektyvinį norą...Vėliau tauta bandys sukurti valstybę, kad pati save valdytų“ (Eder, 2005, p. 18).

Habermui nacionalizmas yra tokia moderni kolektyvinės tapatybės forma, kuri remdamasi savo narių bendrais tikslais, peržengia pirmąsias tapatybės formas ir leidžia suformuoti tapatumą nuo socialinių vaidmenų (Habermas, 1994).

Renan kalbėdamas apie tautą, kalba kad ji yra „noras gyventi kartu“, „noras turėti bendrą gyvenimą“, „kasdieninis referendumas“. Pagal jį, tauta laikosi tuo, kad jos nariai kiekvieną kartą patvirtina savo norą gyventi kartu. Tiesa, Renan pabrėžia, kad tas noras būti kartu visų pirma atsiranda nuo bendros praeities ir nuo noro dabartyje išsaugoti ir praplėsti savo paveldą (Kozakai ir Wolter, 2007, p.14).

Tuo sutinka politikos mokslo specialistas amerikietis Benedict Anderson, kuriam tauta yra „sugalvota politinė bendruomenė“ (Anderson, 1993, p.23). Ispanų mokslininkas Roberto Augusto teigia, kad tauta yra tai, kuo nacionalistai tiki, kad yra tauta (Augusto, 2012, p.19). Prancūzų filosofas ir antropologas Ernest Gellner teigia, kad „du žmones yra iš tos pačios tautos jeigu abu pripažįsta vienas kitą ir supranta priklausantis tai pačiai tautai“ (Gellner, 2003, p.23). Šių mokslininkų teigimu, galime suprasti, kad nacionalistai kuria tautą, o ne tauta kuria nacionalistus. Tad nacionalizmas yra vienos kultūros elemento ir politinio elemento sujungimo kilmės mitas, nuo kurių atsiras Nacionalinė-valstybė (Gellner, 1995). Nacionalinė-valstybė susidaro iš vienos kultūrinės bendruomenės, kuri yra sujungta geografiškai ir su viena bendra kalba, bendrais įpročiais ir tradicijomis, kuri turi politinę instituciją su valstybine forma (Gellner, 2003).

Max Weber teigia, kad dažniausiai kiekviena tauta bando formuoti Valstybę, kuria galėtų už save atstovauti, ir tas faktas, kad vienos tautos pavyksta, kitos ne, parodo, kad tauta yra konstrukcija(pastatoma). Kiekviena tauta susiformuoja unikaliai(dėl savo narių unikalios kultūros ir istorijos bruožų) ir turi savo unikalią tapatybę (Weber, 2007).

Yra skirtingos Valstybės, nes yra skirtingos tautos, susikūrusios iš skirtingos etninių grupių, kurios ateina iš kolektyvinės tapatybės suvokimo. Žmogaus kolektyvinės tapatybės susiformavimas neatsiejamas nuo kultūros, kalbos ir religijos. Visus šiuos elementus žemiau ir nagrinėsime.

1.3. Kultūra, kalba, religija - skirtingumo elementai

Pagal anglų antropologą Edward Burnett Tylor'ą kultūra „yra ta kompleksinė visuma, kurios sudėtyje yra tikėjimai, menai, moralai, įstatymai, papročiai, ir visi kiti įpročiai ir gebėjimai, kuriuos žmogus įgijo kaip visuomenės narys“ (Kahn, 1995, p. 29).

Tačiau JAV antropologas Clifford Geertz nevisiškai priima E. B. Tylor apibrėžimą, suprasdamas, kad jis yra per platus ir painus. Jis savo knygoje „Kultūros interpretacija“ mini Claude Lévi-Strauss'ą, pateisindamas savo kritiką Tylor'ui: „Strauss'as pastebėjo, kad mokslų pažanga nereiškia sudėtingumo sumenkinimo į paprastumą, o atvirkščiai: reiškia mažiau samprotaujančio sudėtingumo pakeitimą į daugiau samprotaujančią sudėtingumą“ (Geertz, 2008, p. 29). Ir pateikia amerikiečių antropologo Clyde Kluckhohn'o kultūros apibrėžimą iš knygos „Mirror for Man“: 1. „visos tautos gyvenimo būdas“; 2. „individualus socialinis palikimas, gautas iš jo grupės“; 3. „mąstymo, jautimo, tikėjimo būdas“; 4. „elgesio abstrakcija“; 5 „dalis antropologinės teorijos apie tai, kaip žmonės iš tikrųjų elgiasi grupėje“; 6. „sukauptų mokslų saugykla“; 7. „standartizuota orientacija į pasikartojančius problemų rinkinius“; 8. „išmoktas elgesys“ ;9. „mechanizmas elgesio norminiam reguliavimui“; 10. „techninių metodų

rinkinys tiek išorinės aplinkos, tiek žmonių reguliavimui“; 11. „istorijos nuosėdos“; 12. „elgesio žemėlapis, filtras, matrica“³ (2008, p. 5).

Toje pačioje knygoje C. Geertz mini Max Weberį, su kuriuo sutinka, kad žmogus yra „gyvūnas priirištas prie prasmių grandinių, kurias jis pats pagamino“. „Priimu kultūrą kaip šias grandines ir jų analizę - ne kaip empirinį mokslą siekiant dėsnių, bet kaip interpretatyvų mokslą, siekiant prasmių“ (2008, p. 11).

Pagal tai, C. Geertz'as supranta, kad kultūra yra viešas dalykas, kadangi prasmė taip pat yra vieša. Taip pat antropologas ir amerikietis Ward Goodenough sutikdamas su C. Geertz teigia, kad visuomenės kultūra susidaro iš to, ką kažkas turi žinoti ar tikėti, kad galėtų elgtis taip, kad kiti nariai jį priimtų“ (Winkin, 1998, p.131).

Anthony Giddens taip pat primena, kad kultūra susijusi su vertybėmis, kurias dalinasi tam tikros grupės nariai; normomis, kurias jie susitaria, ir materialiniais turtais, kuriuos gamina (Giddens, 2005, p. 38-40). Kultūros antropologas Frank Robert Vívelo tvirtina, kad kultūra yra adaptacijos mechanizmas: institucijų, įrankių, veiksmų, minčių visuma, nuo kurios vienos visuomenės laikosi (Vívelo, 1978, p.17). „Visuomenės vienija struktūrizuoti socialiniai santykiai, kurie organizuojami remiantis unikalios kultūra“ (Giddens, 2005, p. 38).

Šiame skyriuje labai pabrėžta kultūros svarba viešame gyvenime, bet tai nereiškia, kad ji yra vien išorinis reiškiny. Todėl reikia priminti, kad kiekvienas savyje taip pat neša kultūrą (kaip teigia Gimenez'as, ir jau minėjome šio darbo 12 puslapyje), kurią naudoja, kai susitinka su „kitu“ ir tada veikia diferenciacijos procesas, kuris yra pirmas žingsnis tapatybės formavime.

Sutikdamas ir su C. Geertz, ir su G. Gimenez, A. Borges teigia, kad kiekviena visuomenė ir žmonių grupė turinti savo kultūrą, ir visi žmonės yra kultūros rezultatai ir kūrėjai, nes kiekvienas yra sudarytas iš kultūros. (Borges, 2011)

Nebūtų visuomenės, jei nebūtų kultūros, tačiau kiekvienai visuomenei kultūra yra būtina, nes apskritai nebūtume „žmonės“ be kultūros, kaip tvirtina A. Giddens. Ir viena iš priežasčių pagal jį, būtų kalbos nebuvimas (Giddens, 2005, p. 38). Kalba nėra tiktai komunikacijos priemonė, bet taip pat „modeliuojanti sistema“, kuri siūlo pasaulio sistemas, kaip kodą pasaulėžiūros perdavimui vienoje bendruomenėje (Lee, 1996, p. 14-26)

„Per kalbą, išmokta nuo mamos, kalba su kuria atsiskiriame tik kapuose, atkuriamo praeitį, įsivaizduojame narystę ir svajojame apie ateitį“ (Anderson, 1993 m. p.140)

³ Autoriaus laisvas vertimas nuo: „1. "the total way of life of a people“; 2. "the social legacy the individual acquires from his group"; 3. "a way of thinking, feeling, and believing"; 4."an abstraction from behavior"; 5. a theory on the part of the anthropologist about the way in which a group of people in fact behave; 6. a "storehouse of pooled learning"; 7."a set of standardized orientations to recurrent problems"; 8. "learned behavior"; 9. a mechanism for the normative regulation of behavior; 10. "a set of techniques for adjusting both to the external environment and to other men"; 11. "a precipitate of history"; 12. a behavioral map, sieve, or matrix.“

Gernando Poyatos taip pat pabrėžia kalbos svarbą kultūrai savo darbe „La comunicacion no verbal“ (Poyatos, 1994, p.125). O žydų kilmės vokiečių Franz Boas teigia, kad kiekviena kalba reiškia skirtingą patirčių klasifikaciją. Todėl kai žmogus išmoksta kalbą, jis išmoksta tą klasifikaciją, kurią jo sąmonė priims. Tai F. Boas pradėjo kelti hipotezę, kad kalba gali turėti svarbų vaidmenį kuriant mąstymą ir kultūrą (Soares, 2001, p. 53). Edward Sapir, jo mokinys, tęsė šį idėją: „Yra iliuzija manyti, kad kažkas gali suvokti realybę be kalbos pagalbos, ir kad kalba yra vien komunikacijos įrankis...“ (Sapir, 1929, p. 53). Kalba yra vienas iš kultūros elementų, kuris reiškia daugiau nei tik komunikacijos priemonė.

Vokiečių filosofas ir diplomatas Wilhem Von Humboldt XIX amžiuje pabrėžė kalbą kaip Weltanschauung (liet.: pasaulio požiūris/pasaulėžiūra), todėl yra tarpininkė tarp žmogaus ir realybės. (Hill, 1988, p.14-20). Bet tik nuo 1930 m. šį požiūrį į kalbą sustiprina, remdamasis į empirinius duomenis (Lee, 1996, p. 15-26), ypač dėl amerikiečio kalbų specialisto Benjamin Lee Whorf darbų. Pagal šį mokslininką, E. Sapir mokinys (kuris buvo F. Boas mokinys) skirtingų kalbų semantinės struktūros yra neribotos, ir tai įtakoja žmogaus mąstymą. Todėl kalba, mintis ir kultūra yra giliai susietos, ir galime manyti, kad kiekviena kalba suteikia skirtingą pasaulėžiūrą (Gumperz, Levinson, 1996, p. 24).

Nustatydami, kad kalba visapusiškai susijusi su kultūra ir suteikia būdą suprasti realybę, taip pat turime bent trumpai apžvelgti religijos reiškinį, nes ji taip pat yra viena iš priemonių suvokti realybę ir yra betarpiškai susijęs su kultūra.

Žodis „religija“ greičiausiai kilęs iš vieno iš šių dviejų lotyno kalbos žodžių: „religere“ ar „religare“. Pirmasis reikštų suteikti dėmesį į kurią nors veiklą, antrasis – „ką nors tvirtai surišti“. Bet šiandien „religija“ apibrėžia tikėjimą, elgesį ir socialines institucijas, susijusias su žmonių prasmės bei egzistencinių klausimų ieškojimu, ir kaip tai įtakoja žmogaus elgesį (McCutcheon, 2007, p. 10). Kadangi visa tai susiję su neregimuoju (t.y. neempiriniu) pasauliu, esančiu už žmonijos istorijos ribų, paprastai manoma, kad „religija“ ir „politika“ prieštarauja vienas kitą. Iš to kilo nuostata, jog religija yra asmeninio tikėjimo reikalas, nepaklūstantis racionalumui, o politiniai klausimai yra regimi, vieši, todėl ir atviri racionaliems argumentams (p. 11). Nepaisant religijos pirminės ir esminės savybės priklausyti privačiai kiekvienam individui, ji (jos svarba ir reikšmingumas) plečiasi į kolektyvinį gyvenimą.

Hans-Jurgen Fraas pripažįsta religiją kaip kultūros dalį, be kurios nei viena kultūra nebūtų pakankamai stiprios. Pagal Peresson, religija yra ne dar vienas elementas kultūros sudėtyje, o pats reikšmingiausias, ji yra „kultūrų dvasia“, per kurią suprantame realybę (Scarlatelli, Streck, Follmann, 2006, p. 70). Pasak Giddens, religija visada išliko pagrindine žmogaus egzistencine dalimi, skirtingai veikdama jų gyvenimo aplinką ir reakcija į realybę. Nuo seniausių laikų, religija turėjo didžiulę įtaką žmonių gyvenimui, tai rodo ankstyviausiuose archeologiniuose kasinėjimuose aptinkami aiškūs religinius simboliai ar apeigų įrodymai. Būtent grupės simboliai, kurie žadina garbinimo ir/ar

nuolankumo, pagarbios baimės jausmą ir yra susiję su ritualais ar ceremonijomis, taip Giddens apibūdina visų religijų bendras savybes (Giddens, 2005, p. 493). C. Geertz savo darbe „Kultūros interpretacija“ dar pabrėžia, kad religiniai simboliai veikia kaip vienos grupės etosas (gr. ethos — paprotys, įprotis, būdas; socialinės grupės priimtų normų, reguliuojančių jos narių elgesį, visuma; TŽŽ, 2005) ir pasaulėžiūros apibendrinimas (Geertz, 2008, p. 65-70). Durkheimas naudoja terminą „totemą“ (indėnų odžibvių k. ot-oteman — jo giminė, protėvis: 1. gyvūnas, augalas arba negyvosios gamtos daiktas, kurį pirmykščių žmonių grupė (gentis, giminė) garbino, laikė savo mitiniu pirmtaku, globėju; 2. genties, giminės herbas su totemo atvaizdu; TŽŽ, 2005) kaip grupės simbolį, kuris „reiškia grupės ar bendruomenės pagrindines vertybes. Pagal jį, žmonių pagarba totemui iš tikrųjų kyla iš jų pagarbos pagrindinėms socialinėms vertybėms. Religijos atveju garbinimo objektas iš tiesų yra pati visuomenė“ (Giddens, 2005, p. 498). Taigi darome prielaidą, kad religijos pagrindas susidaro pirmiausiai nuo visuomenės kultūros. Kaip nagrinėjo Durkheimas, religija ne tik sąlygoja socialinę struktūrą, bet yra ir didžiausių visuomenės vertybių tikslų projekcija – kolektyviniais ritualais žmonės vis iš naujo patvirtina savo tikėjimą atgamtinėmis būtybėmis ir sustiprina tarpusavio ryšius (Bowie, 2007, p. 19). Tai rodo, kad religija ne tik kaip funkcija kaip „institucija, padedanti individams ir bendruomenėms atsinaujinti“, kaip susitarė Marksas, Freudas ir Durkheimas nepaisant skirtingu jų požiūrio į ją, bet ir rodo, kad jų savybės taip pat priklauso kultūrai, kurioje egzistuoja (McCutcheon, 2007, p. 13).

Pagal Fiona Bowie, socialinė struktūra ir religija atspindi viena kitą, pavyzdžiui nomadų tautos, tarp jų beduinai, įsivaizduoja Dievą kaip tėvą ir kalbėdami apie savo santykį su Dievu naudojami šeimos bei kaimo gyvenimo įvaizdžiais (Bowie, 2007, p. 19-22). Sėsli, monarchinė visuomenė, priešingai, Dievą vaizduoja kaip monarchą, kuriam mokama duoklė, naudojamosi tarnų ir pavaldinių, gerbiančių savo aukščiausią valdovą, įvaizdžiais.“

Nagrinėdami skirtingų visuomenių religijų mitus ir simbolius, pastebime, kad jie turi tas pačias funkcijas. Mita pabrėžia svarbiausias konkrečios visuomenės gyvenimo vertybes ir problemas, simboliai – vienija vieno tikėjimo žmones į vieną bendruomenę. Tačiau jų formos ir svarba skiriasi priklausomai nuo kultūros, kurioje jie egzistuoja (Davis, 2007, p. 20). Galime sudaryti margą pasaulio žemėlapi, norint nustatyti skirtingų religijų apraiškų vietas, ir pastebėsime, kad tas margumas atitinka skirtingų kultūrų realybę: apskritai vakarų šalims būdinga krikščionybė, arabų pasaulyje – islamas, rytų šalims – budizmas, hinduizmas. Kaip minėjo Giddens „Individo, gimusio Australijos medžiotojų ir maisto rinkėjų visuomenėje, tikėjimai, be abejonės, skirsis nuo to, ką tiki asmuo, gimęs Indijos kastų sistemoje ar viduramžių Europos katalikų bažnyčios aplinkoje“ (Giddens, 2005, p. 498).

Bet būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tas pats tikėjimas jau patys skiriasi vien dėl aplinkos ir kultūros. Pavyzdžiui katalikų kunigai Brazilijoje gali dažnai naudoti neformalią muziką ir šokius mišiose, kas būtų dar neišivaizduojama mišiose Lietuvoje ar Romoje.

Kalba ir religija yra pagrindiniai kultūros elementai, kuria suteikia žmonėms būdą žiūrėti į realybę. Skirtingos kultūros žmonės, skirtingai suvoks pasaulį, ir todėl – elgsis ir mąstys skirtingai. Todėl skirtingos etninės grupės, kurios siejamos skirtinga kultūra, kalba ir religija, mums dar kartą patvirtina, kaip pasaulis yra margas ir ne homogeniškas.

1.4. Migracijos fenomenas

Teritorija yra svarbus veiksnys etninėms grupėms. Tam tikra **teritorija** (gimtinė, tėvynė), kažkokiai etninei grupei, yra ne tik taip žemė ir erdvė, bet yra ir simbolis, nes gali reikšti bendras paveldas – tėvų, protėvių žemė, per kuria visi ten gyvenantys gali jaustis kaip viena šeima, nes dalinasi ta pačia žeme, kuri yra bendras paveldas (kaip žiūrėjome skyriuje 1.2. Etninių grupių raida). Taip pat tai gali būti ryšių pagrindas dėl to, kad toje žemėje dirbo keletą kartų, tai veikia kaip materialine ryšiai tarp praeities ir dabarties kartų. Ta teritorija yra kolektyvinė prisiminimų erdvė, materialiniai resurso šaltiniai bendruomenei bei simbolis kolektyviniam tapatumui (Giménez, 2000). Gali taip pat veikia kaip „šventa vieta“, vieta kur randame simbolius ir vertybes, kuriomis dalinamasi (Bonnemaison, 1981, p. 257).

Bet etninės grupės nariai ar kartais visa grupė, neretai yra priversti palikti savo tėvynę. Šį reiškinį nagrinėsime šiame skyriuje.

Visais laikais žmonės turėjo įveikti savo norą prisirišti prie savo pažįstamos žemės ir keliauti, išvykti, iškelti aukščiau savo gebėjimą prisitaikyti, kad išgyventų. Klimato kaita, maisto ar vandens trūkumas, arba geresnių sąlygų siekimas – visada vertė žmones ieškoti kitų kraštų – to dėka žmonija išsibarstė po visą pasaulį, kaip rodo įvairiausi tyrimai.

Biblijoje galime rasti vieną iš seniausių aprašytų migracijos istorijų, kai Mozė vedė izraeliečius per dykumą iki Kanaano sienos. Šios klajonės pagal Senąjį Testamentą truko keturiasdešimt metų. (Echegary, González, 2000). Mokslininkai mano, kad migracijos istorija prasidėjo su žmonių rūšių atsiradimu. Pagal mokslininkus, „Homo Sapiens“ atsirado prieš 200 000 metų prie Omo upės, Rytų Afrikoje - jie tada sudarė vos keletą tūkstančių individų, bet per pirmuosius 100 000 metų išsibarstė po visa Afriką. Rytų Afrikos homo sapiens prieš 100 000 metų nusprendė emigruoti iš Afrikos, bet tik prieš 70 000 metų maža grupė homo sapiens pavyko emigruoti iš Afrikos į Arabijos pusiasalį. Galime taigi pagal šiuos nustatymus, kad tai buvo pirmą didelį masto emigracija, ir pati reikšmingiausia: „Faktai rodo, kad jų buvo mažiau negu 200 – vos viena gentis.“ Bet „genetikai įrodė, kad visi žmonės, kurie mūsų dienomis gyvena ne Afrikoje, yra kilę iš šios nedidelės migravusių žmonių grupelės“ (Iliustruotoji istorija, 2012, p. 66). Vėliau homo sapiens išsibarstė po visą pasaulį iki Neolito revoliucijos, per kurią žmonės po nustojo pastoviai keliauti ir pradėjo apsistoti. Tai įvyko žemdirbystės dėka (Childe, 1978).

Bet žemdirbystės ir gyvulininkystės atsiradimas nepririšo žmonių visiškai prie jų žemės – vis dėl klimato kaitos, dėl geresnės žemės, dėl gyventojų pertekliaus – žmonės negalėjo stovėti visą laiką

vienoje vietoje. Ir politinis elementas turėjo vis stipresnį vaidmenį migracijos srautams, pvz. – senosios graikų diaspora (gr. išsklaidymas: 1. dalies tautos gyvenimas svetur; kurios nors tikybos žmonių gyvenimas tarp kitatikių; 2. svetur gyvenanti tautos grupė; tarp kitatikių gyvenanti kurios nors religijos žmonių grupė; TŽŽ, 2005), kai Senovės Graikijos miestų gyventojai migravę į graikų įkurtas kolonijas, arba žydų diaspora: žydų tautybės žmonių pasklidimą pasaulyje po to, kai 586 m. prieš Kristų buvo sugriauta Jeruzalė ir jie buvo priversti persikelti į Babiloną, taip pat apie vėlesnį žydų bendruomenių egzistavimą už Palestinos ribų (Smith, 2004).

Tarp IV ir VIII amž. Europoje įvyko labai reikšmingas migracijos srautas, pavadintas „Didysis tautų kraustymasis“. Jų tikri motyvai nežinomi, bet pasekmės įtakojo visą Europos politiką. Skirstoma į du etapus – pirmajame (300-500) daugiausiai germanai užėmė beveik visą Vakarų Romos imperijos teritoriją, antrajame etape (500-900) slavai, turkai ir kitos gentys judėjo Rytų Europoje, Kaukaze, Anatolijoje.

Nuo XV iki XVII amž., Didžiųjų geografinių atradimų laikotarpis, kurį galime pripažinti kaip vieną iš migracijos reiškinių proceso dalių, motyvuota dėl politinių ir ekonominių motyvų – reikėjo rasti geriausias kelias susisiekti su savo prekybos partneriais, be to – naujos žemės atradimas galėtų būti pelningas laimikis dėl tų žemių turtų (Arnold, 2002).

Su Industrializacijos revoliucija atsiskleidė kita migracijos proceso dalis - išsikėlimas iš kaimo vietovių. Iš esmės šis procesas yra iškėlimo iš kaimo į centrą, ieškant rasti darbą ir geresnį gyvenimą, bet išsiplėtojo į globalią dimensiją, kai žmonės iš savo šalių, kuriose nepatenkina savo poreikių, išsikelia į kitas šalis – didžioji europiečių emigracija į Šiaurės ir Pietų Ameriką, vėliau azijiečių emigracija į tuos pačius žemynus. Atvirkštinis procesas – emigrantai iš trečiųjų šalių į Europą pradėjo emigruoti po Antro pasaulinio karo. Suintensyvėjęs globalizacijos reiškinys, per komunikacijos, transporto ir technologijos vystymąsi, sienų sumenkinimą, kai sienos tampa mažiau griežtos – migracija suintensyvėja, ir suintensyvėja vis stipriau nepaisant, kad keletą šalių ieško mechanizmų apsaugoti nuo šio reiškinių (Garcia, Lemos, 2009).

XXI šalių konfliktai yra dar viena iš migracijos priežasčių. Vienas iš šių priverstinių migracijų pavyzdžių yra Sirijos civilinio karo padarinys – po šio konflikto pabėgėliai į Turkiją 2012 m. spalio mėnesį sudaro daugiau nei 100 000 žmonių (Elmundo.es, Reuters.com, 2012). Taip pat kitas mūsų XXI amžiaus priverstinės migracijos reiškinys yra klimato keitimosi dėka. Pagal Oksfordo universiteto profesoriaus Norman Myers Science žurnalo straipsnį – dėl klimato kaitos, jeigu temperatūra pakils tarp 2 ir 4 laipsnių, pabėgėlių skaičius gali būti nuo 25 milijonų iki 1 milijardų žmonių iki 2050 m. (globo.com, 2011).

Tačiau pagrindinės migracijos priežastys, į kurias sociologai ir kiti mokslininkai labiausiai atkreipia dėmesį, glūdi ekonominėje sferoje. Populiariausios migracijos teorijos yra 3 - Push-Pull

Theory (Traukos ir stūmimo teorija), Gravity Model (Gravitacijos modelis) ir Migration from Economic Point of View (Migracija ekonominiu požiūriu).

Daugelis sociologų remiasi į Traukos ir stūmimo teoriją bandydami paaiškinti migracijos fenomeną. Pagal šią teoriją, migracijos priežastis yra stūmimo bei traukimo jėgos santykis. Šalis, iš kur kyla emigrantai - juos stumia, o šalis, į kurią atvyksta imigrantai – juos traukia. Šios teorijos šalininkai nustato keletą migracijos savybių: a) atstumas tarp stumiančios šalies ir įtraukiančios šalies yra labai svarbus – migracijos dydis priklausys nuo atstumo; b) gali būti migracijos srovė pastovi arba tam tikrais etapais; c) imigrantų kilusių iš kaimo vietovės yra daugiau nei iš miesto; d) kuo pažangesnės bus komunikacijos priemonės ir rinka, tuo greičiau augs migrantų skaičius; e) Ekonominis faktorius yra pagrindinė priežastis lyginant su kitomis: nuo ekonomikos situacijos priklauso ar migracijos dydis, kuris bus didelis ar mažas (Haas, 2009).

Gravitacijos modelis remiasi anglų matematiko ir fiziko Isaac Niutono gravitacijos dėsniumi - šis dėsnis teigia, kad traukos tarp dviejų kūnų jėga yra proporcinga jų masių sandaugai ir atvirkščiai proporcinga atstumo tarp jų kvadratui. Šiai teorijai reikšmingas yra tik globalus migracijos skaičius, o ne asmeninis migracijos reiškinys. Migracijos mastas visiškai priklauso nuo šalies galimybių kiekio - kuo didesnės galimybės šalyse, tai tuo didesnis migracijos poveikis, bet atstumas turi priešingą vaidmenį - kuo didesnis atstumas tarp šalių – tuo mažesnis migracijos reiškinys tarp jų (Rodrigue, Comtois, Slack, 2009).

Migracija ekonominiu požiūriu turi 2 skirtingas mokyklas – Čikagos ir Harvardo. Pirma, kurių šalininkai teigia, kad jeigu po svarstymo ir sudarytos išvados žmogus supranta, kad ta kaina, kurią turės sumokėti emigruojant yra didesnė nei prognozuotas pelnas, tai žmogus gali apsigalvoti. Į šį skaičiavimą įeina tiek ekonominiai, tiek galimybių, tiek psichologinių faktoriai. Tad pagal šią mokyklą, didžiausia įtaka migracijos reiškiniui yra asmeninis apsisprendimas po savo svarstymo apie pelno nuostolio santykį, priklausantį nuo vertės suvokimo. Harvardo mokyklos šalininkai teigia, kad reikia žiūrėti į migraciją paisant darbo galimybių ir regionų vystymosi pusiausvyros. Supranta, kad tie, kurie emigruoja, turi savaime tinkamas savybes prisidėti prie atvykusios šalies gerovės, kadangi teoriškai yra drąsūs žmonės, nes paliko savo pažįstamą žemę naujam nežinomam gyvenimui, ir taip pat teoriškai yra stiprūs ir lankstūs žmonės, kurie turėtų sugebėti lažyti ryšius su praeitu gyvenimu ir adaptuotis į naują aplinką. Todėl gali būti naudingi ekonomiškai ir šalys yra suinteresuotos traukti tokius imigrantus savo naudai (ias.gov.mo, 2011).

2010 m., buvo apskaičiuota, kad iš visų pasaulyje gyvenančių žmonių net 214 milijonų yra tarptautiniai emigrantai. Šis skaičius išliko gana stabilus, tuo tarpu kai pasaulio gyventojų dalis didėja tik 0,1 procento, nuo 3,0 procento iki 3,1 procento, nuo 2005 iki 2010 m. (populationgrowthmigration.info, 2012).

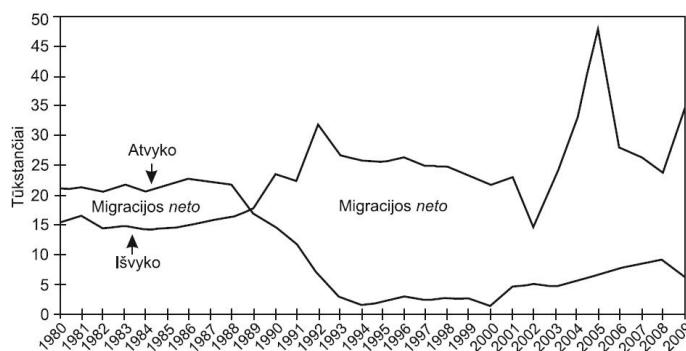
1.5. Trečiasis demografinis perėjimas Europoje ir Lietuvos migracijos padėtis

Demografas Frank Wallace Notestein 1929 metais pirmą kartą mini demografinio perėjimo terminą, kuris dažniausiai skirstomas į tris etapus. Pirmasis demografinis perėjimas atspindi mirtingumo sumažėjimą, kurio pagrindinė priežastis susijusi su industrine revoliucija: įvyko gyvenimo kokybės pagerejimas. Antrąjį demografinį perėjimą 1986 m. Ron Lesthaeghe ir Dirk Van de Kaa apibrėžė kaip žymius šeimos pokyčius, kurių reikšmingiausia pasekmė yra gimstamumo sumažėjimas. Trečiu demografiniu perėjimu David Coleman vadina tai, kas vyksta ypač tose Europos šalyse, kurios jau tris dešimtmečius kenčia nuo mažo gimstamumo rodiklių, kur taip pat vyksta intensyvus gyventojų senėjimo procesas ir mažėja darbingų žmonių skaičius. Prie viso to prisideda imigrantų skaičiaus padidėjimas, sukeldamas reikšmingą visuomenės ir kultūrų pakeitimą (Alves, Cavenaghi, 2006)

„Trečiasis demografinis perėjimas yra pakeliui į Europą ir Jungtines Amerikos Valstijas. Septyniose Europos šalyse 2005 metais iš viso gyvena apie 13 ml. - apie pusę Vakarų Europos gyventojų. Dauguma iš jų Vakarų Europos šalyse, besidalindami tais pačiais esminiais bruožais: žemo vaisingumo ir aukštos imigracijos" ⁴ (Coleman, 2006, p. 401).

Kaip minėta šiame darbe, pasaulyje migracijos reiškinys suintensyvejo po Antro Pasaulinio Karo ir taip pat su globalizacijos suintensyvėjimu, transporto, komunikacijos, visos technologijos klestėjimu. Lietuva negalėjo pilnai būti šio proceso dalimi, kadangi buvo SSRS sudėtyje. Bet tam tikras migracijos procesas vykdavo mūsų šalyje. Statistika rodo, kad į Lietuvą tarp 1980 – 1989 m. atvykdavo vidutiniškai per metus apie 21 – 23 tūkst. imigrantų iš kitų SSRS teritorijų. Migracijos prieaugis būdavo teigiamas, kadangi per tą patį laikotarpį išvykdavo vidutiškai apie 15 tūkst. žmonių per metus (Stankūnienė, 2012, p.3).

Nuo 1989 metų įvyko esminis pasikeitimas, kai emigracijos skaičius tapo didesniu už imigracijos. Iki 1993 m. imigracija drastiškai sumažėjo, tuo tarpu emigracija drastiškai didėjo. Tai matome iš Lietuvos Statistikos departamento 1 paveikslu:

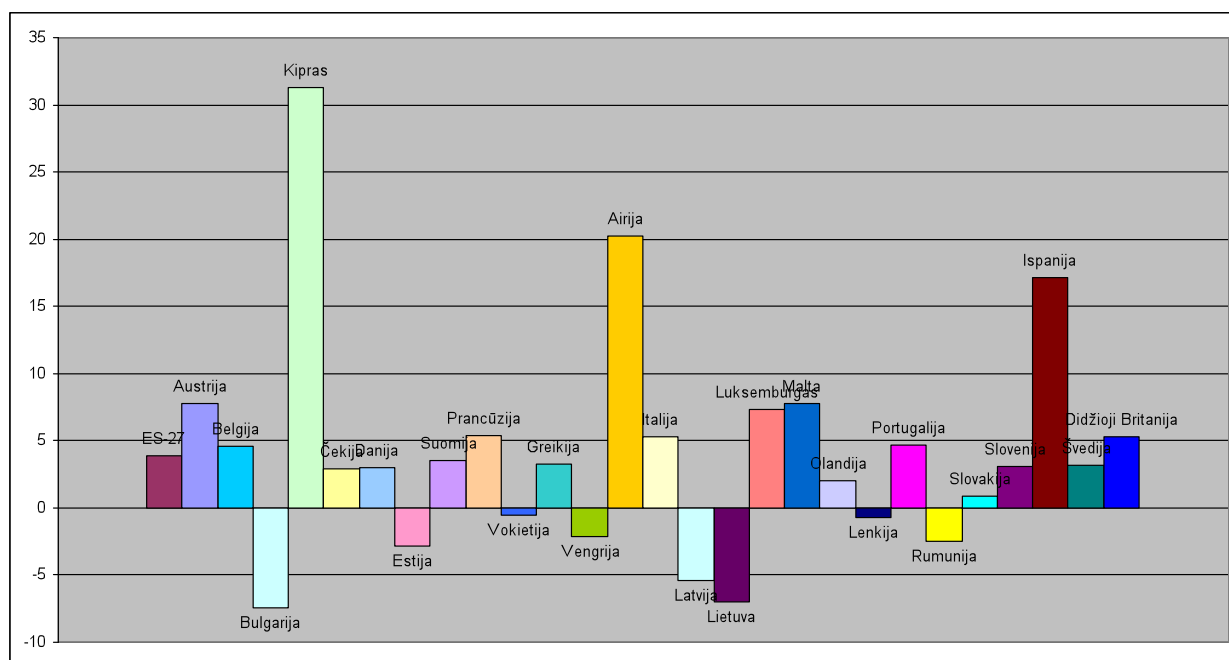
1 Paveikslas - Migracijos procesų kaita Lietuvoje 1980–2009 m.

Šaltinis: Sipavičienė, Stankūnienė, 2011, p. 327

⁴ Autoriaus laisvas vertimas nuo: „Third demographic transition is underway in Europe and the United States. The estimates and projections on which these statements are based relate to seven European countries with a 2005 total population of 13 million – about half the population of Western Europe. Most of the other Western European countries, however, share the same essential features of low fertility and high immigration”

Per 1990 – 2000 metus visų imigrantų skaičius sudarė 50 tūkst., įskaitant lietuvius, kurie pradėjo grįžti į tėvynę po sovietmečio (žiūrėti 2 paveikslą). 2001 – 2010 m. imigracijos skaičius pradėjo didėti (vidutiniškai atvyko apie 7 tūkst. žmonių), tačiau svarbu pabrėžti, kad 2/3 šio skaičiaus susidaro iš grįžtančių lietuvių (Stankūnienė, 2012, p.3).

Kitataučių imigracijos masta į Lietuvą, kuri yra maža palyginus su kitomis didelėmis šalimis kaip Didžioji Britanija, Prancūzija, JAV ar Brazilija, kurios tradiciškai yra imigrantų kryptys, gali pasikeisti. Lietuva, dabar būdama pilnaverte globalizacijos dalyve gali, ir galbūt privalės, vis intensyviau susidurti su kitataučių imigracija. Tai galime teigti, analizuodami Lietuvos emigracijos, natūralios kaitos ir darbingo amžiaus žmonių mastą. Demetrios G. Papademetriou'o parengtoje ataskaitoje (2008) pavadinta „A Europa e os seus imigrantes no século XXI“ (liet.: Europa ir jos imigrantai XXI amžiuje), kur nagrinėjami imigracijos rodikliai Europoje, galime pastebėti skirtingą Europos šalių metinės raidos, 2005 m. - 2006 m. natūralios kaitos ir neto migracijos rodiklius, kuriuos sumuojant gauname tikruosius šalies augimo rodiklius. D. G. Papademetriou'o ataskaitoje (p. 169) yra lentelė su 2006 m. Eurostat duomenimis, kurioje galime pastebėti Lietuvos ir kitų Europos šalių natūralios kaitos, neto migracijos bei realųjį gyventojų augimo skaičių. Atsižvelgiant į Lietuvos rodiklius, pastebime, kad natūralios kaitos skaičius yra negatyvus: -4 (tūkst. žmonių). Ir neto migracijos taip pat negatyvus: -3. Todėl tikrasis gyventojų augimo rezultatas yra -7. Pagal šį rodiklį Lietuvą lenkia tik Bulgarija, kaip galime pastebėti žemiau esančiame **2 paveiksle**:

2 paveikslas – 2005 metų tikrasis gyventojų augimo Europos Sąjungos šalyse (sumuojant neto migracijos ir natūralios kaitos rodiklius)

Šaltinis: Eurostat, 2006 m.

Demetrios G. Papademetriou'o ataskaita taip pat rodo, kad Lietuvos 2005 m. neto migracijos rodiklis buvo pats žemiausias(-3). O pagal naujausius 2011 m. Eurostat duomenis, Lietuva toliau pirmauja tarp Europos Sąjungos narių pagal šį rodiklį, dabar siekiant -12,5 neto migracijos 1000 gyventojų (Eurostat, 2011).

Pasiklaudama 2012 m. Lietuvos statistikos departamento Metraščio duomenimis gauname kitas svarbias informacijas. Pastebime, kad „per dešimtmetį nuo 2001 m. gyventojų skaičius sumažėjo 12,6 procento (440,6 tūkst.). Gyventojų mažėjimą daugiausia lėmė tarptautinė migracija (76,9 %) ir neigiama natūrali kaita, dėl kurios gyventojų sumažėjo 101,9 tūkst. (23,1 %)“ (p. 65). Darbingo amžiaus žmonių skaičius sumažėjo 8,29% nuo 2000 iki 2012 metų, pagal darbingo amžiaus žmonių skaičių metų pradžioje (p. 48).

Pagal 2010 m. Eurostato demografinę ataskaitą Lietuvos gimstamumo rodiklis 2009 metais buvo 1,55 vaiko atitenkančio vienai moteriai, ir prognozuoja, kad 2050 metais šis rodiklis sieks 1,51 vaiko. Tuo parodydama, kad gimstamumo lygis Lietuvoje liks stabiliai mažesnis už minimalų pageidavimą: 2,1 vaikų vienai moteriai, kad užtikrintų kartų kaitą (Demography report 2010, 2011, p. 138).

Efektyvus ekonominis senatvės priklausomybės santykis smarkiai didės visose Europos Sąjungos šalyse nuo 37% 2007 m. iki 42% 2020 m. ir 72% 2060 m. Tai reiškia, kad mes pereisime nuo to, kad beveik 4 nedarbingo amžiaus pensininkus turės išlaikyti 10 darbuotojų, 2007 m. , o 2060 m. 7 nedarbingo amžiaus žmones turės išlaikyti 10 darbuotojų. Euro zonoje, evoliucija prognozuojama, pagal efektyvų ekonominį senatvės priklausomybės santykį padidės nuo 39% 2007 m. iki 45%, 2020 ir 73% 2060 m. Kai kuriose ES šalyse prognozuojami ypač dideli pokyčiai. Lenkijoje ir Rumunijoje, prognozės rodo, kad situacija 2060 m. bus praktiškai 10:10 (atitinkamai 106% ir 99%). Efektyvus ekonominis senatvės priklausomybės santykis bus 90% arba didesnis Bulgarijoje, Lietuvoje, Vengrijoje, Maltoje ir Slovakijoje. Priešingai, jis turėtų būti mažesnis daugiau kaip du trečdaliai Danijoje, Airijoje, Prancūzijoje, Kipre, Liuksemburge, Nyderlanduose, Austrijoje, Portugalijoje, Suomijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Norvegijoje⁵ (European Communities, 2009, p. 59 - 61).

2004 m. Eurostato prognozė rodo, kad Lietuvos natūralios kaitos rodiklis, kuris tais metais sudarė -11 žmonių, 2050 metais sudarys -606 per metus(gimstamumo minus mirtingumo skaičius).

---

⁵ Autoriaus laisvas vertimas nuo: „The effective economic old-age dependency ratio is projected to rise sharply for the EU27 from 37% in 2007 to 42% in 2020 and 72% in 2060. This means that we would move from a ratio of nearly 4 elderly non workers out of 10 workers in 2007 to a ratio of more than 7 non workers to 10 workers. In the euro area, a similar evolution is projected, with the effective old-age dependency ratio rising from 39% in 2007 to 45% in 2020 and 73% in 2060. Extremely high values are projected in some EU countries. In Poland and Romania, the projections point to a situation in which there will be as many or more inactive old persons as employed in 2060 (106% and 99%, respectively). The effective economic old-age dependency ratio will be 90% or more in Bulgaria, Lithuania, Hungary, Malta and Slovakia. By contrast, it is projected to be smaller than two thirds in Denmark, Ireland, France, Cyprus, Luxembourg, Netherlands, Austria, Portugal, Finland, Sweden, the UK and Norway.“

2006 m. Europos Sąjungos padaryta prognozė, kad bendra 2004-2050 metų laikotarpio neto migracija bus teigiama – per šį periodą į Lietuvą atvyks 28 tūkstančių žmonių daugiau nei išvyks (EC Commission Communication, 2006, p. 16).

Su tokiais duomenimis Lietuva turi natūralaus neišvengiamo kelio pasirinkimą - kai kartos atsinaujinimas yra nepakankamas, šaliai būtina aktyviai įtraukti svetimšalius, kad visuomenės funkcionavimas nenukentėtų. Ir duomenys rodo, kad tai po truputį pradės įvykti, leisdama mums teigti, kad multikultūralizmo klausimai taps vis aktualesni mūsų šalyje (Coleman, 2006).

Migracija visada vyko ir vyks, kaip atsakymas į ekonomikos, politikos ar apskritai išgyvenimo iššūkius, visada siekiant geresnių sąlygų, didesnių galimybių. Tai galime teigti, kai apžvelgiame migracijos reiškinių nuo pačių mūsų pirmykščių protėvių iki mūsų kartos. Ir tai lems mūsų nagrinėtų skirtingų elementų susidūrimą, kurio galimas reakcijas nagrinėsime antrojoje dalyje.

2. SKIRTINGŲ ŽMONIJOS NEHOMOGENIŠKUMO VEIKSNIŲ REAKCIJOS

Nustatydami, kad skiriantys elementai yra nestatiniai, o juda visą laiką ir susiduria su kitais skirtingais elementais, turime suvokti kokios įmanomos reakcijos į šiuos susidūrimus.

Pirmiausiai apžvelgti, ar iš vis mūsų prigimtis leidžia priimti „kitų“/“nepažįstamųjų“/“keistų“ atvykimą ir egzistavimą šalia mūsų. Tad pirmiausia – kokia yra mūsų prigimtinė/natūrali reakcija į „kitą“. Vėliau būtina suprasti kokia yra dažniausiai taikoma politinė reakcija, kurią nulemia ne tik psichologiniai/natūralūs motyvai, o interesai ir dirbtiniai įsitikinimai. Taip pat apžvelgsime tris filosofines reakcijas į realybę, kurioje gyvena skirtingų realybės suvokimų dalyviai. Ir skyriaus gale nagrinėsime Bennett pasiūlytą teoriją, kurioje autorius apibendrina žmogaus kelią nuo natūralios reakcijos iki filosofinės reakcijos – kurios kyla iš samprotavimo rezultato.

„Nepažįstamasis“ yra tas, kuris yra ne savo vietoje, ne namie, jo ištikimybė yra abejotina. Jis atėjo į gyvenimą be kvietimo ir kenčia nuo neapibrėžtumo, jis įkūnija neharmoningumą. Jis pažeidžia pasaulio erdvės suvokimo tvarką, todėl yra nacionalizmo bei teritoriškumo taikiny (Bauman, 2007).

Teritoriškumas yra tas suvokimas, kurį turime, kad toje geografinėje vietoje individas arba grupė turi kažkokią galią. Tai yra labiau dvasinis bei kultūrinis nei fizinis dalykas. Toje pačioje teritorijoje gali būti keletą teritoriškumą (Caselas, 2009).

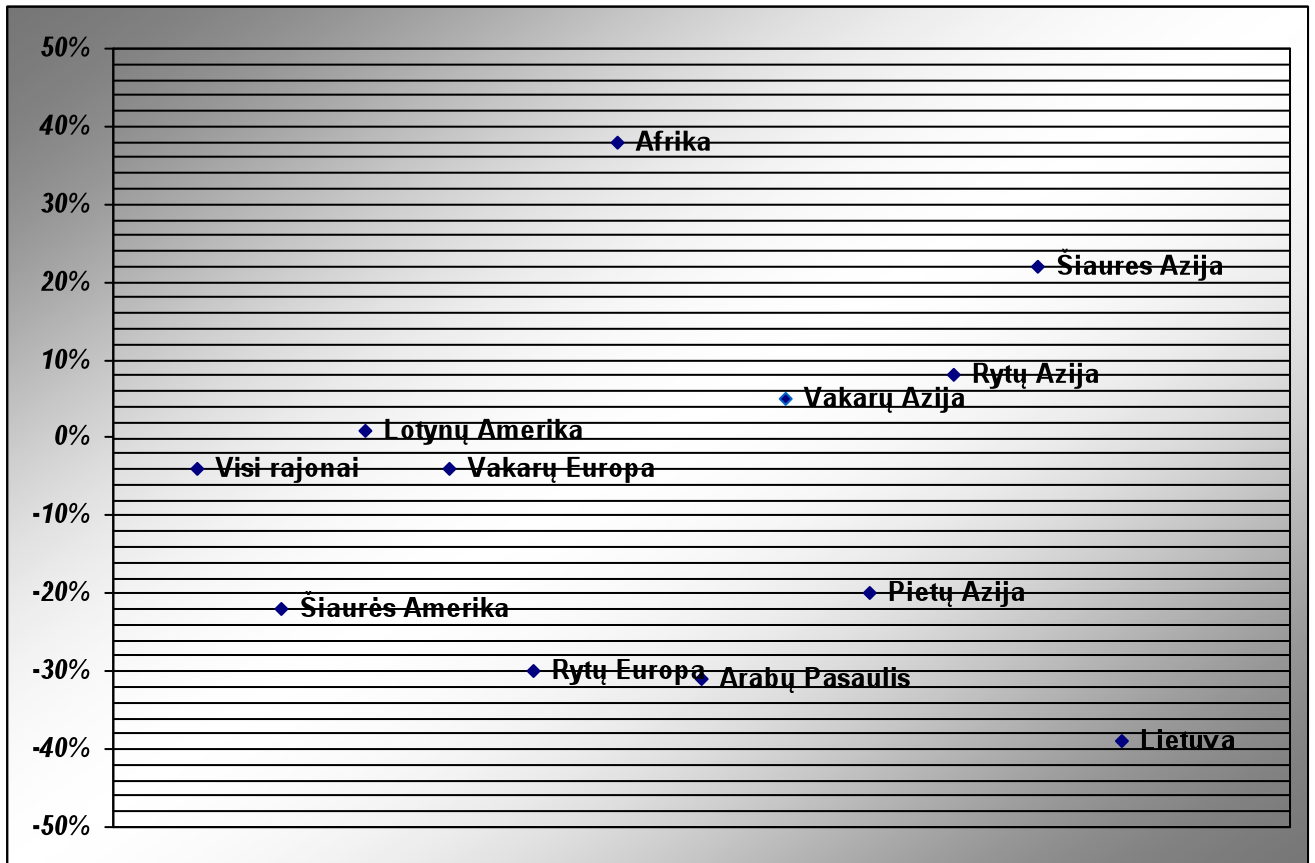
Prieš nagrinėjant šią temą, svarbu aptarti terminą – kitybė. Šis terminas yra pritaikytas apibūdinti tą fenomeną, kai žmogus keičiasi informacija su kitais, ir priklauso nuo kitų. Reiškia, kad „aš-individualusis“ egzistavimas yra įmanoma tik kontakte su „kitu“. Santykis tarp mąstantis individas (aš) ir objekto, apie kurį mąstoma (ne-aš) (Zahavi, 2009).

Bulgarijos filosofas ir kalbų specialistas Tzvetan Todorov (1999) siūlo tris kelius, kad suprastume kitybės reiškinių problematiką. Pirmas yra vertinimo sferos: kitas yra geras ar blogas, myliu ar nekenčiu, jis yra panašus į manę ar žemesnis – Sigmund Freud (1923), tuo sutinka savo tekste „Paneigimas“, teigdamas, kad vertinimas yra ankščiau už egzistencijos suvokimą. Kitas suvokimas – aš priimu kitų vertybes ir asimiliuoju, arba priverčiu, kad jis priimtų ir asimiliuotųsi į mane. Trečias – susipažinti ir atpažinti kitybę, kas yra įmanoma tik įveikiant tuos 2 pastaruosius (meilė-neapykanta ir valdyti-paklusti). Šios trys (mylėti-nekęsti, užkariauti ir pažinti) yra tas pagrindas, kuriame leidžiama susitikti su kitybe (Gil, Viñar, 1998, p. 41-45).

Pagal T. Todorov ir brazilų filosofas ir edukologas Huberto Rohden, kurie nagrinėja šį terminą, tik kai individas turi kontaktą su „kitu“ atpažįsta save ir suvokia save dalyvaujant realybėje, kuriai priklauso (Machado, 2010).

2012 m. gegužės 25 d. Gallup publikacijoje rodo pasaulio žmonių nuomonę apie kitataučius savo šalyse. Publikacijos tyrimas skaičiavo 59 skirtingų pasaulio tyrinėtų šalių imigracijos indeksą: buvo skaičiuota kiek žmonių palaiko imigraciją į savo šalį ir atimamas žmonių skaičius, kurie pasisakė prieš imigraciją. Gallup teigia, kad bendras rezultatas yra neigiamas: -4%. Suskirstant pasaulį pagal

geopolitinius rajonus, nustatoma, kad Arabų pasaulis ir Rytų Europa turi neigiamiausius rezultatus – atitinkamai -31 ir -30. Tuo tarpu Afrika ir Šiaurės Azija labiausiai palaiko imigraciją – atitinkamai 38% ir 22% žmonių. Svarbu pabrėžti, kad mūsų šalies rezultatas pagal šį tyrimą rodo, kad 39% žmonių laiko priešišką poziciją imigracijai. Galime **3 paveiksle** pamatyti Lietuvos vietą liginant su pasaulio rajonų vidurkiais (Gallup-international.com, 2012).

3 Paveikslas – Žmonių nuomonė apie imigraciją, sumuojant pritariančius bei prieštaraujančius imigracijai atsakymus.

Šaltinis: Gallup-international.com, 2012

Prie šio tyrimo, galime minėti 2011 metų Vilanos Pilinkaitės-Sotirovič bei Karolio Žibo tyrimą (p. 151), kuria nurodo, kad 51,1% lietuvių mano, kad atvykstantys imigrantai gali sukelti socialinių neramumų, ir dar rodo, kad 55,9% nesutinka, kad imigrantai praturtina šalies kultūrinį gyvenimą.

2.1. Prigimtinės reakcijos

Pirmiausia bus nagrinėjama ksenofobija pagal Steven Pinker ir Frans de Waal, vėliau etnocentrizmas.

Bendras įsitikinimas apie rasę, įsitikinimai, kad egzistuoja skirtingų rasių žmonės, ir kad šios rasės gali būti surūšiuotos (hierarchizuotos) dar egzistuoja, bet viešame politiniame gyvenime jau retai. Vietoje rasė, nuo praeito amžiaus, vis labiau kalbame apie kultūrą, ir naudojama ksenofobinė

(ksenofobija žodis kilęs iš graikų kalbos xénos: "užsienietis/nepažįstamas" ir phóbos: "baimė; TŽŽ, 2005) retoriką prieš „kitus/keistus“ (Stolcke, Coelho, 2008).

Pagal 2003 m. Guido Bolaffi'o rasės, etniškumo ir kultūros žodyną šis žodis reiškia neracionali baimė, noras vengti ar gili antipatija nepažįstamiems, nepasitikėjimas tais žmonėmis, kurie yra „keisti“ šiai vietai. Ji gali pasireikšti įvairiai : per baimę prarasti identitetą, norą pulti, panaikinti tai, kas yra keista ir gali sukelti grėsmę savo sumanytui „grynumui“ (p.331).

Psichologai linkę kalbėti apie tai, kad žmonės yra linkę prisirišti ir saugoti savo „individualią erdvę“, kas apsunkintų sąveiką su „nepažįstamais“. Ir tai reikštų, kad žmogaus samprotavimas turi įveikti tam tikrą natūralią tendenciją saugoti teritoriją, kurią suvokia, kaip savo (Bouza, 2002). Savo knygoje „The Better Angels of Our Nature – Why Violence Has Declined“ (liet.: Mūsų prigimties angelai - kodėl smurtas sumažėjo). Kanados mokslininkas **Steven Pinker** pagal statistinius duomenis tvirtina, kad žmonija dabar gyvena savo taikingiausią erą. Terorizmas, masinis žudymas mokyklose, viešose vietose, didžiųjų miestų nusikaltimai – yra labai menki dalykai, jeigu apžvelgsime praeitus žmonijos laikotarpius. Tad Pinker teigia, kad „civilizatorinis angelas įkalino įgimtą žmogaus blogį“ (Veja.com.br, 2012).

„Iki 2 metų vaikai yra itin agresyvūs. Tik nenužudo vienas kito, kadangi neduodame jiems ginklų ir dėl to, kad mes esame, kad juos pamokintume kaip elgtis. Jie naudoja prievartą, kad išsikovotų ir/ar saugotų savo erdvę nuo brolių ar seserų, ir tėvų dėmesio trūkumo. Neurologija įrodė, kad žmonės išmoka panaudoti mažiau smurto su brandumu...“, „...žmonės yra priversti nepanaudoti smurto dėl visuomenės normų bei įstatymų, bet išskleidžia jį žiūrėdami Melo Gibsono filmus ar žaisdami karo, kovų kompiuterinius žaidimus. Tyrimai rodo, kad nuo 70 iki 90% vyrų jau nors kartą įsivaizdavo, kad nužudė kažką, o tarp moterų – nuo 40 iki 60%.“ (Veja.com.br, 2012)

S. Pinker dar argumentuoja, kad būtent civilizacijos procesai, tokie kaip valstybės sukūrimas, teisingumo institucionalizavimas, kultūros tobulėjimas ir skleidimas, leido, kad „angelai nugalėtų demonus“. S. Pinker taip pat teigia, kad kai kalbame apie žmogaus prigimtį, kad Jean-Jacques Rousseau buvo neteisus, kai teigė, kad žmonės iš prigimties yra geri ir su laiku nuo įvairių patirčių jie tampa blogesniais (Veja.com.br, 2012), o Thomas Hobbes, kuris savo darbe *Leviatā* teigė, kad žmogui gyvenimas be politinės visuomenės būtų vienišas, varganas, trumpas, nes pagal jį - žmogus neturi savyje įgyto noro gyventi taikiai drauge (Hobbes, 2009, p. 76).

S. Pinker teigia, kad per visą savo karjerą bandė paneigti, kad žmogaus protas yra kaip „švari lenta“, ir kad visi bruožai yra aplinkos arba socialinių institucijų įtakos rezultatas (planetasustentavel.abril.com.br, 2012).

Jeigu suprantame, kad iš prigimties esame linkę vengti tai, kas keista, nepažįstama, tai tik per samprotavimo procesą galime įveikti šį natūralų barjerą, kai susiduriame su kitais žmonėmis, ypač jeigu tie žmonės priklauso kitai nepažįstamai grupei, kitai šaliai, kitai kultūrai. Tačiau **Frans de Waal**

su tuo nesutinka. Šis Olandijos gyvūnų elgesių specialistas, psichologas ir primatologas viename iš savo parašytų jo straipsnių Science žurnale teigia: „Smurto praeitis yra tik viena hipotezė“. Mūsų rūšiai normalu yra būtent kitaip: „esame iš prigimties taikūs.“ Pagal F. Waal jeigu iš tikrųjų yra genetinis pagrindas teigti, kad iš prigimties esame linkę dalyvauti mirties kovose, tai darytume su malonumu (exame.com.br, 2012).

Atsakydamas į S. Pinker knygą „Mūsų prigimties angelai - kodėl smurtas sumažėjo“ (The Better Angels of Our Nature – Why Violence Has Declined), Waal teigia, kad „primatams niekada nereikėjo, kad kas nors juos mokytų, kaip kontroliuoti smurtą“. Pagal olandų mokslininką, medžiokliai-rinkėjai pasikeisdavo daiktais, suorganizuodavo santuokas tarp skirtingų grupių narių ir leisdavo, kad nepažįstami praeitų pro savo teritoriją: „jie būdavo dažniausiai taikūs, kartais panaudodavo smurtą“. Jis argumentuoja, kad nebuvo rasta įrodymų kad prieš šimtus tūkstančius metų įvykdavo atskiri nužudymai, „nėra jokių ženklų, kad vykdavo karai prieš žemdirbystės revoliucija prieš 12.000 metų.“ (exame.com.br, 2012)

Jeigu pirmas F. de Waal argumentas remiasi į praeities įrodymo nebuvimą, antras argumentas, teigdamas kad S. Pinker ir T. Hobbes yra neteisus remiasi į empatijos teoriją. Jis teigia, kad dažnai vyksta tyrimai tarp šimpanzių ir babūnų (beždžionių rūšis). Šis pastarasis yra pripažįstamas kaip artimiausias žmonių ir šimpanzės bendras protėvis. Olandų mokslininkas teigia, kad nepaisant, kad šimpanzės dažnai rodo agresyvų elgesį, babūnai gyvena pakankamai taikiai ir rodo empatijos ženklus (greatergood.berkeley.edu, 2005).

Waal teigia, kad mūsų prigimtyje yra užprogramuota empatija (gr. *empathia* — stipri aistra, įsijautimas į kt. asmens emocinę būseną; TŽŽ, 2005). Ir duoda vieną pavyzdį: „2004 metais Izraelio Teisingumo ministras Yosef Lapid ginčijosi dėl Izraelio kariuomenės plano panaikinti tūkstančius namų Palestinoje. Jis teigė žurnalistams: „Per televiziją aš pamačiau seną moterį raudojančią savo namų griuvėsiuose. Ji ieškojo savo vaistų, ir ji man priminė mano močiutę, kuri buvo išmesta iš savo namų per Holokaustą“, - Lapidus sakė interviu radijui.⁶ (washingtonpost.com, 2004).

Pagal F. Waal, tai įrodo, kad per paprastą jausmą galime praplėsti savo grupės proporcijos suvokimą. „Kai Lapid pamatė tą vaizdą per televizorių, jis staiga suprato, kad palestiniečiai taip pat yra savo rūpesčių rato dalimi“ (greatergood.berkeley.edu, 2005).

Etnocentrizmas (lot. *ethno*...+ *centrum* — centras, kurios nors etninės grupės siekimas išimtinės pagarbos, išskirtinumo; viena fanatizmo, rasizmo, nacionalizmo priešasčių; TŽŽ, 2005) pagal italų sociologą Alessandro'ą Pizzorno'ą, susietas su nesąmoningu psichologiniu mechanizmu, kuris mus

⁶ Autoriaus laisvas vertimas nuo: „On TV I saw an old woman rummaging through the ruins of her house looking for her medication, and it reminded me of my grandmother who was thrown out of her house during the Shoah," or Holocaust, Lapid said in a radio interview after the weekly cabinet session“.

stumia pripažinti mus pačius ir ta grupę, kuriai priklausome, kaip skirtingą ir dažniausiai – geresnę arba svarbesnę nei kitų (Porta, Greco, Szakolczai, 2000, p. 205).

Terminą „etnocentrizmas“ pirmą kartą panaudojo W. G. Sumner (1906). Anot jo, etnocentrizmas aiškinamas kaip savo elgesio bei įpročių pranašumas prieš kitų. Individas arba grupė priima tas vertybes, kuriomis pasidalina savo grupėje, jomis orientuojasi vertinant įvairiausias temas. Pasak T. Todorov (1999), žmonės supranta, kad būtent jų žvilgsniai į pasaulį yra teisingiausi ir kad tos vertybes, kurios yra savo grupės vertybės – yra pačios tikriausios, objektyviausios ir natūraliausios.

Kas yra vienos kultūros viduje, yra linkstama pripažinti tos kultūros principus kaip įstatymus. Pagal Fanny Blanck Cereijido'ą, Charles Montesquieu'o „Persų laiškus“, kai autorius bandė svarstyti apie tautų įvairovę, galime suprasti kaip etnocentrizmo pasipriešinimą. Parašydamas apie sugalvotą persų atvykimą į Paryžių, C. Mostesquieu rodo, kad persai geriau suvokia realybę nei patys prancūzai. Kadangi persų dėka skaitytojai pradeda sužinoti tai, ko prancūzai nesuvokia dėl to, kad yra artima, yra kasdienybė, ir todėl nėra kritikos objektas. Mostesquieu panaudojo „atstumo“ metodą. Tai nereiškia, kad persai yra sąmoningi, o prancūzai yra akli, bet kad buvimas „užsieniečiu/nevietiniu“, suteikia galimybę tai matyti. Taip, žinojimo sąlyga yra nepriklausyti tai visuomenei, kurią aprašinėji, kadangi negali tuo pačių metu gyventi ir ją pažinti. Tai negarantuoja užsieniečių išmintingumo, bet jis tampa įmanomas (Cereijido, 2008).

Tiesa, jau XVI amžiuje Michel Montaigne pasisakė prieš etnocentrizmą, kai nagrinėjo europiečių santykį su neseniai atrastų naujų žemynų gyventojais: „Manau, kad šioje naujoje žemėje nėra nieko iš barbaro ar laukinių, pagal tai, ką man papasakojo. Nebent to fakto, kad kiekvienas iš mūsų vadina barbaru visą kas neįprasta; nes panašu, kad neturime kito požiūrio apie tiesą ir sąmoningumą, nebent tos šalies pavyzdžiai ir nuomonių modeliai, įpročiai, kur gyvename.“ (Montaigne, 2010, p. 307)

2.2. Politinės reakcijos

2.2.1. Melting-pot („Tautų katilas“)

Ši teorija atsirado JAV, ir reiškia, kad imigrantų ir etninių grupių kultūros „neišnyksta ir neužleidžia vietos kitoms, vyraujančioms tarp ankstesnių vietos gyventojų, bet sumaišomos draugėn ir šitaip suformuoja naujus, besivystančius kultūros modelius“ (Giddens, 2005, p. 247).

Metafora „Melting pot“ (liet.: Tautų katilas) atsirado XVIII amžiuje, kartais apibūdinama kaip lydymosi puodas ar tiglio(vok. Tiegel: 1. metalinis, grafitinis, keraminis indas medžiagoms lydyti, iškaitinti; 2. tiglinės spausdinimo mašinos metalinė plokštė, prispaudžianti popierių prie spaudos formos; 3. teksto rinkimo mašinos spaustuvinio lydinio liejimo katilas; TŽŽ, 2005), ir tai apibūdina įvairių religinių sektų, tautybių ir etninių grupių susiliejimą į vieną skirtingų žmonių grupę: E Pluribus Unum(liet.: Iš daugelio vienas). Ši metafora pirmą kartą buvo naudota 1782 kai prancūzų imigrantas J. Hector St John de Crevecoeur bando atsakyti į vieną klausimą: kas yra amerikietis, šis naujas žmogus?

Ir parašė, kad Amerikoje visų tautų asmenys ištirpsta į naują rasę žmonių, kurių palikuonys vieną dieną sukels didelius pokyčius pasaulyje (Crèvecoeur, Manning, 2009).

"... Iš kur atėjo visi šie žmonės? Jie yra anglų, škotų, airių, prancūzų, olandų, vokiečių ir švedų mišinys ...Kas tuomet yra Amerikos, šis naujas žmogus? Jis nėra nei europietis, nei palikuonis iš Europos; keistas kraujo mišinys, kurio nerasite jokioje kitoje šalyje. Aš norėčiau atkreipti dėmesį į šeimą, kurioje senelis buvo anglas, kurio žmona buvo olandė, kurio sūnus vedė moterį iš Prancūzijos, ir kurių keturi vaikai dabar turi žmonas iš įvairių tautų. Jis yra amerikietis, kuris palieka visus senovinius išankstinius nusistatymus ir manieras, gauna naujus iš naujojo gyvenimo būdo; paklūsta naujai vyriausybei ir turi naują rangą.... Amerikiečiai kažkada buvo pasklidę po visą Europą, čia jie yra sujungti į vieną iš geriausių gyventojų sistemų, kuri kada nors pasirodė".⁷ (Crèvecoeur, Manning, 2009, p. 47)

Ir Ralph Waldo Emerson 1875 m. naudojo šį terminą: „Susilydimo procesas vyksta kaip aukštakrosnyse; viena karta, per vienerius metus transformuoja anglus, vokiečius, airius į amerikiečius. Vienodos įstaigos, idėjos, kalbos, daugumos įtaka; imigranto individualumas, net jo rasės bruožai ir religijos, kaip saugiklis demokratiniam distiliavimo inde, kaip žalvario lustai įmesti katilė“⁸ (Gerstle, 2002, p. 51).

Frazė įgijo platesnę reikšmę 1908 metais, per didžiąją slavų, žydų ir italų imigracijos bangą, kai buvo pastatyta Zangwill pjesė „Melting pot“. Pjesėje papasakojama, kad europiečiai susilydo didžiajame Amerikos katilė, ir tai padeda, kad būtų sukurta nauja kultūra su visa, kas geriausia iš kiekvienos kultūros - tai visi žmonės praranda savo kultūrinės šaknis, kad sukurtų naują derinį – Jungtines Amerikos Valstijas. Joje, personažas su entuziazmu sako, "Amerika yra Dievo tiglis, didysis katilas, kur visos Europos rasės ištirpsta, lydosi ir vėl suformuoja!" (Bennett, 2011).

Tačiau nuo 1960 metais pradėta naudoti kita metafora: salotos. Šiuo atveju kiekviena etninė grupė puoselėja savo kultūrą ir gyvena kartu su kitomis, neprarandant savo savybių, kaip salotose, sujungti vien per įstatymus ir rinkų taisykles (Thornton, 2012).

⁷ Autoriaus laisvas vertimas nuo: "...whence came all these people? They are a mixture of English, Scotch, Irish, French, Dutch, Germans, and Swedes... What, then, is the American, this new man? He is neither a European nor the descendant of a European; hence that strange mixture of blood, which you will find in no other country. I could point out to you a family whose grandfather was an Englishman, whose wife was Dutch, whose son married a French woman, and whose present four sons have now four wives of different nations. He is an American, who, leaving behind him all his ancient prejudices and manners, receives new ones from the new mode of life he has embraced, the new government he obeys, and the new rank he holds. . . . The Americans were once scattered all over Europe; here they are incorporated into one of the finest systems of population which has ever appeared." – J. Hector St. John de Crevecoeur, Letters from an American Farmer.

⁸ Autoriaus laisvas vertimas nuo: "The fusing process goes on as in a blast-furnace; one generation, a single year even--transforms the English, the German, the Irish emigrant into an American. Uniform institutions, ideas, language, the influence of the majority, bring us soon to a similar complexion; the individuality of the immigrant, almost even his traits of race and religion, fuse down in the democratic alembic like chips of brass thrown into the melting pot."

2.2.2. Rasizmas

Prancūzų mokslininkas Albert Memmi (1993) teigia savo darbe „O racismo“ (liet. Rasizmas), kad rasizmas yra tikrųjų ar sugalvotų skirtumų platus ir kategoriškas įvertinimas kaltintojo naudai, sumenkinant auką tam, kad pagrįstų kažkokį smurtą arba privilegiją.

Pagal portugalą António Gomes da Costa'ą, rasizmo veiksmai suintesyvėjo XVII ir XVIII amž. kartu su ekonominių veiksnių ir mokslinės veiklos pakilimu. Mokslininkai pradėjo viską iš eilės rūšiuoti: tada žmonės, kurie buvo neeuropiečiai, buvo pripažinti nevisai žmonėmis, žemesnės rūšies būtybėmis. Tai pagrindė kolonizavimą, vergovę ir tautų naikinimą (Rosário, 2011, p. 25).

Švietimo laikotarpyje, XVIII a., buvo pradėta teorizuoti rasizmą remiantis fiziniais bruožais, ir Švedijos natūralistas Carlos Lineu buvo pirmasis, kuris bandė moksliskai surūšiuoti skirtingų broožų žmones. Jo straipsnis, 1735 metais buvo publikuotas žurnale *Systema Naturae* (Rosário, 2011, p. 27). Šiame darbe jis suskirstė žmones į keturias grupes – europiečiai, amerikiečiai, azijiečiai ir afrikiečiai. Europiečiai: balti, gyvybingi, kūrybingi, aiškūs, gyvenantys pagal įstatymus; Amerikiečiai: „raudoni, atkaklūs, kerštauojantys ir gyvenantys pagal įpročius; Azijiečiai – „geltoni, griežti, taupūs, išdidūs ir gyvenantys pagal nuomones; Afrikiečiai – „tingūs, ramūs ir gyvenantys pagal kaprizus“ (Rosário, 2011, p. 32). C. Lineu'o suskirstymas parodo, kad įmanoma hierarchizuoti žmones pagal savo skirtingas rūšis (Rosário, 2011, p. 32).

Galime paminėti du pavyzdžius. Vienas yra Džimo Krou įstatymai, kurie įsigaliojo JAV, Pietų valstijoms pralaimėjus Pilietinį karą XIX amž.⁹ Buvo priimti keletas įstatymų, kurių reikalavo centrinė valdžia, tarp jų – vergijos panaikinimas. Tai šios valstijos nusprendė bent sukurti įstatymus, kurie įteisintų atskirtį tarp baltųjų ir juodųjų. Šie įstatymai buvo pavadinti Džimo Krou įstatymais (Cashmore, 2000). „Palaikyti skirtumą, toks metodas buvo priimtas tam, kad kuo ilgiau pratęstų hierarchijos sistemą“ (p. 505-506). Pagal Ellis Cashmore, Džimo Krou buvo vienos Thomo Rice'o dainos pavadinimas. Šis dainininkas nusidažydavo satyriškai juodųjų žmonių vaidinimams. Segregacija (lot. *segregatio* — atskyrimas: 1. kai kuriose burž. šalyse — negrų ir kitų spalvotųjų gyventojų atskyrimas nuo baltųjų; 2. met. tam tikras lydinio chem. sudėties netolygumas; TŽŽ, 2005) vykdavo visose viešose vietose, bažnyčiose, viešuose tualetuose, kavinėse, t.t.. Baltaodžiai visada turėdavo geriausias vietas, o juodaodžiai būdavo atskirti. Kartais būdavo laikoma nusikaltimu net bedravimas tarp juodaodžio su baltaodžio (Sholeredt, 1993, p. 7).

Kitas pavyzdys yra Pietų Afrikos apartheidas (afrikanų kalba *apartheid* – atskiras gyvenimas), kuris buvo įteisintas po 1948 metų rinkimų, kai buvo vykdoma rasinės segregacijos politika. Jos esmė buvo ta, kad kiekviena rasė (oficialiai buvo keturios: spalvotieji (mulatai), baltieji (būrai, anglai),

⁹ Autoriaus pastaba: JAV pilietinis karas – 1861–1865 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose vykęs pilietinis karas tarp pietinės dalies (Konfederacijos), siekusios atsiskirti nuo JAV, ir šiaurinės dalies (Sąjungos), siekusios neleisti atsiskyrimo.

juodieji (zulusai, kosai, kitos tautos) ir azijiečiai (indai, malajai) turėjo tik jai skirtas vietas: mokyklas, restoranus, paplūdimius, viešbučius; ištisi miestai būdavo paskirti tik tai ar kitai rasei, o didmiesčiuose – rajonai. Negalėdami gyventi kitų rasių miestuose ir teritorijose, kuriose ekonomikos lygis buvo aukštesnis, juodaodžiai negalėjo gauti gero išsimokslinimo (dėl žemesnio ekonominio lygio juodaodžių teritorijose mokymo įstaigos buvo prastesnės) bei gerų darbų. Pirmiausiai segregacija apėmė gyvenamųjų rajonų paskirstymus, vėliau juodaodžiams buvo atimta pilietybė, prarado visas sveikatos priežiūros, švietimo ir kitų paslaugų garantijas, arba gaudavo žymiai prastesnes paslaugas (Ragaven, Gruchy, London, 1999, p.18). Tik 1991 m. panaikinti likę segregaciniai įstatymai, ir tik po 1993 m. Konstitucijos priėmimo juodaodžiai gavo teisę dalyvauti rinkimuose į nacionalinį parlamentą.

Net dabar, kai jau daugiau nei prieš 60 metų, Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 2006), kuri yra skirta visoms pasaulio tautoms ir visoms valstybėms, skelbiama, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis, vis dar aptinkame rasizmo apraiškų įvairiose situacijose. Pavyzdžiui, 2012 m. birželio 27 dieną laikraštis „The Guardian“ savo elektroninėje versijoje publikavo Italijos laikraščio „Gazzetta dello Sport“ atsiprašymą, nes publikavo vieną nuotrauką, kurioje juodaodis žaidėjas Mario Ballotelli (imigrantų sūnus iš Ganos šeimos, gimęs Italijoje) yra pavaizduotas kaip King-kongas ant Big Beno. 2012 m. lapkričio 1 dieną internetiniame portale dailymail.com.uk publikavo reportažą, kuriame rodė vieno sirgaliaus nuotrauką, kuris įtariamas pamėgdžiojantis beždžionės judesius, tuo įžeizdamas juodaodį Anglijos pilietį ir žaidėją Danny Welbeck.

2.2.3. Assimiliacija

Pagal A. Giddensą (2005), asimiliacija yra toks reiškinys, kai „imigrantai atsisako savo prigimtinių papročių bei praktikų ir performuoja savo elgseną pagal daugumos normas ir vertybes“ (p. 246). Vadovaujantis asimiliacininiu požiūriu, „iš imigrantų reikalaujama pakeisti kalbą, aprangą, gyvenimo būdą ir kultūrinę pasaulėžiūrą, o tai iš dalies sudaro integravimąsi į naują socialinę tvarką“ (Ten pat).

Dažniausiai integracijos procesas yra sėkmingas tada, kai įvyko užsieniečio asimiliacija, kai šis prieštarauja asimiliuotis – jis dažniausiai yra atskirtas ir susiduria marginalizacijos sferoje (Kozakai, Wolter, 2007, p.10). Galime paminėti kaip pavyzdį kolonializmą, kuris vardan civilizatorinės misijos, pagrįsdavo indėnų genčių asimiliaciją, arba dabartinę Prancūzijos visuomenę, kurioje yra suteikiamas šansas asimiliuotis, arba būti atskirtam, izoliuotam (Ten pat). Ir tai būna akivaizdu viename žydų kilmės prancūzo rašytojo knygos ištraukoje, kai jis rašo: „Asimiliacija turi būti garantuojama kiekvienam žydai, kuris to norės. Ši teisė pasirinkti turi būti suteikta žydams, nes kuo jie skiriasi nuo italų, kurie asimiliuojasi prie prancūzų, arba nuo vokiečių, kurie asimiliuojasi prie amerikiečių? Būti pripažintam ar pasirinkti priklausymą kažkokiai bendruomenei taps temperamento ar interesų klausimas“ (Memmi, 2003, p. 260).

Izoliacijų pavyzdžių, su tomis grupėmis, kurios nenori asimiliuotis, galime rasti įvairių. Galime minėti vieną iš pavyzdžių, kuris atspindi šią problemą: 2005 metais Paryžiaus priemiestyje prasidėjo riaušės, kurios išsiplėtė po visą šalį. Imigrantai ir imigrantų vaikai pradėjo masiškai protestuoti prieš Prancūzijos sistemą, kuri pagal juos – priverčia juos užsidaryti ir kelia marginalizaciją, t.y. kai grupės arba jos nariai praranda ryšį su savo kultūra, tačiau neužmezga kontakto ir su naująja kultūra. Šie protestai prasidėjo po to, kai policininkai nužudė nekaltus du imigrantų sūnūs Bouna Traoré ir Zyed Benna, per policijos reidą (guardian.co.uk, 2012/11/03).

D. Schnapper kritikuoja asimiliacijos priešininkus argumentuodama, kad jeigu užsieniečiai negali asimiliuotis į tą visuomenę, į kurią atvyko ir juose glaudžiasi, tai būtų logiškai, kad tie, kurie neasimilijuojami, būtų išsiųsti atgal į savo kilmės šalis (Kozakai, Wolter, 2007, p. 15).

2.2.4. Nacionalizmas ir nativizmas

Nativizmo (lot. *nativus* — įgimtas: 1. teorija, pažinimą aiškinanti įgimtų idėjų, nepriklausomų nuo patyrimo ir išorinių veiksnių, buvimu (R. Dekartas); 2. teorija, pervertinanti įgimtų faktorių reikšmę psichiniam vystymuisi ir elgsenai; TŽŽ, 2005) sąvoka dažniausiai yra traktuojama įvairiai ir be tikslaus apibrėžimo moksliniuose tekstuose: kaip „jausmas priklausyti savo gimtinei“ (Romero, 1988, p. 127), kaip „tendencija aprašyti gamtą“ (p. 132), kaip „meilės ir priklausymo jausmas tai šaliai, iš kurios yra kilęs“ (Romero, 1988). Kiti autoriai praplečia šią sąvoką, kaip pavyzdžiui Rogério Forastieri da Silva, kuris nativizmo reikšmę apibūdina kaip kelių Brazilijos žmonių grupių pastangas, susigrąžinti ir apsaugoti keletą elementų iš kolonizavimo laikų, argumentuodamas, kad šiandieninė Brazilijos padėtis priklauso tiems kolonizavimo laikams (Rodrigues, 2010, p. 25). Noras sujungti nepriklausomos šalies dabartinę padėtį su savo buvusia kolonija. Ši pozicija rodo, kad terminas „nativizmas“ nepriklauso vien žemės priklausymo ir branginimo sferai, bet gali apimti ir istorinį-politinį kontekstą (Rodrigues, 2010). Politiniame diskurse, multikultūralizmo kontekste, šis terminas apibūdina vietinių norą gauti privilegijuotą statusą lyginant su „atvykusiu“, t.y. nevietiniu (Entzinger, Martinello, Wenden, 2004, p. 19), arba iš vis vietinių pastangas išvengti imigracijos, suprantant, kad tai gali būti pavojus savo grynai natūraliai kultūrai - nevietiniai gali sugriauti vietinių kultūros vertybes (Rodrigues, 2010, p. 35).

Nacionalizmo sąvoka yra platesnė nei „nativizmas“, kuri labiausiai grindžiama į savosios teritorijos apibrėžimą, branginimą ir saugojimą. Pagal E. Gellner, nacionalizmas yra politinis principas, kuris nurodo, kad tauta turi būti sujungta su politika ir valdymu, o nacionalinis jausmas yra pyktis, kurį sukelia šio principo sulaužymas ar keliama grėsmė jį sulaužyti (Gellner, 2003).

Pagal Ranko Bugarski'ą, nacionalizmas pasireiškia per simbolius: nuo „mūsų motina tėvynė“, nacionalinio lyderio vaizdo, himno, vėliavos, iki kalbos (Bugarski, 1997, p. 19-20).

Nacionalistai taip, kaip ir nativistai, nepageidauja užsieniečių, tačiau ne vien dėl grynios kultūros pamatų sugriovimo pavojaus, bet ir dėl ekonominių motyvų. Tai galime pastebėti Katalonijos filosofo

Xavier Rubert de Ventós (1994) teorijoje, kuri teigia, kad yra 4 nacionalizmo stadijos, nuo kurių galėsime suvokti geriau, kas yra nacionalizmas: pirmykštė, skatinanti, sukurta ir atsakomoji. Jas žemiau aptarsime. Pirmykštė – susidaro iš kraujo bendruomenės tradicijų: rasės ir etniškumo, kalbos, teritorijos, religinių apeigų ir kultūros. Skatinanti – yra atsakinga už nacionalinio suvokimo modernizavimą, nes susijusi su komunikacijos, parduotuvių(rinkos) ar miestų tinklu, su darbo pasiskirstymu ir monetarine ekonomika, viešojo sektoriaus buhalterija, mokslu ir technikos revoliucija, nuo XVI amž., socialinės mobilizacijos ir įpročių sekuliarizacija – tai yra elementai, kurie įvardijami kaip feodalinės tvarkos pabaiga. Sukurta – priklauso nuo valstybinės modernizacijos: centrinė valdžia panaudoja, kad vienytų teritoriją, individų standartizavimas po įstatymais ir pastanga juos susieti, kad vieni priklausytų nuo kitų, taip sukuriant nacionalinę tapatybę. Atsakomoji – atsiranda tada, kai viena nacionalinė valstybė per prievartą įtvirtina savo viešpatavimą šalyje, kurioje dar neperžengtos „skatinanti“ ir „sukurta“ stadijos; arba ant mažumos grupių, kuri nenori būti tos valstybės dalis – tai sukelia priešiško sindromą, gynybos efektą (p. 29-35).

2.2.5. Etninis ir civilinis nacionalizmas

Galime atskirti nacionalizmą į dvi dalis: į etninį ir į civilinį(pilietinį). Austrijos politikas Otto Bauer (1996) primena, kad Vokietijoje jau seniai svarstoma apie tai, ir bandoma pabrėžti jų skirtumus. Pirmiausia buvo naudojamos šios sąvokos: Kulturnation oder Staatsnation: kultūrine-tauta arba valstybinė-tauta. Vėliau „Tauta su istorija“ (Nacionalinė valstybė) ir „Tauta be istorijos“ (Tauta, kuri buvo asimiliuota) (p. 39-77), ir vėliau pagal istoriką Hans Kohn'ą skirtumų apibrėžimą tarp vakarietiško nacionalizmo (pilietinio) ir rytiečių nacionalizmo (etninio) (Kohn, Calhoun, 1944). Pagal jį, pilietinis nacionalizmas propaguoja, kad Nacionalinė valstybė būtų liberali, pripažindama, kad savo sudėtį suformuoja iš piliečių visumos, ir nesiremia į tradiciją, į bendrą kilmę, į bendrą istoriją ar kultūrą, o tik į demokratijos principus ir vertybes: į laisvę ir lygybę. Toks apibūdinimas yra artimas Maurizio Viroli'o respublikinio patriotizmo apibrėžimui ir Jürgen Habermo konstitucinio patriotizmo apibrėžimui (Eder, 2003).

Tinka šiuo momentu priminti, kad nacionalizmas ir nativizmas yra panašūs, bet nėra vienodi, dėl jau mano minėtos argumentacijos. O patriotizmas yra panašus į juos. Patriotizmą galėtume suvokti kaip „nativizmo“ formą, kadangi galime suvokti, kad patriotas yra tas, kuris susitapatina su tam tikra teritorija ir ją gerbia ir saugo. Skirtumas su nativizmu yra tas, kad nativistas įprastai gimę ir gyveno savo protėvių žemėje, o patriotų atveju – jis gali būti imigrantas arba iš imigrantų šeimos, ir sąmoningai priima tą žemę kaip savo, ir ją myli ir gerbia ir saugo, nes samprotaudamas suvokia, kad tai verta.

Mario Vargas Llosa, 2010 m. gruodžio 7 dienos Nobelio premijos gavimo progos kalbos ištrauka: „Negalime painioti nacionalizmo, kurį neretai lydi neapykanta ir smurtas prieš „kitus“ su patriotizmu, kuris yra geranoriškas ir sveikas jausmas, meilės išraiška tai žemei, kurioje gyvena.

Tėvynė patriotams nėra vėliavos, nei himno, nei istorinio didvyrio garbinimas, o žmonių ir vietos, su kuriais dalinamasi akimirkomis ir visada išlieka atmintyje.“ (elpais.com, 2010/12/08). Čia taip pat verta paminėti Lietuvos politinio veikėjo Vytauto Landsbergio frazę: „Lietuvis - tas kuris tiki, kad Lietuva gali būti graži“ (lrytas.lt, 2012/11/04).

Taylor'o patriotizmo suvokimas ir siekimas nesusijęs su vienos istorinės bendruomenės priklausymo šaukimu, o atvirkščiai – jis apibūdinamas kaip konkretus priklausymo jausmas, priklausymas vienai konkrečiai ir tikrai (realiai) bendruomenei, per kurią galime suvokti mūsų buvimą ir priklausymą žmonijai ir pasauliui (Taylor, 1994, p. 121)

Grįžtant prie Hans Kohn argumentacijos, skirtingai nei pilietinį, etninį nacionalizmą pabrėžia kaip tautą, kurią suprantame kaip gyvą būtybę, kuri susiformuoja nuo tokių neobjektyvių elementų: rasė, istorija, tradicijos, kalba, kolektyvinė dvasia. Todėl šiuo atveju, priklausymas bendruomenei priklauso nuo to, kas yra duota prigimties, nuo praeities, nepriklausant nuo politinio noro. Kalba ir kultūra su laiku užims vis didesnę vaidmenį šiame nacionalizme (Máiz, 1994).

H. Kohn nacionalizmo modelius galime lyginti su Weberiu teorija apie „Vergesellschaftung“ ir „Vergemeinschaftung“. „Vergesellschaftung“ galėtume išversti kaip pilietiškumo ieškojimą, kai bendri interesai ir įstatymai sujungia žmones į vieną bendrą grupę – pilietinę visuomenę. „Vergemeinschaftung“, kurią galėtume išversti kaip bendruomeniškumo ieškojimą, kai per giminytės ir tautinius ryšius žmonės sujungiami į vieną bendrą grupę – bendruomenę (Weber, 2010, p. 77).

Pagal K. Eder, pirmas M. Weberio pasiūlytas variantas yra įmanomas, tačiau kuria „silpną“, kolektyvinę tapatybę, nes remiasi į racionalumą, žmogaus sąžinę ir samprotavimą, kurie gali svyruoti tai į vieną, tai į kitą pusę dėl solidarumo jausmo. O „Vergemeinschaftung“ remiasi į bendrą kalbą, patirtį, istoriją. Šiuo atveju įstatymai ir bendri interesai nebus tokie svarbus, nes moralas turės stiprų vaidmenį, kas gali kurti, pagal Eder - „stiprią“ kolektyvinę tapatybę (Eder, 2003)..

2.3. Filosofinės reakcijos-reliatyvizmas, universalizmas, pliuralizmas

Reliatyvizmas – (lot. relativus — santykinis) metodologinis principas, absoliutinantis pažinimo, vertybių, tikrovės kintamumą, sąlygiškumą ir neigiantis daiktų, reiškinių pastovumą, žinių perimamumą (TŽŽ, 2005). C. Geertz'ui nėra kultūros, moralo, žinojimo(mokslo) ar mąstymo formos, kuri gali gauti universalią pagarbą, kad galėtų tikti kaip pagrindas bendram mąstymui ir elgesiui (Geertz, 2008).

„Kai suvokiame, kad gyvenimo tiesos yra ne tiek reiškinių esmė, o labiau pozicijų klausimas: mes reliativizuojame. Kai kažkokio veiksmo reikšmė yra žiūrima tame kontekste, kuriame įvyko – reliativizuojame. Kai suprantame kitus ne pagal savo, o pagal jų vertybes: realiativizuojame. Realiativizuoti yra suvokti, kad tiesa yra žiūrėjime, stebėjime, o ne tame, į kurį žiurime. Realiativizuoti yra nepadaryti hierarchijos skirtumų, kurie yra žemesni ar viršesni, geri ar blogi, o žiūrėti į skirtumą kaip į branginimo, praturtinimo procesą.“ (Rocha, 2004, p. 20)

Pagal Ruth Benedict, Franz Boas mokinė, morales skiriasi nuo vienos ir kitos visuomenės, pagal normas, kurios yra pripažįstamos socialiai ir kultūraliai. Tačiau Haberman teigia, kad nepaisant, kad negalime kalbėti apie etninius-moralinius principus ir normas neatkreipdami dėmesio į savo socialinius-kultūrinius kontekstus; pirmi nėra silpnesni už šiuos paskutinius, jeigu norime išvengti priežasties determinizmui (filos. teorija, teigianti esant visuotinę dėsningą ir objektyvų tikrovės reiškinių priežastinį sąlygotumą; TŽŽ, 2005) (Habermas, 2001).

Universalizmas – (lot. universalis — visuotinis) pastangos apimti visas mokslo šakas, būti visapusiškas; visapusiškumas (TŽŽ, 2005). Pagal Rachels, negalime sutikti, kad būtų pernelyg didelis skirtumas tarp vertybių ir principų, kurie reglamentuoja socialinį gyvenimą. „Negalime sutikti, kad žmogaus nužudymas vardan garbės, būtų pripažįstamas vienur, o kitur draudžiamas.“ Jis pabrėžia, kad yra labai skubu ir būtina, kad daugiakultūrinėje visuomenėje būtų bendrų vertybių branduolys. Pagal Nina Rosenstand – be bendrų vertybių net nėra visuomenės (1994).

1789 m. Prancūzijoje priimta „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija“, kuri yra pripažinta kaip universalizmo pavyzdys. Bet daug Multikultūralizmo šalininkų pasisako prieš universalizmo idėjas, kadangi jos gali kelti asimiliaciją. Šie šalininkai pasisako už teisę į skirtingumą.

Indijos politologas Bhikhu Parekh pasisako už pliuralinį universalizmą, paremta tarp-kultūrinį dialogą: „tarp-kultūrinio dialogo tikslas yra pasiekti vertybių katalogo, kuris visiems dalyviams būtų priimtinas. Tikslas nebūtų rasti bendras vertybes, o susitarimus... yra įmanoma ir reikalinga, sudaryti ne-etnocentrinį universalų vertybių katalogą, per atvirą tarp-kultūrinį dialogą, kuriame dalyviai nuspręstų kokias vertybes gerbti – tokią poziciją pavadinčiau pliuraliniu universalizmu (Piovesan, 2012).

Pliuralizmas (lot. pluralis — daugybinis): 1. filos. koncepcija, aiškinanti, kad egzistuoja keli (arba daug) vienas nuo kito nepriklausomi būties pradai; 2. daugybiškumas (TŽŽ, 2005). Yra du būdai apibrėžti kultūrinį pliuralizmą – skirtingų kultūrų, etniškumo, religijų, kalbų skirtumo priėmimą ir šių skirtumų teigiamas vertinimas (Vázquez, 1987. p. 1676).

Kultūrinis pliuralizmas yra ideologija ar modelis, kuris pasisako už galimybę, kad skirtingos socialinės grupės, etninės, kultūrinės, religinės ar kalbos grupės gali gyventi drauge harmoningai. Kitaip nei kiti modeliai, kultūrinis pliuralizmas teigiamai vertina socialinės kultūros įvairovę, ir jo pagrindas yra tas, kad nei viena grupė negali prarasti savo kultūros ar tapatybės.

Italijos politologas Giovanni Sartori teigia, kad pliuralizmas pasisako už tai, kad įvairovė ir nesutarimai yra vertybės, kurios praturtina individą ir taip pat visuomenę (Sartori, 2001, p. 9).

Pagal Kottak (1994), asimiliacija nėra neišvengiama ir gali egzistuoti etnine harmonija ir be jos. „Šiame modelyje įvairiapusiškumas nedingsta nei dėl daugumos kultūros priėmimo ar savojo apleidimo, kaip asimiliaciniame modelyje, nei dėl vienos integruotos kultūros atsiradimo, kaip Tautų katilas (p. 65).

Šiame modelyje yra skatinama, kad kiekviena etnokultūrinė tradicija neprarastų savo įpročių ir kad įvyktų bendravimas tarp skirtingų kultūrų atstovų, skatinama pagarba skirtumams. Suprantama, kad kiekviena skirtinga grupė turi kuo prisidėti prie bendros gerovės (Malgesini, Giménez, 2000, p. 323-327). Bet šis pliuralizmas gali sukelti „naują rasizmą“ (p. 325), nes gali būti neigiamai interpretuojamas – galima reikalauti teisės būti prancūzu, anglu, vokiečiu, t.t. – būti grynu. Pagal šią logiką, gali atsirasti grupės, kurios argumentuos, kad jeigu imigrantai, kitataučiai reikalauja teisės būti jų šalies kilmės atstovais ir tuo didžiuotis, tai prancūzas, anglas, gali reikalauti teisės, būti prancūzu ir anglu yra taip pat nekeičiamas dalykas, tai nacionalinė tapatybė yra nejudama, nekintama. Tad kartu su skirtingumo pripažinimu, reikia vienodu teisiu ir pareigų pripažinimo (p. 326).

2.4. Milton J. Bennett tarpkultūrinio jautrumo raidos modelis

Tarpkultūrinį jautrumą Milton Bennett apibūdina asmeninio augimo stadijomis (1986). Šis raidos modelis nustato tolygiai didėjantį išprusimą įsisąmoninant kultūrinius skirtumus, pereinant iš etnocentrizmo per skirtumų pripažinimą ir priėmimą į tai, ką Bennett vadina „etnoreliatyvizmu“.

Šio modelio pagrindas yra tai, ką M. Bennet vadina „diferenciacija“ ir kaip išsiugdomas gebėjimas pripažinti ir gyventi su skirtumais (2004). Du reiškiniai siejami su „diferenciacija“. Pirmasis yra tai, kad žmonės mato vieną ir tą patį dalyką labai įvairiai. Antrasis – „kultūros skiriasi viena nuo kitos tiek, kiek jos išlaiko diferenciacijos modelius ar pasaulėžiūras“. Anot Bennet, būtent kultūros pasiūlo būdus realybės interpretacijai, pasaulio suvokimui. Ir būtent įvairiose kultūrose pasaulėžiūros ir realybės interpretacija yra skirtinga. Tarpkultūrinio jautrumo ugdymasis iš esmės reiškia mokymąsi pripažinti ir priimti pagrindinius kultūrų skirtumus suvokiant tarp kultūrų.

Etnocentrizmą M. Bennett supranta kaip stadiją, kai individas mano, kad jo pasaulio matymas yra pats svarbiausias tikrovei. Etnocentrinė pasaulėžiūros pagrindas yra neigimas, kylantis dėl izoliacijos arba neigimo. Antra stadija, pagal Bennet, yra gynyba, kurios bendriausia kovos strategija yra šmeižimas, kurį lemia stereotipai ir ekstremali jų forma – rasizmas. Kita šmeižto pusė yra pranašumas, kai visiškai neskiriama arba mažai dėmesio skiriama kitai kultūrai, aukštinant tik savąją. Kartais sutinkama ir trečia strategija, „apvertimas“ – kita kultūra vertinama kaip pranašesnė, apšmeižiant savo pačių kultūrą. Bet tai praktiškai yra vieno etnocentrizmo pakeitimas kitu. Paskutinę etnocentrizmo stadiją Bennet vadina sumenkinimu, kuris susideda iš fizinio ir transcendentinio universalizmo: skirtumai pripažįstami, bet stengiamasi sumenkinti jų reikšmę. Bennett atkreipia dėmesį, kad daugelis organizacijų supranta sumenkinimą kaip galutinę tarpkultūrinės raidos stadiją, ir dirba tam, kad pasaulis turėtų bendras vertybes ir bendrus pagrindus.

Etnoreliatyviose stadijose skirtumas jau nebesuprantamas kaip grėsmė, bet kaip iššūkis. Stengiamasi susikurti naujas sampratas ir požiūrius, o ne išsaugoti egzistuojančius. Etnoreliatyvizmas prasideda kultūrinių skirtumų priėmimu: pagarba kitokiam elgesiui ir skirtingoms vertybėms. Sekanti stadija po kultūrinių skirtumų priėmimo yra adaptacija, kurioje svarbiausia yra empatija - gebėjimas

patirti situaciją, kuri skiriasi nuo situacijos savo kultūroje; ir pliuralizmas. Pliuralizmo stadijoje empatija praplečiama tuo, kad individas gali pasikliauti atskiromis pažiūrų sistemomis ar praplėsti kultūrinius rėmus.

Paskutinę etnorealiativizmo stadiją Bennet vadina integracija, kuri susideda iš konteksto įvertinimo ir konstruktyvaus kraštutinumo. Konteksto įvertinimas – gebėjimas vertinti įvairias situacijas ir pasaulėžiūras, atsižvelgiant į vieną ar daugiau kultūrų. Konstruktyvų kraštutinumą M. Bennet apibūdina kaip visiškos savirefleksijos būseną, kai žmogus nepriklauso jokiai kultūrai ir yra pašalietis. Šis Bennet'o modelis atskleidžia esmines kliūtis ir naudingus tarpkultūrinio mokymosi būdus.

Šioje baigiamojo darbo dalyje pirmiausiai nagrinejome galimas prigimtines žmonių reakcijas į „kitus“, į „ne į savęs panašius“ žmones, kadangi jeigu neginčijamai bus nustatoma kaip yra sudaroma ši reakcija - toliau visos politikos kitataučių situacijos traktavimui turės būti sukurtos remiantis šia prigimtaine reakcija. Tačiau nagrinėdami Pinker ir Waal teorijas, galime teigti, kad dar nevisiškai nustatyta ar žmogus iš prigimties natūraliai priima kitą arba paneigdamas savo instinktą. Bet vienaip ar kitaip darome išvadą, kad būtinas švietimo ir socializacijos proceso skatinimas, kad kuo labiau taikingiau ir harmoningiau įvyktų skirtingų istorijos bei kultūros žmonių santykis. Po tokios išvados, nagrinėjome reakcijas, kurios yra apgalvotos, kurios kyla nuo aplinkybių ir politinių, ekonominių bei asmeninių interesų skaičiavimo. Ir nagrinejome tris populiariausius filosofinius atsakymus į multikultūralizmą, suprasdami, kad pliuralizmas yra labiausiai tinkama forma šiai problemai, nes skatina skirtingų kultūrų atstovų dialogą ir nekelia asimiliacijos ar izoliacijos, kitaip nei reliativizmas ir universalizmas.

3. MULTIKULTŪRALIZMO REIŠKINIAI IR JO SIŪLOMI KELIAI

3.1. Multikultūralizmo kontekstualizavimas

João Maria André, Koimbros Universiteto filosofijos ir istorijos profesorius, parašė išsamų straipsnį apie Multikultūralizmą (2009), kuriame bando kuo tiksliau apibrėžti šios sąvokos ribas ir analizuoti visą painiavą, kuri atsiranda dėl šios sąvokos blogo vartojimo.

Šis svarbus Portugalijos mokslininkas visų pirma mano, kad svarbu yra kontekstualizuoti Multikultūralizmą. Tam jis savo tekste nurodo 3 reiškinius, kuriuos turime apžvelgti: Nacionalinė Valstybės erozija, globalizacija ir visuomenės iš “tinklų” susiformavimas bei klestėjimas (p. 3).

Jeigu suprantame Nacionalinę Valstybę kaip geografinę teritoriją, vieningą politiškai ir su politinėmis institucijomis, kuri sudaryta iš gyventojų, kurie turi bendrą tikėjimą ir kultūrą, bendrą kalbą, etniškumą, bendrą atmintį ir vertybes, kurių pagrindas susidaro iš istorinės praeities, tai turime pripažinti, kad ypač po XX amž antros puses tai pagreitino Nacionalinės Valstybės eroziją, nes atsiranda Valstybės, kurios savo sudėtyje turi skirtingų tautybių grupes arba Tautas, kurios išsibarstė po skirtingas valstybes. Visa tai priverčia mus pamąstyti apie pilietiškumo suvokimą kosmopolizmo (visuomeninės politinės pažiūros ir ideologija, teigianti, kad žmogaus tėvynė yra visas pasaulis; savo ir kt. tautų tradicijų, kultūros, gyvybinių interesų nepaisymas, niekinimas; TŽŽ, 2005) kontekste, ir netgi pamąstyti apie sienų supratimą – nuo geografinė-politinės į socialinę-politinę prasmę - prarandama geografinė materialinė svarba, o įgyjama vidinė svarba – dabar sienos yra vidinis dalykas, nematomas, ir tai galime suprasti kaip viso pasaulio tapimą didžiuliu „tautų katilu“ (p. 4).

Šis reiškinys intensifikuojasi su globalizacijos suintensyvėjimu, arba globalizacijų(daugiskaita), kadangi, pagal J. M. André, tik galime teisingai kalbėti apie globalizaciją, jei suvoksime jos istorinę raidą. Globalizacijų istorija galime susieti su Wallersteino Pasaulinės sistemos teorija (Santos, 2006, p. 90), kurią išgrynino Enrique Dussel (2003) – jis siūlo suskirstyti į 4 stadijas. Pirmą stadiją: Mesopotamija-Egiptas(kai istoriškai pradeda susiformuoti ta sistema, kuri šiandien globalizuojasi); Antrą stadiją: Arklių jėgos bei geležies valdymo kultūrų stadija, kurioje vystosi sistemos susijungimų pagrindas - nuo Kinijos ir Indijos ir nuo medų ir persų Mesopotamijoje, hetitų Turkijoje, graikų ir lotynų Viduržemio Jūros regione, iki germanų Šiaurės Europoje; Trečią stadiją: nuo Bizancijos iki Bagdado, kai pasaulio centras ne Europoje, ir mulsumonų kultūra yra pagrindinė graikų kultūros paveldėtoja ir skleidėja; Ketvirtą stadiją: pasaulinės sistemos atsiradimas, kurios Europa yra centras ir vystosi po Viduramžiaus pabaigos per pirmąjį Naujųjų laikų laikotarpį, pagal Imanuelį Valeršteiną – nuo XV amžiuje, kai Pirėnų pusiasalis buvo centras, ir per antrąjį Naujųjų laikų laikotarpį, kurio industrialinis kapitalizmas buvo pagrindinis variklis po Anglijos hegemonijos (gr. hēgemonia reiškia viešpatavimas, vyravimas; valstybės, klasės, partijos vadovaujamasis vaidmuo; TŽŽ, 2005) ir su tarpnacionaliniu kapitalu, po amerikiečių hegemonijos – po 1945 m. (p. 113-119).

Ir ypač su šiais 2 paskutiniais kapitalizmo momentais galime pamatyti aiškiau tuos šiandieninės globalizacijos bruožus, kuri pagal Jean-Pierre Warnier'ą tapo įmanomi dėl trijų didelių revoliucijų, kurios turėjo didelę įtaką transporto ir komunikacijos technologijoms: garo, elektros ir informatikos revoliucijos (Warnier, Sarmento, Constantino, 2000, p. 35-43). Todėl istoriškai yra keletas globalizacijų, arba keletas globalizacijos etapų. Tačiau globalizacijos reiškinys taip pat paaiškinamas pagal etiko-politinį procesą. Pavyzdžiui, portugalų mokslininkas Boaventura de Sousa Santos apibrėžia globalizaciją kaip: „socialinių santykių visumą, kuri yra tarpnacionalinių interakcijos suintensyvėjimo rezultatas, nesvarbu ar tai tarpvalstybinė praktika ar globalinė kapitalistinė praktika, ar tarpnacionalinė kultūrinė ar socialinė praktika“ (2006, p. 90).

A. Giddens apibrėžia kaip: pasaulinių socialinių santykių suintensyvėjimą, kuris vienija taškus, esančius toli vienas nuo kito, ir tas vienijimas yra toks didelis, kad vietiniai/lokaliniai įvykiai yra priklausomi nuo įvykių, kurie vyksta už tūkstančių kilometrų atstumo, ir atvirkščiai” (Giddens, 2002, p. 67-68), Ulrich Teusch apibūdina kaip ribų relativizavimas, kai šis relativizavimas įgyja globalinę proporciją arba vyksta globaliniame kontekste (André, 2009). U. Beckui pabrėžia: „pastebimas sienų praradimas – ekonomikos, informatikos, ekologiškos, technologijos, tarpkultūrinių bei visuomenės konfliktų sienų praradimai” (p. 6).

Drauge su globalizacija, ateina ir ją skatinantis elementas, pasak ispanų sociologo Manuel Castells'o vartojama „network society“, t.y. tinklo visuomenės išplėtimas. „Apskritai pati tinklo visuomenės idėja nėra labai nauja – socialiniai tinklai iš esmės egzistavo per visą žmonijos istoriją. Žinoma, šiandien visa mūsų veikla tampa vis labiau socialiai organizuota, dar labiau organizuojasi tinklo principu, o sparčiai besivystančių informacinių technologijų dėka vis lengviau tiesti nematerialius maršrutus apimant visą žemės rutulio visuomenę. Tokiu būdu ir tampame globalaus informacinio kaimo nariais. Informacijos tekėjimą M. Castells laiko pagrindiniu informacijos visuomenės ir viso globalaus informacijos kapitalizmo, kilusio antroje praėjusiojo amžiaus pusėje, bruožu. Jis taip pat pastebi, jog globalizuotos informacijos sistemos įgalina pasaulinio masto operacijų decentralizaciją“ (André, 2009, p. 13).

Manuel Castells ja pabrėžia tai kaip srovių erdvė, t.y.- socialinės praktikos/veiklos, kurios vyksta tuo pačiu laiku ir veikia pagal sroves. O srove šiuo atveju yra pakartotiniai ir programuoti mainai ir sąveika/interacija tarp pozicijų, kurios fiziškai nesusiję, bet kuriuos (mainai ir interaccija) socialiniai veikėjai palaiko visuomenės ekonominėse, politinėse ir simbolinėse struktūrose” (Castells, 2001, p. 227). Tos srovių erdvės branduolys yra tinklas, kuris pastoviai keičiasi, auga ir adaptuojasi (p. 228). Šis reiškinys sukuria “Telepolis“, t.y. nauja “polis” forma, ir tai reiškia, kad susiformuoja naują pasaulio formą, kuri nesiremia į teritorines erdves su vidumi, sienomis ir su išorinėmis, bet remiasi į atvirus tarpusavio susijungimo tinklus, kurie apima visa planeta ir pildo visą realybę (André, 2009, p. 2).

Sąvoka Telepolis sukūrė Ispanijos mokslininkas Echeverría, kuris teigia, kad per XX amž susiformavo nauja socialinė organizacija, kuri yra linkusi plėstis per visa planeta, transformuodama jį į naują miestą: Telepolis, kuris pakeitė mūsų suvokimą apie erdvę ir laiką (Echeverría, 1994, p. 2).). Gyvenimas šiame mieste remiasi ne tik dėl techninių priemonių egzistencijos, kurios leidžia egzistuoti ir tobulina tą miestą ir gyvenimą jame, bet taip pat dėl jo gyventojų noro turėti kontaktą tarp savųjų ir savo organizacijų naujoje erdvėje: “Telepolis egzistuoja tuomet, kai žmonės santykiauja per atstumą, ar tiesiogiai ar netiesiogiai” (Echeverría, 1994, p. 2)

Ant šių 3 reiškinių susikryžavimo, galime suvokti kokiame kontekste yra multikultūralizmas šiandieną.

3.2. Multikultūralizmo sampratų įvairovė

Pagal João Maria André antras žingsnis, norint panaikinti visą painiavą apie multikultūralizmo sąvoką ir geriau suprasti šį reiškinį, turime apžvelgti kaip pats terminas yra klaidingai suprantamas. Pagal jį Multikultūralizmas gali būti suprantamas pagal du paaiškinimus – aprašomasis ir normatyvinis. Visų pirmą ši sąvoka gali būti naudojama apibrėžiant šį reiškinį kaip tam tikrą visuomenės vietą ar teritorinę erdvę, kuri pasidalina per skirtingas kultūrinės formas ar skirtingų kultūrų grupes. Ši aprašomoji forma nekelia daug diskusijų, yra universali. Nesutarimai atsiranda, kai teoretikai ir mokslininkai bando atsakyti į šią aprašomąją formą, kai žiūrima į multikultūralizmą kaip į mokslinį ir politinį projektą, nes pagal šį normatyvų būdą žiūrėti į šį reiškinį - multikultūralizmas neturi apibrėžtų bruožų ir vienos universalios prasmės, kadangi jo suvokimas priklausys nuo šalių patirčių bei politinės-kultūros realybės (André, 2009). Kanados teoretikai bandys spręsti multikultūralizmo problemą pagal Kanados realybę; JAV teoretikai, pagal JAV realybę; ir labai skirsis nuo Pietų Amerikos teoretikų, kurie labiau akcentuos kolonizacijos pasekmes, į rasių susimaišymą tarp baltųjų ir ne baltųjų, į vietinių padėtį (indėnai), kurie bus mažuma ir prireiks įvairių mechanizmų jų apsaugai. Jau Europos realybė dažniausiai kitokia: ten vietiniai sudarys daugumą, o „užsieniečiai“ bus mažuma - ir šiuo atveju bus ieškoma sprendimo kaip šiuos kitataučius apsaugoti (p. 5).

Pavyzdžiui, žiūrint į Charles Taylor arba į W.Kimlickos tekstus, pastebėsime, kad jie atspindi Kanados ir JAV realybę; šalių, kurių patirtys jau tarpusavyje yra labai skirtingos: pirmos minėtos šalies atveju egzistuoja toje pačioje Valstybėje trys skirtingos stiprios ir gausios nacionalines grupės, ir šiuo atveju valstybė turi rasti būdą užtikrinti jų teises, tiek politines, tiek kalbų ir kultūros teises. JAV atveju randame skirtingų tautinių mažumų dėl užkariavimo kolonizacijos –Amerikos indėnai, portorikiečiai, meksikiečių palikuonys, vietiniai havajiečiai ir .t.t., bet taip pat yra daug imigrantų grupių, kurie atvyko iš įvairių Europos, Azijos, Pietų Amerikos šalių, kurios sudaro stiprias bendruomenes (Ten pat).

Jau Lotynų Amerikos multikultūralizmo teoretikai, kaip G. Gimenez, bando atsakyti į labai skirtingas realybes. Multikultūralizmo mokslininkai iš Brazilijos, Argentinos, Kolumbijos, Meksikos, dažniausiai akcentuos į kolonizacijos laikų pasekmes. Daugumos šių šalių padėtis susiduria su istorinėmis vietinių bendruomenėmis, kurios arba kovoja dėl savo teisės egzistuoti arba gyvena pavojuje dėl išnykimo arba asimiliavosi, ar susimaišė (angl.: miscegenation) – visi šiuo atveju reikalauja politinių sprendimų. Bet reikia pabrėžti, kad šita situacija skiriasi pagal šalis pačioje Pietų Amerikoje, nes kolonizacijos procesas vyko skirtingai Brazilijoje ir Meksikoje, imigracijos procesas taip pat.

Pačioje Europoje turime labai įvairias situacijas. Pavyzdžiui viena vertus Prancūzijos realybė yra pokolonialinio laikotarpio rezultatas, kita vertus dėl stiprios imigracijos srauto po antro pasaulinio karo. Ispanijos padėtis visiškai kitokia dėl keleto savo rajonų ypatumų, kurie pasisako už autonomiją, kaip Katalonija, Galisija, ar Baskija, arba rytų rajonai, kurie turi stiprias mulsumoniškas šaknis ir tankius imigrantų skaičius. Tarp šių imigrantų pastebimi čigonai, kurių bendruomenė yra labai gausi ir turi savo tradicijas ir savo atskirą kultūrą – su ta pačia problema susiduria ir Portugalija, kuri turi gausų imigrantų iš Afrikos skaičių ir pastaruoju metu vis gausėja imigrantų iš Rytų Europos. Vokietijoje mulsumonų bendruomenė yra itin reikšminga ir sukelia daug diskusijų ir įvairių teorijų (p. 7).

Nebūtina paminėti Afrikos ir Okeanijos šalių, kad patvirtintume, kad multikultūralizmo modeliai priklauso nuo šalių istorijos, patirčių, kultūros. Bet negana šalių ypatybių, taip pat turime atsižvelgti į teoretinius įsitikinimus, kurie prisideda prie Multikultūralizmo modelių įvairovės. Dažniausiai galime skirti du Multikultūralizmo modelius – konservatyvųjį ir emancipuotą. Šis pastarasis skirstomas į liberalųjį (lygybė- Valstybė neutrali) ir bendruomeninį (akcentuoja į skirtingumą - Valstybė padeda jį išsaugoti).

3.3. Multikultūralizmo modeliai

Vienas iš atsakymų į multikultūralizmą yra konservatyvusis kelias.

Konservatyvusis yra už vienos kultūros susiformavimą, kuri būtų vienintelė, bendra. Pasisako už tradiciną, daugumos kultūros asimiliaciją, kaip pagrindinį kelią į integraciją (Mclaren, 1998).

Pagal Peter Maclaren'ą pirma konservatyvus atsakymas į multikultūralizmą yra kolonialinis multikultūralizmas, kuris reiškia, kad sutinka su kitų kultūrų egzistavimu, bet laiko jas žemesnėmis. Taip pat supranta, kad jų kultūra yra universali – joje yra viskas, kas geriausia, kas buvo pagalvota ir sukurta pasaulyje, todėl turi teisę valdyti. Todėl konservatyvus multikultūralizmas yra iš prigimties asimiliuotas – netgi kai pripažįsta kitas kultūras, supranta, kad prioritetas yra viena oficiali kalba, standartizuota, todėl iš esmės nepripažįsta kitų kultūrų (p. 31).

O emancipuotas multikultūralizmas yra pokolonialinis, kurio pagrindas yra lygybės ir teisės į skirtingumą išsaugojimas politikoje. Lygybės siekimas multikultūralizmo sferoje atsirado XX amžiuje (Rosas, 2011). Pagal P. McLaren (1998), šis modelis vadinasi humanistinis liberalinis

multikultūralizmas, kai siekiama lygybės visiems, teigiant, kad nei viena kultūra nėra pranašesnė už kitą ir gali reikštis laisvai - pasisako už tai, kad visos kultūros gali ir privalo gyventi drauge. „pasisako už universalų žmogiškumą ir neutralią valdžią, kurios vienintelis veiksmas turėtų būti garantija, kad vienas gerbs kitą, ir kad žmonės iškovos savo „vietas po Saule“ per pasiekimus, o ne kilmę ar fizinius, kultūrinius bruožus.“ (p. 38). Charles Taylor tai apibūdina kaip lygių teisių į orumą politiką, kuri siekia, kad Valstybė turėtų tokią poziciją kultūros atžvilgiu, kaip turėjo religijos atžvilgiu – sekuliarizacija, neutralizmas, tai yra – kad Valstybė būtų akla tuo kas siejasi su kultūra, tikėdamiesi, kad tai būtų geriausias variantas, kad visi gyventų lygiaverčioje visuomenėje (André, 2009, p. 6). Tačiau šis multikultūralizmo modelis negalėjo išvengti diskriminacijos egzistavimo. Tai šių diskriminacijų pasipriešinime atsirado siekimas skirtingumų politikų (Rosas, 2011, p. 9). Nuo 1970 m. debatai apie multikultūralizmą suintensyvėjo dėl skirtingų teoretikų požiūrių – vieni buvo individualūs liberalai, kiti bendruomeniniai liberalai (p. 12). P. McLaren vadina šį pastarąjį kaip kairįjį liberalizmą, kuris labiau kreipia dėmesį į skirtingumą ir už valdžios intervenciją (McLaren, 1998, p. 41). Anot jo tai galime pavadinti kaip skirtingumo politiką, siekiant saugoti kultūros ypatumus ir išryškinti skirtumus tarp piliečių. Pagal C. Taylor (1992), liberalioji strategija - tai būti aklam skirtingumo atžvilgiu, paneigia žmonių tapatybę, priversdama juos gyventi pagal daugumą, jeigu nenori likti galimybių užribyje. Tad propaguotam/tariamam neutralumui galime prieštarauti, kadangi lygaus orumo politika yra hegemonijos kultūros atspindys. Todėl, ta teoriška teisinga visuomenė, kuri yra akla skirtumams, yra ne tik nežmogiška (kadangi nuslopina tapatybes) bet ir taip pat, nesąmoningai ir subtiliai, yra iš esmės labai diskriminacinė.“ (p. 85). Be to akla politika skirtumams gali sukurti dvi skirtingas piliečių grupes – pirmos ir antros rūšies, kadangi ji taip pat nematys materialinių nelygybių tarp piliečių (Taylor, 1998).

Daugelis pripažįsta 1971 metų **John Rawls** knygą “A Theory of Justice“ (liet.: Teisingumo teorija) kaip individualiojo liberalizmo pagrindą. Savo knygoje J. Rawls teigia, kad Valstybė turi būti neutrali ir negali kištis į piliečių gyvenimą, ir ryškina individą vietoje socialinio gyvenimo, tikėdamąsi, kad sąmoningumas ir įstatymai galės palaikyti visuomenės tvarką (Sá, Gomes, 2011). „Visuomenės vieningumas ir piliečių ištikimybė savo bendromis institucijomis, nesiremia į faktą, kad visi pripažįsta tą patį Gėrio suvokimą, bet į faktą, kad viešai sutinkama su teisingumo politikos suvokimu, kaip visuomenės struktūros pagrindu“ (Rawls, 2008, p. 239). Pagal J. Rawls, kiekvienas žmogus nėra iš anksto nusistatęs, tai reiškia, kad neranda barjerų, kad priimtu savo sprendimus ir pasirinkimus (Sá, Gomes, 2011).

Laisvi ir mąstantys žmonės, norėdami siekti savo siekių, paklus bendram teisingumui, kaip visuomenės pagrindui. Pagal J. Rawls ir jo pasekėjus, teisės ir pareigos neturėtų būti įtakotos nuo etnokultūros individų: turi būti neutralios.

Viena iš šiuolaikiškiausių mokslininkų, **Martha Nussbaum**, kuri turi panašią poziciją kaip J. Rawls. Ji matydama iššūkius su kuriais daugiakultūrinės valstybės susiduria, argumentuoja, kad galima atrasti priklausymo pojūtį „visų žmonių bendruomenei“, o ne tik artimesniųjų grupei. Savo argumentacija ji grindžia stoikų filosofija, kurie siekė, kad kiekvienas galėtų pasakyti taip, kaip sakė Diogeno Sinopietis pasivadindamas save nei atėniečiu nei korintiečiu, o pasaulio piliečiu (Nussbaum, Cohen, 2002).

Pagal M. Nussban mąstymą, galime suprasti, kad Valstybė norėdama laikytis šio principo šalyje, ji žiuri į savo žmones ir nemato nei „korintiečių“ nei „atėniečių“ (nesvarbu ar taip jie save laiko), o mato vienodus piliečius. Tuo Valstybė yra neutrali žmonių atžvilgiu ir tik rūpinasi tų piliečių ryšių sukūrimu, sustiprinimu ir palaikymu – vienodos pareigos ir vienodos teisės, t.y.- įstatymai. Laikydami tų teisių ir tų įstatymų piliečiai pareišk ištikimybę tai valstybei.

Bendruomenininkai, kurių pagrindinis teoretikas yra C. Taylor (primenu, kad pas C. Taylor nesutinka šiuo apibūdinimu), prieštaravo sakydami, kad Valstybė turėtų saugoti kultūrinės bendruomenės, pagal kolektyvines teises (Taylor, 1998).

Charles Taylor savo knygoje „Pripažinimo politika“, kuri grindžiasi sąveikos (su „kitais“) proceso svarba tapatybių susiformavime ir „kito“ pripažinimo ir atpažinimo svarba, leidžia padaryti išvadą, kad vienintelė galimybė sutaikyti abi politikas: ta, kuri akcentuojama į lygybę ir ta, kuri akcentuojama į skirtingumą, yra užbaigiama su Valstybės neutralumu (André, 2009, p. 10). C. Taylor pasisako už tai, kad Valstybė turėtų veikti, kai kultūrinėms mažumoms būtų sukelta kažkokios grėsmė. Pagal jį, pripažinimo nebuvimas reiškia – nepripažinimą, ir nepripažinimas yra iš esmės lygių teisių pažeidimas arba, bent, leidžia suprasti, kad nepripažįstamas elementas yra žemesnis palyginti su tomis kultūromis, kurios akvaizdžiai yra pripažįstamos. (Ten pat)

C. Taylor mintis labai įtakojo Kanados filosofą **Will Kymlicka** ir jo „liberalią mažumos teises teoriją“ (André, 2009, p. 5). Jis pasisako už tai, kad mažumos turėtų teisę į kalbą, į specialias teritorijas, į specialų atstovavimą politinėse institucijose arba savi-valdymo teisę, ir kad šios teisės nereiškia diskriminacinės privilegijos, o tik kompensuoja tų grupių narių sunkumus dėl to, kad būdami mažumos nariai, jie gali būti nuskriausti daugumos, tad tai būtina teisingumui. (Kymlicka, 1996, p. 28-30). Ir teigia, kad „pagal taisyklę mažuma tik bando garantuoti, kad dauguma nepasinaudos savo skaičiaus pranašumu, kad ribotų mažumų galimybes prieiti prie resursų ar institucijų, kurios reikalingos jos bendruomenės gyvavimui“ (Maldonado, 2006, p. 67).

Pagal W. Kymlicką, mažumų teisė eina drauge su liberaliosios demokratijos principais ir skatina individų laisvę, kadangi daugumai žmonių autonomija ir individuali laisvė susieta su savo galimybėmis „socialinėje kultūroje“ . „Societal culture“ jis sukūrė kaip apibrėžimą, kuris reikštų „kultūra, kuri suteikia savo nariams reikšmingas gyvenimo formas – apimanti tokius reiškinius kaip socialinis gyvenimas, mokslai, religija laisvalaikis ir ekonomika, viešasis ir privatus gyvenimas“,

apimantis ne tik bendrą istoriją ir vertybes, bet ir institucijas ir bendras veiklas, ir linę rasti vieną teritoriją ir turėdamas kaip pagrindą – bendrą kalbą“ (André, 2009, p. 6). Šis apibrėžimas yra labai artimas E. B. Tylor kultūros apibrėžimui, kuri jau nagrinėjome šiame darbe 14 puslapyje. Kymlicka savo teorijoje taip pat teigia, kad Valstybė turi turėti svarbų vaidmenį taip pat kultūrų reprodukcijai, o ne vien jas saugoti nuo diskriminacijų (Kymlicka, 1996).

Amerikiečių politologas **Michel Walzer** pabrėžia, kad yra du liberalizmo tipai – tas, kuris saugo individų teises, šiuo atveju Valstybė yra visiškai neutrali, o kitas – Valstybė turi remti tą grupę, kuri yra silpnesnė, jeigu per tai nukenčia visų piliečių teisės (Taylor, Gutmann, 1994, p. 99-103). Kol C. Taylor ir W. Kymlicko pozicija atspindi antrą liberalizmo formą, Walzer bando ieškoti lankstumo tarp abiejų. Jis mano, kad negalime visada *a priori* (lot. iš pat pradžių: 1. iš anksto, nepažinus faktų; 2. filosof. žinios iki patyrimo ir nepriklausančios nuo jo; TŽŽ, 2005) nustatyti, kad ta antra forma visada, bet kokiam kultūriniame kontekste, garantuoja geresnį Multikultūralizmo problemos sprendimą, pagarbos ir pripažinimo ieskojimui. Jis argumentuoja, kad pvz. JAV realybei, kurios anot jo negalime pavadinti kaip „Valstybė“, o kaip „tautybių tauta“, greičiausiai labiau tinka pirmas variantas. O Kanadoje – antras variantas. Tad Walzer pasisako už lanksčias politikas, atsižvelgdamas į kiekvienos šalies kontekstą (Ten pat).

Lenkijos psichosociologijos profesorius **Henri Tajfel** mato tokią galimybę, kad mažumos išvengtų visiškos izoliacijos ir visiškos asimiliacijos, ir pasiliktu per vidurį *Vergemeinschaftungo* atveju. Jis teigia, kad iš tikrųjų nėra įmanoma visiška mažumos asimiliacija dėl neišvengiamos diskriminacijos. Taip pat netiki, kad yra įmanoma visiška izoliacija dėl to, kad daugumai mažuma yra reikalinga. Reikalinga politiškai – kad dauguma galētu jaustis įsitvirtinusi kaip dominuojanti grupė, be to, krizės metu mažuma yra naudinga, kad būtų kur nukreipti kaltę. Reikalinga ir ekonomiškai – rinkai yra naudinga, kad joje dalyvautų kuo daugiau veikėjų (Tajfel, 1983). Rumunijoje gimęs, žydų kilmės prancūzų psichosociologijas **Serge Moscovici**, pritardamas Tajfel, dar pabrėžia, kad niekas nėra tik įtakos taikiny, o visi yra įtakos šaltiniai, nebent tuo atveju, kai užsidaroma savyje ir atsiribojama nuo kontaktų su kitais (Doise, Moscovici, 1991). Todėl jis pasisako už aktyvias mažumas. Jis teigia, kad dažniausiai dauguma turės didesnę socialinę įtaką ir sieks mažumos pasikeitimą ar asimiliaciją, bet savo padarytų tyrimų išvadomis jis teigia, kad mažumos taip pat gali būti įtakingos ir sukelti visuomenės pakeitimus (p. 212). Pakeitimas šiuo atveju ne tik susietas su tikėjimų ar idėjų turinio pakeitimais, o apie pakeitimus, kurie susiejami su taisyklėmis ir budais, kurie leis geresnes socialines sąveikas ir tvirčiau priartėti prie visuomenės harmonijos (p. 214).

Bet pagal S. Moscovici, ar mažuma gali būti tokia aktyvi ir įtakinga priklauso nuo pačios mažumos nusiteikimo būti lanksčiai ir atvirai interakcijai – (lot. inter... + lot. actio — veiksmas, vykdymas; dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis poveikis; TŽŽ, 2005) užsidariusi grupė, kuri priima savisaugos elgesį ar stiprios kritikos poziciją prieš tą

didesnę(platesnę) bendruomenę ar visuomenę, kurioje gyvena, neturi daug galimybių būti priimta kaip aktyvus veikėjas, atvirkščiai – sukels taip pat savisaugos ir priešiško nuo daugumos, juk nepasitikėjimas neleidžia, kad įvyktų susitarimai arba dialogai. Todėl Moscovici priskiria daugiau atsakomybes mažumoms - harmoningesnio santykio siekime su dauguma. Jis ragina mažumoms neužsidaryti, būti lankstesnėmis, ir taip tapti aktyvesnėmis ir svarbesnėmis visuomenės ir daugumos atžvilgiu (p.222). „Lankstumas suteikia galimybę sulyginti skirtumus ir panašumus, ir tai gali padėti priversti klausytis mažumos motyvacijos ir priežasčių“ (p. 223). S. Moscovic argumentuoja, kad visos kultūros yra brangios ir turtingos, todėl, turi būti aktyvios ir neužsidaryti, sąveikauti – tuo praturtindama visą visuomenę.

Visos ką tik nagrinėtos įvairios teorijos ir skirtingos pozicijos veda į du kelius: arba į integracijos arba į tolerancijos.

Integracija gali būti apibrėžta kaip procesas, kuris leidžia, kad kitataučiai būtų priimti į visuomenę. Šio proceso kelias turi dvi juostas - apimantis imigrantus ir tą visuomenę, į kurią jie atvyko. Demetrios Papademetriou ir Rinus Penninx (2003) taip pat apibrėžia integraciją kaip dvipusišką interakcijos, susidėliojimo ir adaptacijos procesą tarp imigrantų ir priimančios visuomenės, per kurią su laiku kitataučiai ir tos teritorijos gyventojai(arba dauguma) sudaro vientisą visuomenę, o ne visuomenę su atskiromis dalimis. Tad būtina visų veikėjų(abiejų šalių) aktyvus dalyvavimas – tiek kitataučių, tiek valdžios, institucijos ir vietinės bendruomenės. Į šį procesą įeina dvipusiškas išmokymo procesas, kuris susidaro iš bendradarbiavimo, konfliktų, dialogų, žinojimų, patirčių bei kultūrinių praktikų pasikeitimo tarp individų, socialinių grupių ir etninių bendruomenių, kurie dalinasi ta pačia geografine erdve (White, 1999, p. 155-186).

Šis integracijos suvokimas eina drauge ir atitinka Moscovici'o „aktyvi mažuma“ ir taip pat Kimlicko bei Taylor „aktyvi valdžia“(apsaugojanti mažumos skirtingumą). Priešingai, kai valdžia/valstybė yra neutrali ir tik garantuoja, kad visi būtų vienodi prieš įstatymus, kaip P. McLaren'o apibūdintame humanistinis liberalinis multikultūralizme arba J. Rawlso individuali liberalizmo teorijoje arba Nussbauno pasisakytoje pozicijoje, ir tuo pačiu - mažuma tik rūpinasi savo (skirtingų bruožų) išlaikymo - greičiau veda į integracijos atvirkštinį variantą – į užsidarymą, į izoliacijos ar asimiliacijos reiškinių atsiradimą, po tolerancijos garantavimo.

Santykiuose, kur tolerancija yra pagrindas, negali būti susieti/pripažinti lygiais santykiais, todėl kad visada yra tas, kuris toleruoja ir tas, kuris yra toleruojamas, ir šis pirmasis yra viršesnis, nes toleruoja, bet gali ir netoleruoti. „Autoriteto egzistencija, kuri turi galią toleruoti, priešinasi mąstymo laisvei, nes toleruoja, bet gali netoleruoti, ir netinka tuose santykiuose, kur abipusės turėtų būti vienodos.“ - jau XVIII amžiuje Honoré Mirabeau pasisakė, kritikuodamas toleranciją (André, 2005, p. 124). Tolerancija pagal TŽŽ (2005) reiškia kantrybę: priešingos nuomonės arba įsitikinimų gerbimas. Pagal J. M. André (2005) tolerancija yra kilusi iš lotyniško žodžio „tolerare“, kuris reikštų iškentėti,

kantriai palaukti, išlaikyti. Pagal portugalų mokslininką Diolo Aurélio (1997), tolerancija reiškia išlaikymą: „kai kažkas palaiko, kaip tuo atveju, kai sunkvežimiui pavyksta laikyti keletą tonų.“(p. 23) Tuo parodydamas, kad tolerancija gali reikšti naštos palaikymą – kas toleruoja tai daro, bet patiria vargo.

Tuo tarpu brazilų mokslininkas Clodoaldo Meneguello Cardoso (2003) teigia, kad tolerancija suprasta kaip kažkas tyras, homogeniškas, kuris ateina nuo universalių vertybių, veda į žmogaus pliurališkumo paneigimą, priskiria „kitiems“ nuolankumo vaidmenį, nenormalų keistą, manipuliuotą vaidmenį (p. 128). Pagal Argentinoje gimęs Meksikos pilietį filosofą Enrique Dussel, tai nereiškia kitybės pripažinimo, o „kitų“ buvimo iškentėjimas, vardan išlaikyti universalia, visuotinę, bendrą tvarką (Oliveira, 2008, p. 5).

Remdamasi visais šiais argumentais galime tvirtinti, kad visi veiksmai, kurie neina integracijos link, kai ieškoma, kad mažuma būtų visumos visuomenės dalis - reikštų tolerancijos scenarijus, kuriame vyksta arba asimiliacija arba izoliacija, nes mažuma prisipažįsta arba/ir yra priimta kaip atskira visuomenės dalis, kurią toleruojame.

Nobelio literatūros premijos laureatas portugalas Jose Saramago teigė: „Toleruoti, kad kitas egzistuotų ir kad jis būtų kitoks, dar yra labai mažai – kai toleruojame, tik suteikiame, nusileidžiame, ir tai ne lygybės santykis, o vieno pranašumas prieš kitą“ (jornalolince.com.br, 2010).

Kai valdžia priima liberaliąją neutraliąją poziciją ir pasisako už lygias teises visiems, tuo tarpu ir kitataučiams, arba kai valdžia atsisako neutralios pozicijos ir pripažįsta bei bando išsaugoti skirtingumą - vedama į tokios **tolerancijos** scenarijų, kuriame kitataučių egzistavimo pripažinimas, rėmimas ir išsaugojimas veda į izoliaciją ar asimiliaciją, jeigu kartu su tais veiksmais neieškoma kitataučių pilnavertiško dalyvavimo visuomenėje, t.y. jų **integracijos**.

4. LIETUVOS PARTIJŲ PROGRAMOS: MULTIKULTŪRALIZMO PROBLEMŲ SPRENDIMAS KITATAUČIŲ ATŽVILGIU

Kaip jau įsitikinome, žmonija nėra homogeniška, ir ją skiriantys veiksniai yra nepastovūs. Tendencija yra tokia, kad jie judės vis dažniau, ir į tai mes reaguosime skirtingai. Šioje darbo dalyje nagrinėsime, kaip Lietuvos politikai į tai reaguoja ar planuoja reaguoti. Multikultūralizmas dar nėra populiari tema Lietuvoje, bet jos demografiniai duomenys rodo, kad ji gali tapti vis aktualesne. Todėl šioje ketvirtoje darbo dalyje nagrinėsime Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio Lietuvos politiką kitataučių atžvilgiu ir oficialią poziciją – tuo nagrinėdami pagrindinius įstatymus. Toliau tyrinėsime Lietuvos Seimo rinkimų programas iš visų partijų, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą, nustatydami kokia kryptimi Lietuvos politikai mato savo politiką kitataučių atžvilgiu – ar į **toleranciją**, kuri pasireiškia tiek lygybės siekimo, tiek skirtingumo pripažinimo ir jo išsaugojimo (kultūros, saviraiškos, kalbos saugojime ir garantavime), kai asimiliacijos ar užsidarymo/izoliacijos reiškiniai tampa realia pasekme, arba į **integraciją**, kuri pasireiškia pastangose pilnavertiškam dalyvavimui visumos visuomenėje, kai dauguma ir mažuma suvokiama kaip skirtingos visuomenės dalys, o ne kaip atskiros visuomenės dalys.

Atkreipiame dėmesį, kad visas šioje dalyje nagrinėtas Lietuvos Seimo rinkimų politinių partijų ir Vyrirausybių programas, taip pat visus nagrinėtus norminius teisės aktus rasite literatūros sąrašė.

4.1. Lietuvos politiniai veiksniai kitataučių atžvilgiu po nepriklausomybės atkūrimo

Iš tikrųjų, Lietuvai nereikia dabartinės globalizacijos ir demografijos pakeitimo procesų, kad susidurtų su Multikultūralizmo reiškiniu. Per paskutinius 50 metų okupacijos laikotarpio, artėjant nepriklausomybei, Lietuvos politiniai veikėjai susirūpino, kad laisva Lietuva susidurs su daugiatautine demografinė padėtimi savo teritorijoje, kai 20,4% jos tautinės sudėties sudarys kitataučiai – 9,4% rusai, 7% lenkai (Gedvilaitė, 2006, p. 61). Bet daugiaetininė ir daugiakultūrinė Lietuvos istorija yra dar senesnė - jau XIII a. Lietuvos valstybėje jau dalindavosi ta pačia teritorija baltų kilmės lietuvių ir slavų kilmės rytų slavai ar senrusiai (Potašenko, 2008, p. 60). O LDK, dėl teritorijos plėtimosi, karų ir imigracijos, atsirado dar ivairių etninių grupių - daugiausiai lenkų, rusai, vokiečiai, žydai (iki 15 tūkst.), totoriai (apie 7 tūkst.), karaimai bei armėnai (Ten pat). 1570 m. Vilniaus Jėzuitų vyresnysis parašė vieną laišką, kuriame rodo savo nuostabą dėl dabartinės Lietuvos sostinės gyvenimo tais laikais: „mieste yra daug tautybių: lietuviai, rusėnai, lenkai, tatoriai, vokiečiai, žydai, nemažai italų ir armėnų“ (p. 18). Netgi per paskutinį okupacijos laikotarpį, pavyzdžiui 1959 metais, randame Lietuvos gyventojų duomenimis, kad šalyje gyveno daugiau kaip 2 mln. 711 tūkst. žmonių: lietuviai 79,3%, o kitataučių buvo 20,7 %, tarp kurių 8,5 rusų ir tiek pat procentų lenkų (p. 137). **1 lentelėje** galime

apžvelgti dar kitų metų Lietuvos tautinę sudėtį, ir galime teigti, kad lietuvių santykis su kitataučiais nėra naujas reiškinys:

1 lentelė - Gyventojų tautinė sudėtis, procentais

Tautybės	1923	1959	1970	1979	1989	2001
Lietuviai	84.2	79.3	80.1	80.0	79.6	83.5
Lenkai	3.3	8.5	7.7	7.3	7.0	6.7
Rusai	2.5	8.5	8.6	8.9	9.4	6.3
Baltarusiai	0.2	1.1	1.5	1.7	1.7	1.2
Ukrainiečiai	0.0	0.7	0.8	1.0	1.2	0.7
Žydai	7.6	0.9	0.8	0.4	0.3	0.1
Vokiečiai	1.4	0.4	0.1	0.1	0.1	0.1
Totoriai	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Latviai	0.7	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
Romai	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1

Šaltinis: Gedvilaitė, 2006, p. 61

Tačiau laisva Lietuva devyniasdešimtmečio pradžioje turės iš naujo išmokti kaip traktuoti tautinių mažumų problemas naujame pasaulio kontekste po 50 metų izoliacijos ir tautinių mažumos problemų traktavimas kaip tabu: „oficialiame politiniame procese etninės mažumos kategorijos ir etninių mažumų politikos iš tikrųjų nebuvo“ (Valevičius, Kraniauskas, 2001, p. 91)

Todėl aštuoniasdešimtmečio pabaigoje, kai nepriklausomybės atgavimas tapo vis realesnis, kitataučių situacija nebegalėjo būti ignoruojama. 1988 metais, jau pirmame Sąjūdžio susirinkime buvo iškelta ideali būsimo laisvos Lietuvos piliečio apibrėžimo vizija: jis turi turėti bendrą istoriją, bendrą kultūrą, ir kalbėti lietuviškai (Budrytė, 2011, p. 19),

Tokia pirmoji posovietinės politinės jėgos pozicija rodo ketinimą atkurti Valstybę su vienos tautos monopolija – Nacionalinė Valstybė. Tokia Sąjūdžio vizija atrodo siekia mūsų jau minėtą K. Eder'o „stiprios“ kolektyvinės tapatybės realizavimą: nuošalyje paliekami tie, kurie neturi tų pačių ryšių - taip galimai sukeliama izoliacija. Tačiau galime nustatyti, kad ši pirmoji politinė jėga nebuvo visiškai vieningo požiūrio grupė, nes buvo suskirstyta į radikalesnius ir nuosaikesnius. Būtent santūresnė Sąjūdžio dalis kartu su LTSR atstovais turėjo didesnę svorį priimant lemiamus sprendimus Lietuvos politikos ateičiai (Budrytė, 2011, p. 20), Santūresnieji pasirinko 1989 m. vadinamąją „nulinį“ variantą, kai visiems teisėtiems Lietuvos Respublikos gyventojams automatiškai buvo suteikta Lietuvos Respublikos pilietybė nepaisant jų etninės kilmės, gimimo šalies ar religinių įsitikinimų (Valevičius, 2001, p. 96).

Taip pat 1989 m. įvyko reikšmingas epizodas, į kurį reikia atkreipti dėmesį, norint suprasti Lietuvos politikos dinamiką kitataučių atžvilgiu. Lenkijos Rytų Lietuvoje LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas Ivanas Tichonovičius ir kiti kolegos paaštrino santykį tarp lietuvių bei lenkų pasiūlydami tokią idėją - sukurti atskirą teritoriją lenkams Lietuvos rytuose. Tokia deputato pozicija tik

patvirtina, kad ryšiai susiejami su priklausymo pojūčiu, nuo kurio atsiras lojalumas tai ar kitai šaliai. Taip pat parodo, kaip gali būti pagrįsta Valstybės baimė dėl galimos sulauktos neištikimybės savo atžvilgiu nuo tų, kurie nesidalija tais pačiais ryšiais (Budrytė, 2011, p. 21),.

I. Tichonovičiaus pasiūlymą Sąjūdis interpretavo kaip realaus pavojaus signalą būsimos laisvos Lietuvos suverenitetui, ir nuo tada Sąjūdis pradėjo visose diskusijose iškelti lietuvių kalbos sustiprinimo svarbą - kaip atsaką į tokį pavojų. Kaip jau minėjome, S. Moscivici numatė tokią daugumos reakciją, kai mažumos siekia užsidaryti arba laikosi saviginybės pozicijos.

Tai yra svarbu pabrėžti, nes lenkų bendruomenė bus pati įtakingiausia kitataučių politikai. Be to lenkų kilmės žmonės pasirodo „reikli“ mažuma (Budrytė, 2011, p. 14-41), kuri dažniausiai kovos vien už teises, kurios priklauso švietimo ir kultūros sferoms, ir praktiškai neskirs dėmesio integracijos siekimui. Ir tai reiškia, kad sieks vien grupės tapatumo sustiprinimo. Tai iš dalies derinasi su Taylor'u, kuriam yra teisinga siekti ir saugoti savo skirtingumą, ir jį sustiprinti, tačiau prieštarauja Eder'o minimalios Vastybės kolektyvinės tapatybės susiformavimu, kuriam būtinas bendrų interesų siekimas. Ir taip pat prieštarauja S. Moscivici, kuris ragina, kad mažumos būtų aktyvios ir lanksčios, kad neliktų izoliuotos.

Apskritai šiandieną galime teigti, kad Lietuvos etninės politikos kryptys siekia apsaugoti tautinių mažumų asmenų teises ir garantuoti jų savitumo išlaikymą, „tačiau šių dienų Lietuvoje faktiškai gyvuoja mišri etninių mažumų politikos strategija ar strategijos: vienos tautos hegemonijos su tolerancija, iš dalies kultūrinio pliuralizmo bei vienos tautos dominavimo“ (Potašenko, 2008, p. 145). „Toleruojama pirmiausia ne grupės, o jų nariai, kurie valstybėje įsivaizduojami stereotipiškai, pirmiausia kaip piliečiai, o paskui jau kaip vienos ar kitos mažumos nariai“ (p. 144).

4.2. Pagrindiniai Lietuvos Valstybės oficialūs dokumentai reglamentuojantys kitataučių teises

LR Konstitucija Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Konstitucija – pagrindinis ir svarbiausias valstybės įstatymas, turintis aukščiausią juridinę galią visų kitų teisės norminių aktų atžvilgiu. Konstitucija teisiškai reglamentuoja valstybės santvarkos pagrindus, aukščiausiųjų valdžios institucijų sistemos ir jos funkcionavimo principus bei įtvirtina piliečių teises ir laisves. Tad mums svarbu panagrinėti, kokį dėmesį LR konstitucija skiria kitataučiams.

LR Konstitucijos 18 straipsnyje, yra teigiama, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“. Remiantis prigimtinių teisių doktrina, žmogaus teisės ir laisvės atsiranda ne valstybės valia, kadangi žmogus jas įgyja gimdamas, jos yra neatskiriamos nuo asmens ir nesieja jo nei su teritorija, nei su tauta (Birmontienė, 2005, p. 38). LR Konstitucijos 37 straipsnyje yra tiesiogiai ir labai aiškiai suformuluota, kad „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius.“ Šia nuostata yra įtvirtinama tautinių mažumų teisė saugoti savo identitetą.

Tačiau pabrėžtina tai, kad tokia teisė suteikiama ne visiems asmenims, o tik Lietuvos Respublikos piliečiams. Asmenys, kurie neturi Lietuvos Respublikos pilietybės, tokių teisių neturi. Lietuvos Valstybė atskiria Lietuvos piliečius (kurie turi prigimtine teisę) ir kitataučius mini atskirai, parodydama, kad žiūrima į jų skirtinumą – kaip mūsų nagrinėtas Taylor pabrėžia – kad būtina, kad valstybė netraktuotų visus kaip vienodus, o skirtingai tuos, kurie yra skirtingi. Ši nuostata be abejonės turi būti taisytina, kadangi tokio pobūdžio teisės privalo būti garantuojamos visiems asmenims, gyvenantiems valstybėje, nepaisant jų pilietybės.

Toliau 45 straipsnyje suformuluotas teiginys: „Piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai. Tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą.“

Mūsų nagrinėjamai temai taip pat svarbūs Konstitucijos 26, 29, 35 straipsniai, kurie nemini atskirtai kitataučių, bet apskritai numato, kad „minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma“, kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“ ir, kad „piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas.“

1989 m. lapkričio 11 d., kai dar nebuvo paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas, (LR Nepriklausomybės atkurta - 1990 m. kovo 11 d.), buvo priimtas tautinių mažumų įstatymas Valstybės žinios, 1991. Jis buvo vadinamas pirmuoju Sąjūdžio įstatymu. Šiame įstatyme (1991 m. sausio 29 d. buvo priimtas su naujais pakeitimas), aiškiai pasisakoma už lygias teises - „Lietuvos Respublika visiems savo piliečiams, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises ir laisves, pripažįsta tautinį identiškumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką.“ Taip pat reiškia pagarbą kiekvienai tautybei ir kalbai.

Šis įstatymas, kaip ir nagrinėta LR Konstitucija užtikrina žmogaus prigimtines teises, kuriuos jau buvo priimtos ir patvirtintos jau daugiau nei prieš 60 metų Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kuri Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d., o Lietuva prisijungė prie šios deklaracijos 1991 m. kovo 12 d. Šios deklaracijos, kuri yra skirta visoms pasaulio tautoms ir visoms valstybėms, skelbiama, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis ir kiekvienas turi teisę naudotis visomis šioje Deklaracijoje paskelbtomis teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, pavyzdžiui, dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties.“ Taip pat svarbus dokumentas ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kuri buvo pasirašyta 1950 m. lapkričio 4 d., įsigaliojo 1953 metų rugsejo 3 d. Ją pasirašė Europos Tarybos narės, atsižvelgdamos į Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1948 metų gruodžio 10 dieną paskelbtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją. Konvencijos tikslas – „ginti toliau įgyvendinti žmogaus teises ir pagrindines laisves.“

Po Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos priėmimo ir įsigaliojimo, 1969 m. sausio 4 d. įsigaliojo tarptautinė konvencija „Dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“. Valstybės dalyvės smerkia rasinę diskriminaciją ir įsipareigoja visais tinkamais būdais nedelsdamos vykdyti visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo politiką, „įsipareigoja uždrausti ir panaikinti visų formų rasinę diskriminaciją ir garantuoti kiekvieno žmogaus lygiateisiškumą nepriklausomai nuo rasės, odos spalvos, tautybės ar etninės kilmės.“

Nuo 1995 vasario 1 d. įsigaliojo Tautinių mažumų pagrindų apsaugos konvencija. Europos Tarybos valstybės narės ir kitos šią tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją pasirašiusios valstybės, susitaria, kad „tautinių mažumų ir joms priklausančių asmenų teisių ir laisvių apsauga yra neatsiejama tarptautinės žmogaus teisių apsaugos dalis ir priklauso tarptautinio bendradarbiavimo sričiai.“ Lietuvoje ši konvencija įsigalioja 2000 m. liepos 1 d. Europos Tarybos Ministrų komitetas nuolat stebi, kaip Susitariančiosios Šalys įgyvendina šią pagrindų Konvenciją, kurioje įsipareigoja „sudaryti sąlygas, būtinas, kad tautinėms mažumoms priklausantys asmenys galėtų puoselėti ir plėtoti savo kultūrą ir išsaugoti esmines savo savitumo dalis - religiją, kalbą, tradicijas ir kultūros paveldą.“ 2000 m. gruodžio 12 d. , Strasbūre, buvo priimta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. (Lietuva į Europos Sąjungą įstojo 2004 m. gegužės 1 d.) Šioje chartijoje yra ginamos ir išskirtos šios pagrindinės žmogaus teisės ir principai: „orumas, laisvė, lygybė, solidarumas, piliečių teisės, teisingumas.“

Kiekviena valstybė turi užtikrinti ir garantuoti tautinėms mažumoms jų teises ne tik į lygias teises, bet ir teises į kultūros puoselėjimą, politinių partijų veiklą, religinių bendruomenių veiklą, švietimą ir tautinę savimonę. Tautinėms mažumoms, turinčioms ne LR pilietybę, yra svarbus Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, kur tam tikrais numatytais atvejais suteikia teisę susigrąžinti ir/ar atkurti LR pilietybę. Taip pat Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas, kuriame užtikrinama, kad nebus leidžiama steigti ir veikti politinėms partijoms, „kurių steigimo ar programiniuose dokumentuose propaguojama ar veikloje praktikuojama rasinė, tautinė, religinė, socialinė nelygybė ir neapykanta.“ Svarbus ir Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, kuriame nurodama, kad „kiekvienas žmogus Lietuvos Respublikoje turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą“. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme užtikrina, kad „kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, užsienietis, turintis teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, turi teisę mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją.“ Ir taip suteikiama galimybė mokytis tautinės mažumos kalba: „bendrojo lavinimo ir neformaliojo švietimo mokykloje, kurios veiklos nuostatuose, atsižvelgiant į tėvų bei mokinių pageidavimą, įteisintas mokymas tautinės mažumos kalba bei tautinės mažumos kultūros puoselėjimas, ugdymo procesas vykdomas arba kai kurie dalykai mokomi tautinės mažumos kalba.“ Svarbu paminėti ir 2003 m. lapkričio 18 d. priimtą

Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymą, kurio paskirtis - „užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų“.

Visi šie įstatymai garantuoja teisę į saviraišką, teisę pasirinkti religiją, teisę mokytis savo gimtąja kalba, suteikia ir garantuoja apsaugoti nuo diskriminacijos, bet visi šitie įstatymai tik toleruoja jų egzistavimą kaip atskirą visuomenės dalį, o neskatina jų pilnavertiškos integracijos į visuomenės visumą.

Tad, galime padaryti išvadą, kad kitataučiai turi teisę į saviraišką, bet turi tvarkytis savarankiškai, gaudami valstybės paramą. Nematome integracijos siekimo požymių, tik garantuojamas jų egzistavimas ir jų teisės į skirtingumą. Tuo galima sukelti izoliaciją arba asimiliaciją, kaip jau nagrinėjome.

4.3. Tyrimo metodas

Darbe buvo pasirinkta analizuoti išrinktų Lietuvos Seimo rinkimų partijų programos nuo 1996 m. iki 2012 m, nes jos atspindi Lietuvos žmonių nuomonę, kadangi jie išrinko šias partijas juos atstovauti. Tų pačių laikotarpių Vyriausybės programos buvo naudojamos kaip pagalbinių tyrimo medžiaga. Iš viso buvo nagrinėtos 33 Seimo rinkimų partijų programos, t.y. visų partijų, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą, išskyrus 1996 m. Lietuvos centro sąjungos ir Lietuvos socialdemokratų partijos programos, nes nebuvo rastos.

Teisingai panaudoti **tyrimo metodai** lemia ne tik tyrimo kryptingumą, bet ir visą tyrimo proceso veiksmingumą. Siekiant visapusiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius, gauti išsamią ir pagrįstą analizę magistrui darbu pasirinkti tiek kokybinio, tiek kiekybinio metodo taikymai. Taikant šiuos du metodus buvo atlikta išsami dokumentų analizė.

Kokybinė metodologija buvo pasirinkta, nes leidžia atskleisti dabartinę ir platesnę tiriamojo reiškinio situaciją ir gauti išsamią informaciją iš pirmojo šaltinio, t.y. Lietuvos Seimo rinkimų partijų ir vyriausybės programų. Juos apibrėžti, anot K. Kardelio (2002), yra „problemiška daugeliu aspektų, nes jiems apibūdinti yra vartojama didelė sąvokų gausa“ (p. 56). Kokybiniai tyrimai mokslinėje literatūroje, remiantis J. Mason (1996), dažniausiai asocijuojami su tam tikromis mokyklomis, tyrimų tradicijomis, kurios plačiai žinomos kaip interpretacinė sociologinė tradicija, ypač fenomenologija, etnometodologija ir simbolinis interakcionizmas. Mokslo metodologinėje literatūroje, remiantis M. Smith ir G. Glass (1987), kokybiniai tyrimai neretai apibūdinami kaip natūralistiniai. „Kokybiniam tyrimams apibūdinti dažnai vartojama sąvoka atvejo tyrimas, kuri akcentuoja, kad tyrimas remiasi atskirų atvejų studijomis“ (p. 23). Jie įvardinami kaip interpretaciniai tyrimai, pabrėžiant tyrėjų siekį interpretuoti tiriamus reiškinius. Tyrėjas, atlikdamas kokybinį tyrimą, nesikiša į vykstančius įvykius, o tiria juos tokius, kokie jie yra. Tai reiškia, kad kokybiniam tyrimams yra būdingas ir tyrėjo vaidmuo,

jo refleksija, savianalizė bei kritinis mąstymas. Kokybinio tyrimo metu atlikta analizė leido suskirstyti partijų programose esančių bendrą žodžių kiekį į reikšminius žodžius ir iškeltam tikslui atlikti buvo vėliau naudojama kiekybinė metodologija.

Taikant **kiekybinę metodologiją** buvo pasirinkta kiekybinė turinio analizė (angl. – content analysis). Kaip savarankiškas socialinių mokslų tyrimų metodas kiekybinė turinio analizė susiformavo ir labiausiai paplito žurnalistikos bei politikos studijose. Kiekybinė turinio analizė parodo savo stipriausias savybes ten, kur reikia atlikti platų, išsamų, ilgalaikį, praeities įvykius nagrinėjantį, ir socialinį pasaulį nesikišantį ir(ar) pakartotinį itin gausios socialinės komunikacijos bei socialinių prasmų turinio tyrimą. Būtent šiuo atveju, nagrinėjant partijų programas, kurių programos yra gausios ir nuolatinės, ir buvo pasirinkta, kiekybinė turinio analizė, dar kitaip vadinama Content analize. Remiantis bendruoju komunikacijos modeliu, pagrindiniai objektai, kuriuos verta tirti viešosios politikos analitikams šiuo metodu, yra viešosios politikos diskurso skeleidėjai ir priėmėjai. Kiekybine turinio analize galima nagrinėti jų vertybes, nuostatas, programų turinį ir įgyvendinimą, populiarumą, vertinimų kryptingumą, išraiškų lingvistines formas ir pan. (V. Morkevičius, 2005)

Nors šis metodas mažai žinomas socialinių ir konkrečiai viešąją politiką nagrinėjančių mokslų tyrimo metodas Lietuvoje, verta paminėti politologą L. Bielinį, kuris analizavo Prezidento kalbas pagal šią analizę straipsnyje 'Prezidento rinkimai' 97: kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus rinkiminių nuostatų ir stereotipų lyginamoji analizė.

Kiekybinėje turinio analizėje tiriamos turinio kategorijos buvo įvertinamos kiekiu (pavyzdžiui, 2008 m. Seimo rinkimų Tvarkos ir Teisingumo partijos programoje skiriami 105 žodžiai priklausantys sakiniams, kurie siejė su kitataučiais, o 2012 m. – 123 žodžiai) arba kokybine charakteristika – „buvimu-nebuvimu“ ar „daugiau-vidutiniškai-mažiau“ (pavyzdžiui, 2008 m TS(LK) partijos programa leidžia teigti, kad jie yra prieš imigraciją ir už tolerancijos scenarijaus susiformavimą, tuo tarpu socialdemokratai su savo tų pačių metų programa atsiskleidžia kaip atviri kitų tautų kultūroms ir už pilnavertišką kitataučių integraciją). Vis dėlto, ši takoskyra yra ganėtinai dirbtinė, nes kiekybiniu atveju dažniausiai tik suskaičiuojama, kiek kartų analizės vienetė pasireiškė tam tikra **kokybinė charakteristika** (stebėjimo vienetas) Taigi pirminis žingsnis kiekybinėje turinio analizėje dažniausiai yra „kokybinis“, ir tik tolesnėje analizėje tyrėjas pagal tyrimo tikslus nusprendžia, ar kokybinių charakteristikų kiekis turi kokios nors reikšmės.

Kokybinis ir kiekybinis magistro baigiamojo darbo tyrimas atliktas 2012 m. birželio – rugsėjo mėnesiais. Mūsų gauti duomenys ir išvados leidžia praplėsti ir pagilinti teorinę dalį. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta dokumentų analizė.

Atliktas tyrimo analizės galima suskirstyti į 3 etapus.

Pirmajame etape buvo imamos Lietuvos Seimo rinkimų partijų programos, kurios pateko į Seimą po 1996 m., 2000 m., 2004 m., 2008 m., 2012 m. Seimo rinkimų, ir nagrinėjamos jų programos

kitataučių ir imigrantų atžvilgiu. Vėliau buvo atrenkami iš kiekvienos programos sakiniai ar pastraipos, skyriai, kurie yra susiję su kitataučiais nuo bendro programos turinio. Tada buvo nagrinejamas šio gauto rezultato turinys – ar partija aktyviai remia kitataučius, skatina jų integraciją, ar tik mini, kad jų nediskriminuos, arba siūlo juos toleruoti, o gal net regi juos kaip grėsmę. Toliau apibendrinant nustatoma, ar programos veda į integracijos siekimą, ar tolerancijos scenarijaus susiformavimą.

Antrame etape buvo apskaičiuota kiekvienos partijos programos žodžių visuma. Tada iš programos visumos, suskaičiuoti žodžiai, kuriuose minimi kitataučiai. Nuo partijų programos dalies, susijusios su kitataučiais, yra suskirstomi sakiniai į du atskirus blokus : vieni priskiriami integracijos siekimui, kiti tolerancijos scenarijaus susiformavimui. Svarbu pabrėžti, kad šių dviejų blokų sumos rezultatas, nevisada bus lygus programos dalies, susijusios su kitataučiais, žodžių sumai. Kadangi yra sakiniai, kurie susieti su kitataučiais, bet negalime jų priskirti nei prie vieno, nei prie kito iš šių dviejų blokų. Pvz.- apie žemės gražinimą kitataučiams – tokie atvejai buvo aprašyti pirmame etape pagal kokybinį metodą. Šiame etape pagal kiekybinę turinio analizės metodą autorius apsiribojo nuo plačios analizės ir siaurino iki jau minėtų dviejų blokų – žodžiai, atitinkantys tolerancijos scenarijaus susiformavimą arba integracijos siekimą. Trečiajame etape buvo atliekama apibendrinanti analizė, teikiamos išvados. Naudotos formulės, kuriomis buvo apskaičiuotos procentinės išraiškos:

$$X = \frac{K * 100}{B}; \quad (1)$$

Čia: X – procentinė išraiška;

K – žodžių kiekis programose, susijęs su kitataučiais

B – bendras žodžių kiekis programose

$$X = \frac{I * 100}{K}; \quad (2)$$

Čia: X – procentinė išraiška;

I – žodžių kiekis programose, susijęs su integracija

K – žodžių kiekis programose, susijęs su kitataučiais

$$X = \frac{T * 100}{K}; \quad (3)$$

Čia: X – procentinė išraiška;

T – žodžių kiekis programose, susijęs su tolerancija

K – žodžių kiekis programose, susijęs su kitataučiais

Kokybinis ir kiekybinis magistro baigiamojo darbo tyrimas atliktas 2012 m. gegužės-rugsėjo mėnesiais.

Magistro baigiamojo darbo tyrimą galima suskirstyti į tris etapus. Pirmajame tyrimo etape (2011 m. spalio – 2011 m. gruodžio mėn.) atlikta magistro darbo literatūros paieška, iškeltos tyrimo hipotezės, darbo objektai, tikslai, uždaviniai, iškelti probleminiai klausimai. Antrajame etape (2012 m. sausio – balandžio mėn.) nagrinėta pasirinkta literatūra, tyrimai, įvairios mokslinės publikacijos, skirtingų užsienio autorių straipsniai, statistiniai duomenys. Daugiausiai nagrinėjama užsienio autorių straipsniai ne lietuvių kalba. Trečiajame etape (2012 m. balandžio mėn.- spalio mėn.) buvo atliekamas išsamus Lietuvos Seimo rinkimų partijų ir vyriausybių programų tyrimas nuo 1996 m. iki 2012 m. Atlikus tyrimo duomenų išsamią analizę, aptariami gauti rezultatai, patikrinta darbo hipotezė, parengtos išvados ir rekomendacijos.

4.4. Tyrimo duomenys

4.4.1. Lietuvos Seimo rinkimų partijų ir vyriausybių programų vertinimas

Bus nuosekliai nagrinėjamos Lietuvos Seimo rinkimų ir vyriausybių programos nuo 1996 m. iki 2012 m., pateikiami apibendrinimai ir vertinimai.

2 lentelė - 1996 – 2000 m. Seimo kadencijos duomenys

Pirmasis posėdis įvyko 1996 m. lapkričio 25 d., paskutinis – 2000 m. spalio 18 d.	
Po Seimo rinkimų, kurie įvyko 1996 m. spalio 20 d, šios partijos pateko į seimą pagal daugiamandatinę apygardą:	Šioje kadencijoje dirbo 3 vyriausybės:
Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai), toliau - TS ; Lietuvos krikščionių demokratų partija, toliau - LKDP ; Lietuvos demokratinė darbo partija, toliau - LDDP ; Lietuvos centro sąjunga* ir Lietuvos socialdemokratų partija*.	<u>Aštuntoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas Gediminas Vagnorius Vyriausybinė koalicija: TS ir LKDP Nuo 1996 m. gruodžio 4 d. iki 1999 m. gegužės 3 d. <u>Devintoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas Rolandas Paksas Vyriausybinė koalicija: TS ir LKDP Nuo 1999 m. birželio 1 d. iki 1999 m. spalio 27 d. <u>Dešimtoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius Vyriausybinė koalicija: TS ir LKDP Nuo 1999 m. lapkričio 3 d. iki 2000 m. lapkričio 9 d.
*Programos nerastos	

Duomenų šaltinis: vrk.lt

1996 metų Seimo rinkimų partijų programų apžvalga:

TS savo programoje nemini tiesiogiai kitataučių, tik bendrai garantuoja visiems lygybės, saugumo bei pasirinkimo teises. „Nuoseklus asmens pasirinkimo teisės įgyvendinimas – tai pirmiausia galimybė ja pasinaudoti nepaisant lyties, amžiaus ar tautybės.”

Tuo tarpu **LDDP** skiria keletą sakinių ir **LKDP** skiria du atskirus skyrius iš savo programų paminėti būtent dėl kitataučių teisių garantavimo bei jų egzistavimo ir saviraiškos galimybių rėmimo. Galime pastebėti, kad **LDDP ir LKDP** rodo integracijos siekimo požymius, bet pirmąjį tai rodo tik remdamasi demokratijos principais: „Demokratija remiasi laisvės ir lygybės principais. Tai daugumos valia ir galimybė mažumai būti savimi, skleisti savo pažiūras, tai mažumos interesų paisymas, siekiant bendro sutarimo. Demokratija įtvirtina visų žmonių lygybę nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės ir turtinės padėties, įsitikinimų ar politinių pažiūrų. LDDP siekia, kad būtų įstatymais garantuotos ir įgyvendinamos kiekvieno visuomenės nario, visų socialinių ir politinių grupių bei tautinių bendrijų saviraiškos galimybės.“ Daugiausiai **LDDP** pasisako už tolerancijos siekimą, kaip pvz. šioje citatoje: „Kiekvienai tautinei bendrijai Lietuvoje turi būti suteiktos lygios teisės ir sudarytos vienodos galimybės plėtoti savo etninę kultūrą, kalbą, švietimą, išpažinti savo religiją. Valstybės priedermė – sudaryti sąlygas tautinių bendrijų savitumo išsaugojimui.” Tuo tarpu **LKDP** pastebimai daugiau ir aiškiau pasisako už integraciją, pabrėždama pilietinę visuomenę ir duodama lygiavertį statusą tautinių bendrijų kultūrinei tapatybei Lietuvos visuomenėje: Vadovaujames nuostata, kad tautinėms mažumoms priklausantys Lietuvos Respublikos piliečiai turi lygias teises ir pareigas su kitais piliečiais, o savo kultūrinę tapatybę puoselėjančios tautinės bendrijos yra integrali Lietuvos atviros pilietinės visuomenė. **LKDP** dar pasisako už Lietuvos radijo ir televizijos programas garantavimą tautinėms mažumoms – dar kartą parodydama integracijos siekimą, kadangi tai yra žingsnis į aktyvią tautinę mažumą, ir taip pat kai siekia didesnio bendro visuomenės dėmesio ir pagarbos kitataučių situacijai, kas galėtų padėti integracijos procesui.

Žemiau pateiksime lentelę (3 lentelė), kurioje aiškiai matysime, kiek skaitine ir procentine išraiška partijos skiria dėmesio kitataučių atžvilgiu:

3 lentelė – 1996 m. LR Seimo rinkimų partijų programų analizė skaitine ir procentine išraiška kitataučių atžvilgiu:

Partijos, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą, 1996 m.	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir rodo integracijos siekimą		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir pasižymi tolerancijos požymiais	
		skaičius	procentas	skaičius	procentas	skaičius	procentas
LDDP	3749	128	3,41%	33	25,78%	95	74,22%
LKDP	10805	199	1,84 %	87	43,72%	112	56,28%
TS	4159	33	0,79 %	-	-	-	

Kaip matome iš **3 lentelės LDDP** iš visos savo programos procentaliai daugiausia dėmesio skyrė kitataučių situacijai – 3,41% nuo visos programos, bet išsamiai nagrinėdami, suvokiame, kad šis dėmesys daugiausiai krypta į tolerancijos pusę. **LKDP**, palyginant su pastarąja partija, procentaliai mažiau dėmesio skyrė kitataučiams savo programoje, bet nuo 1,84% skirtų šiai temai, 43,72 buvo integracijos siekimui. O **TS** nuo savo programos, 0,79% skiria kitataučių problematikai, tačiau jos išdėstytus siekius turime priskirti prie savaime akivaizdžios sferos, kadangi tai tik patvirtina, kas jau savaime yra kiekvieno asmens prigimtinėse teisėse, pagal įstatymus, nesuteikdami jokios naujos pridėtinės vertės.

1996 – 2000 m. Seimo kadencijos Vyriausybių programų apžvalga:

Aštuntosios Vyriausybės programoje trumpai kalbama apie kitataučių integraciją, kurios pagrindas bus valstybinė kalba. „Padėsime tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims integruotis į pilnavertį visuomenės gyvenimą, ypač kiekvienoje vietovėje sudarydami sąlygas išmokti valstybinės kalbos.“ Tačiau nekalbama apie kitataučių saviraiškos galimybes bei jų kalbų vartojimą. Tik apsiribojama pabrėžti, kad bus gerbiami įstatymai ir teisės aktai, kuriuose nurodoma pagarba ir rėmimas kitataučiams. „Vykdami Europos Tarybos bendrąją tautinių mažumų apsaugos konvenciją, gerbsime Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir įstatymų patvirtintas tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, o teisės aktuose numatytais atvejais teiksime būtiną paramą tautinių bendrijų etnokultūrinei veiklai“. Svarbu paminėti, kad šie teiginiai parašyti kultūros skyriuje.

Devintosios ir Dešimtosios vyriausybių programose, nepaisant, kad tos partijos, kurios formuos tas vyriausybes, nesikeis, nebeliks sakinio apie pagalbą tautinėms mažumoms išmokti valstybinės kalbos, tik apie pagarbą tarptautinėms sutartims ir įstatymams, kurie gina tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises.

4 lentelė - 2000 – 2004 m. Seimo kadencijos duomenys

Pirmasis posėdis įvyko 2000 m. spalio 19 d., paskutinis – 2004 m. lapkričio 11 d.	
Po Seimo rinkimų, kurie įvyko 2000 m. spalio 8 dieną, šios partijos pateko į seimą pagal daugiamandatinę apygardą:	Šioje kadencijoje dirbo 2 vyriausybės:
A.Brazausko socialdemokratinė koalicija, toliau: SOCDEM ; Naujoji sąjunga (socialliberalai), toliau: NS ; Lietuvos liberalų sąjunga, toliau: LLS ; Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai), toliau: TS ; Moderniųjų krikščionių demokratų sąjunga, toliau: MKDS ;	<u>Vienuoliktoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas Rolandas Paksas Vyriausybė koalicija: LLS, NS, MKDS ir LCS Nuo 2000 m. spalio 27 d. iki 2001 m. birželio 20 d. <u>Dvyliktoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas Vyriausybė koalicija: SOCDEM, NS

2000 m. Seimo rinkimų partijų programų apžvalga:

Galime suskirstyti į 3 krypčių grupes – vienoje rasime MKDS, LLS ir NS, antroje – socialdemokratai ir LCS, trečioje- TS.

Pirmoji grupė – **MKDS ir NS** – su panašiais nusistatymais kitataučių atžvilgiu – už kitataučių teises kalbėti savo kalba, puoselėti savo tradicijas, gauti paramą. Dar šiai grupei galėtume priskirti ir **LLS** – jos partijos programoje kitataučiai yra neminimi, tačiau bendrai yra paminėtas lygių galimybių garantavimas.

Antroje grupėje – **LCS**, kuri atvirai pasisako už integraciją, ragindama skyriuje „Tautinių mažumų integravimo politika“ demonstruoti visuomenės brandą, jos geranoriškumą ir atvirumą. Taip pat, patvirtina, kad „tautinio identiteto, papročių, kultūros puoselėjimas turi būti paremtas valstybės preferencine politika švietimo, kultūros, religinių konfesijų srityje.“

Ir **SOCDEM**, kuri, lyginant su kitomis partijomis, skiria labai daug dėmesio kitataučių situacijai. Be to ji yra vienintelė, kitaip nei kitos partijos, labai aiškiai rodydama savo poziciją už kitataučių integraciją, parodydama savo nusiteikimą kovoti prieš tautinių mažumų atsiribojimus ir izoliaciją. „Mes užimame aiškia ir nedviprasmišką poziciją nacionaliniu klausimu. Mes už valstybę, kuri savo piliečiui, nepriklausomai nuo tautybės ar pasaulėžiūros, garantuoja lygias politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės teises bei laisves. Mes pripažįstame visuomenę, kuri saugo piliečių tautinį identitetą, kultūros tęstinumą, mes skatiname tautinę savimonę bei jos saviraišką, kultūrinį klestėjimą.“ Savo pasisakymuose pabrėžia, kad yra už visapusišką dalyvavimą kasdieniniame gyvenime, siekdama kitataučių pilnavertiškumo. Tiesa, nekalbama apie priemones, kurios jų manymu galės būti naudojamos.

Trečioje grupėje – **TS**, visiškai priešinga socialdemokratų kryptimi. Jos programoje nekalbama apie kitataučių integraciją, ir nėra pabrėžtos kitataučių teises, kaip mano pažymėtoje pirmoje grupėje. Iš **TS** programos sakinio, kuriame kalbame apie mūsų nagrinėjamą temą, labiausiai išryškėja diskriminacijos požymiai. Ši partija priskiria etnines grupes ir imigrantus kaip specifines grupes ir tuo pačiu mini delinkventinius paauglius ir kalinius - galima suprasti, kad juos sulygina. „Mokysime specifinių grupių narius - kalinius, delinkventinius paauglius, izoliuotai gyvenančias etnines grupes, imigrantus, karius, siūlysimė jiems kuo efektyvesnę studijų kreditavimo sistemą ir kt.“ Kaliniai ir delinkventiniai paaugliai sudaro tokios grupės, kurioms reikia reabilitacijos, kad įsiliėtų į visuomenę, kad nesukeltų jai pavojaus. Priskirti prie tos pačios sąvokos kitataučius, rodo jų nusistatymą prieš kitataučius, arba mažiausiai – neadekvatumą, neatsargumą šio klausimo traktavime.

Žemiau pateiksime lentelę (5 lentelė), kurioje aiškiai matysime, kiek skaitine ir procentine išraiška partijos skiria dėmesio kitataučių atžvilgiu:

5 lentelė – 2000 m. Seimo rinkimų partijų programų analizė skaitine ir procentine išraiška kitataučių atžvilgiu:

Partijos, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą, 2000 m.	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir rodo integracijos siekimą		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir pasižymi tolerancijos požymiais	
SOCDEM	10902	329	3,02%	170	51,67%	59	17,93%
LCS	4765	91	1,9%	91	100 %	-	-
LLS	802	7	0,87%	-	-	7	100 %
MKDS	2181	8	0,37%	-	-	8	100 %
NS	12656	94	0,74%	-	-	94	100 %
TS	25439	28	0,11%	-	-	28	100 %

Nagrinėdami vien skaičius lentelėje, galime pastebėti, kad 2000 metais tik **SOCDEM ir LCS** skyrė dėmesio į integracijos siekimą. Verta paminėti, kad tik LCS programoje visi sakiniai, kurie buvo susiję su kitataučiais, 100 % atitinka integracijos siekimą. Visos kitos partijos, kai minėjo kitataučių situaciją, pareiškė pozicijas ar išsakė siekimus, kurie veda į tolerancijos scenarijaus susiformavimą. Dar galime pastebėti, kad iš visų partijų **TS** mažiausiai skyrė dėmesio šiai temai apskritai, nors palyginus su visomis partijų programomis ji yra pati didžiausia programa, sudaryta iš 25439 žodžių, o skyrė 0,11 proc. šiai temai. O **SOCDEM**, trečia didžiausia programa, sudaryta iš 10902 žodžių, daugiausiai kalbėjo apie šią temą programoje – 3,02 proc.

2000 – 2004 m. Seimo kadencijos Vyriausybės programų apžvalga:

Vienuoliktosios Vyriausybės programoje numatomas lygybės garantavimas kitataučiams visuomenės prasme, užtikrinama, kad „nebus taikomi apribojimai ar privilegijos dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“, tačiau nekalbama apie integraciją. Paramą Vyriausybė numato Lietuvos tautinių mažumų kultūrinei raiškai.

Tuo tarpu **Dvyliktosios Vyriausybės** programoje pastebimi integracijos siekimo požymiai - kai raginama kitataučių vaikus išmokyti valstybinės kalbos (prieš tai pabrėžiama jų galimybė mokytis ir savo gimtąją kalbą) ir numatomas kitataučių dalyvavimas „valstybės ir savivaldos visų pakopų institucijų posėdžiuose, kai sprendžiami jiems aktualūs klausimai.“Bet nenumatomos kiti priemonės, o vien tik kalbos išmokymo galimybės.

6 lentelė - 2004 – 2008 m. Seimo kadencijos duomenys

Pirmasis posėdis įvyko 2004 m. lapkričio 15 d., paskutinis 2008 m. lapkričio 17 d.	
Po Seimo rinkimų, kurie įvyko 2004 m. spalio 10 d., šios partijos pateko į seimą,	Šioje kadencijoje dirbo 2 vyriausybės;

pagal daugiамandatinę apygardą:	
<p>Darbo Partija, toliau: DP; A.Brazausko ir A.Paulausko koalicija, toliau: SOCDEM-NS; Rolando Pakso koalicija „Už tvarką ir teisingumą“, toliau: TT; Liberalų ir centro sąjunga, toliau: LiCS; Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai), toliau: TS; Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga, toliau: VNDPS</p>	<p><u>Tryliktoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas: Algirdas Mykolas Brazauskas Koalicinė vyriausybė: DP, SOCDEM VNDPS ir NS Nuo 2004 m. lapkričio 29 d. iki 2006 m. birželio 01 d. <u>Keturioliktoji vyriausybė</u> - Ministras Pirmininkas: Gediminas Kirkilas Koalicinė vyriausybė: Lietuvos socialdemokratų partija, pilietinės demokratijos partija, valstiečių liaudininkų partija (buvusi Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga) ir LiCS Nuo 2006 m. liepos 6 d. iki 2008 m. lapkričio 17 d.</p>

Duomenų šaltinis: vrk.lt

2004 m. Seimo rinkimų partijų programų apžvalga:

Visos partijos vienaip ar kitaip paminėjo vertybes, kurias galima priskirti prie teigiamų kitataučių atžvilgiu (pvz.- lygybės, įvairovės garantavimas), tik **TS** yra išimtis.

TS programoje daugiausiai iš visų kitų partijų kalbama apie temas, kurios tiesiogiai siejamos su kitataučiais, tačiau jos pozicija apie šias temas yra ne kitataučių naudai. Savo tiksluose labai pabrėžiamas lietuvių kalbos stiprinimas, tautos tapatumo ugdymas, lietuvių pasididžiavimas. „Skatinant patriotizmą, pasididžiavimą ir tautinę savigarbą, įsteigti "Sėkmės Lietuvos" valstybinę premiją, kuri būtų suteikiama už laimėjimus kultūros, verslo, sporto srityse, įrodančius, kad lietuviai yra tarp stipriausiųjų Europoje“. Be to, įdomu, kad kai kalbama apie pensijos didinimą, naudojama imigracija kaip galimą pasekmę ir netiesiogiai ja įvardija pavojumi. „Esame įsitikinę, kad nėra sąžininga vien kalbėti apie pensijų didinimą, nenurodant, kaip tie pinigai bus uždirbami, koku būdu, neskatinant imigracijos, bus palaikomas pensijas uždirbančių darbingų žmonių kiekis“.

DP savo programoje pabrėžia lietuvių kalbos svarbą ir pasisako bendrai už visų asmenų lygybę „prieš įstatymą nepriklausomai nuo asmens socialinės padėties, įsitikinimų, pažiūrų, tautybės, kilmės ar kalbos.“ **VNDPS** taip pat pabrėžia lietuvių kalbos svarbą, tačiau dar pasisako kaip remiantys kitataučių kultūrą - taip kaip **LiCS**, kuri dar teigia remiantys ir tautinių mažumų veiklą. Visos šios 3 partijos apsiriboja tokia pozicija – yra pritariama kitataučių „egzistavimui“, tačiau nesiimama gilintis į jų dalyvavimą visuomenėje.

Apie dalyvavimo visuomenėje svarbą iš visų partijų tik **TT** užsimena savo programoje, pasisakydama už realias lygias galimybes visiems darbo rinkoje. „Sieksime, kad darbo rinkoje būtų realiai užtikrintos lygios galimybės nepriklausomai nuo tautybės, lyties, amžiaus, turtinės padėties,

religinių įsitikinimų.” Ši partija taip pat pasisako už pagarbą ir paramą tautinėms mažumoms. **SOCDEM-NS** programoje randame tik porą sakinių mūsų nagrinėjama tema, bet jie yra reikšmingi, nes juose galime pastebėti susirūpinimą dėl apsaugojimo nuo asimiliacijos ir dėl integracijos siekimo. Teigiama, kad „bus puoselėjama įvairovė, bet saugomas tautinis išskirtinumas.”

Dar vienas svarbus pastebėjimas yra toks, kad dėl kitataučių kalbos saugojimo ar rėmimo nebuvo paminėta nei vienoje programoje šiais metais.

Žemiau pateiksime lentelę (7 lentelė), kurioje aiškiai matysime, kaip skaitine ir procentine išraiška partijos skiria dėmesio kitataučių atžvilgiu:

7 lentelė – 2004 m. Seimo rinkimų partijų programų analizė skaitine ir procentine išraiška kitataučių atžvilgiu:

Partijos, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą 2004 m.	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir rodo integracijos siekimą		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir pasižymi tolerancijos požymiais	
DP	665	8	1,20%	-	-	-	-
LICS	5446	12	0,22%	-	-	12	100 %
VNDPS	10331	152	1,47%	-	-	152	100 %
SOCDEM-NS	1110	33	2,97%	26	78,79%	7	21,21%
TT	3741	73	1,95%	17	23,29%	56	76,71%
TS	6997	140	2,00%	-	-	66	47,14 %

Reikšmingiausia, ką galime pastebėti šioje lentelėje yra tai, kad apskirtai daugiausiai dėmesio skyrė šiai temai **SOCDEM** 2,97% ir **TS** 2,00%, bet turinys abiejų partijų šiuo atžvilgiu yra skirtingas. **TS** 47,14% savo siekius kreipia į temas, kurios veda į užsidarymą ar vengimą, o **SOCDEM** labiausiai akcentuoja tuos elementus, kurie veda integracijos link. Dar patebtina **TT**, kuri skyrė nuo visos programos 1,95% temoms, kurios susijusios su kitataučiais bei **VNDPS** – 1,47%, bet pastaroji iš viso savo skirto dėmesio nemini integracijos ir visus sakinius skirtia tik tolerancijai. O **TT** –23,29% –skiria integracijai, nors šis skaičius yra nedidelis, bet vis tiek yra reikšmingas atsižvelgiant į tai, kad iš visų partijų tik ji, po **SOCDEM**, išvelgė į integracijos svarbą.

2004 – 2008 m. Seimo kadencijos Vyriausybės programų apžvalga:

Tryliktosios vyriausybės programoje parodomas dėmesys į lygių galimybių garantavimą teismuose, į lygių galimybių politikos bei tautinių (etninių) bendruomenių santykių politikos plėtros ilgalaikės strategijos įgyvendinimą bei į kitataučių valstybinės kalbos vartojimo kokybę. Visa tai parodo integracijos siekimo požymius.

Keturioliktosios vyriausybės programa nesikeitė, tik pridėta priemonė, kaip pasiekti geresnes sąlygas kitataučiams išmokti valstybinę kalbą - papildomai padidinti mokinio krepšelių 10 procentų.

8 lentelė - 2008 – 2012 m. Seimo kadencijos duomenys

Pirmasis Seimo posėdis įvyko 2008 m. lapkričio 17 d., paskutinis įvyko 2012 m. lapkritis 14 d.	
Po Seimo rinkimų, kurių pirmasis ratas vyko 2008 m. spalio 12 d., antrasis – 2008 m. spalio 26 d., šios partijos pateko į seimą: pagal daugiamandatinę apygardą:	Šioje kadencijoje dirbo 1 vyriausybė:
Darbo Partija, toliau: DP ; Lietuvos socialdemokratų partija, toliau: SOCDEM ; Tvarka ir teisingumas, toliau: TT ; Liberalų ir centro sąjunga, toliau: LiCS ; Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai, toliau: TS ; Tautos prisikėlimo partija, toliau: TPP ; Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, toliau: LRLS ;	<u>Penkioliktoji Vyriausybė</u> – Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius Koalicinė vyriausybė: TS, TPP, LRLS ir LiCS Nuo 2008 m. lapkričio 28 d. iki 2012 m. gruodis 12 d.

Duomenų šaltinis: vrk.lt

2008 m. Seimo rinkimų partijų programų apžvalga:

TS savo programoje labai daug vietų skiria tai temai, kuri susijusi su kitataučiais, tačiau visas turinys priskirtas įvardinti kitataučius (imigrantus) kaip vieną iš didžiausių pavojų Lietuvai. Siūloma gana griežta tvarka, priimant žmones iš kitų šalių bei griežtas jų išvykimo iš šalies apribojimas.

Būtina atkreipti dėmesį, kad vienas iš argumentų, kad būtų išvengta imigrantų atvykimo į Lietuvą yra tas, kad Valstybė nėra pasiruošusi jų ir jų šeimos priimti, neturi specialių integravimo į visuomenę programų, tačiau nesiūloma, kad Valstybė pasiruoštų šiam reiškiniiui, o siūloma apskritai vengti jo. „Stiprėjanti migracija į Lietuvą (legali ir nelegali) iš Rytų Europos valstybių (Baltarusijos, Ukrainos, Moldovos) bei kai kurių Azijos šalių, nors ir nekeldama tiesioginės grėsmės ekonomikos augimui, gali turėti neigiamą įtaką socialinei, kultūrinei ir kitoms sritims.“

Tiesa, kalbama apie „imigrantus“, ir į šią grupę neįeina tautinės mažumos, tačiau **TS** pačioje programoje apibrėžė „vienos tautos“ koncepciją, kuri tiesiogiai liečia apskritai visus kitataučius, tarp jų ir tautinės mažumas: „esame viena tauta, kuri jungia tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje gyvenančius lietuvius.“ Tuo gana radikaliai apibrėždami savo požiūrį, aiškiai atskirdami: yra „mes“ ir yra „kiti“.

TPP savo programoje pabrėžia, kad „Lietuviais esame mes gimę“ ir parodo kalbos sustiprinimo būtinybę. Ši partija siekia, kad „visi Lietuvos piliečiai, nepriklausomai nuo rasės, tikėjimo ar tautybės, didžiutąsi savo Tėvyne Lietuva, gerais darbais garsintų jos vardą.“

TT palieka praeitų Seimų rinkimų programos sakinių, kuriame pasisako už lygių galimybių darbo rinkos dalyvavime, taip pat pasisako už paramą ir pagarbą tautinėms mažumoms. „Sieksime, kad būtų saugomas ir visuomenei prieinamas Lietuvos daugiatautis kultūros paveldas, remiama ir puoselėjama Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų kultūra.”

Tai rodo panašumus su jau aukščiau nagrinėtomis partijomis, kai nurodoma programoje, kad kalba, papročiai ir tradicijos yra visos valstybės gyvavimo šaltiniai. Šios partijos priskiria save prie nacionalinės valstybės šalininkų.

SOCDEM programoje jaučiamas rūpestis dėl nacionalinės kultūros savitumo, bet yra jie atviri kitų tautų kultūroms. „Kiekvienas asmuo yra vertingas, todėl nepriklausomai nuo lyties, amžiaus, neįgalumo, tautybės ir seksualinės orientacijos turi jaustis visaverčiu mūsų visuomenės nariu.” Pasisako už diskriminacijos šalinimą darbo rinkoje, teismuose. „Įgyvendinsime teises, administracines ir kitokias priemones, kad šalyje niekas nebūtų diskriminuojamas dėl lyties, rasės, tautybės, įsitikinimų, socialinės padėties ir kitų priežasčių”.

DP taip pat bendrai pasisako už visų asmenų lygybę prieš įstatymus, „nepriklausomai nuo asmens socialinės padėties, įsitikinimų, pažiūrų, tautybės, kilmės ar kalbos.”

LICS vienu sakiniu pasisako už tautinių bendrijų kultūrinę veiklos rėmimą.

Žemiau pateiksime lentelę (9 lentelė), kurioje aiškiai matysime, kaip skaitine ir procentine išraiška partijos skiria dėmesio kitataučių atžvilgiu:

9 lentelė – 2008 m. Seimo rinkimų partijų programų analizė skaitine ir procentine išraiška kitataučių atžvilgiu:

Partijos, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą, 2008 m.	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir rodo integracijos siekimą		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir pasižymi tolerancijos požymiais	
LRLS	4043	32	0,79%	-	-	19	59,38%
LICS	5236	11	0,21%	-	-	11	100,00%
SOCDEM	10004	187	1,87%	100	53,48%	87	46,52%
TPP	1380	61	4,42%	27	44,26%	34	55,74%
TT	4483	105	2,34%	65	61,90%	40	38,10%
TS	69385	1075	1,55%	-	-	110	10,23%
DP	3426	23	0,67%	-	-	23	100,00%

Žiūrint į 9 lentelę pastebėsime, kad **TPP** žymiai daugiau procentaliai skyrė kitataučių problematikai – net 4,42%,. Tiesa, iš šio skaičiaus – daugiausiai dėmesio skyrė tolerancijos scenarijaus susiformavimui- 55,74 proc., o integracijos siekimams skirta 44,26%. Būtina tai pabrėžti, nes tik dar dvi partijos apskritai skyrė dėmesio integracijai. Viena iš jų yra **TT**, kuri daugiausiai iš visų partijų

skyrė dėmesio integracijos siekimui 61,90 proc. Toliau **SOCDEM** - 53,48 proc. Pastebime, kad abi partijos, kurios mažiausiai apskritai minėjo šias temas, kurios susijusios su kitataučiais, yra liberaliųjų atstovai – **LRLS** – 0,79 proc. ir **LICS** 0,21 proc. skyrė šiai temai nuo visos programos.

2008 – 2012 m. Seimo kadencijos Vyriausybės programų apžvalga:

TS, laimėjusi 2008 m. rinkimus ir sudaranti daugumą valdančioje vyriausybėje, požiūris į imigraciją **Penkioliktosios Vyriausybės** programoje bus toks, kokį išreiškė **TS** savo programoje. Ta pačia linkme Vyriausybė pasisakė už institucijų, kurios rūpindavosi tautinių mažumų ir išeivijos klausimais, panaikinimą, perduodama visus tuos klausimus vienai bendrai institucijai - Kultūros ministerijai.

Tuo yra galutinai pareiškama, kad tautinės mažumos priklauso kultūros sferai. Tai reiškia, kad lygybė darbo rinkoje ir dalyvavimas bendrame visuomenės gyvenime yra praktiškai anuluojamas. Tai sukelia asimiliaciją ir /ar izoliaciją.

Galime pastebėti prieštaravimus programoje, kai vyriausybė pareiškia, kad „esame viena tauta, jungianti tiek Lietuvoje, tiek diasporoje gyvenančius lietuvius“, ir kitoje dalyje pasisako už diskriminacijos sumažinimą: „Remsime programas, skatinančias mažinti socialinę atskirtį ir diskriminaciją dėl lyties, amžiaus, socialinės, etninės kilmės ar religinių įsitikinimų“, ir dar kitoje vietoje pasisako už integraciją: „Puoselėsime tautinių mažumų savitumą ir tradicijas, skatinsime jų integraciją į valstybės gyvenimą“. ¹⁰ Kadangi pabrėžia „mes“, parodydama, kas yra „mes“ – lietuviai, o šiuo atveju nelietuviai gyvenantys Lietuvoje yra atskirti, bet vėliau kalbama, kad bus siekiama integracijos. Tačiau abejojame, kokia būtų ši integracija, jeigu yra nusistatymas atskirti „mes“ ir „kiti“.

10 lentelė - 2012 m. Seimo kadencijos duomenys

Darbo Partija, toliau: DP ;	Pirmasis Seimo posėdis įvyko 2012 m. lapkričio 16 d.
Lietuvos socialdemokratų partija, toliau: SOCDEM ;	
Tvarka ir teisingumas, toliau: TT ;	Partijos, kurios dalyvavo penkioliktoji vyriausybėje ir kurios pateko į Seimą pagal daugiamandatinę apygardą po Liberalų ir centro sąjungą, toliau: LICS ;
Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai, toliau: TS ;	Seimo rinkimų, kurie vyko 2012 m. spalio 14 d.
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, toliau: LRLS ;	
Darbo Partija, toliau: DP ;	
Lietuvos lenkų rinkimų akcija, toliau: LLRA ;	
Lietuvos socialdemokratų partija, toliau: SOCDEM ;	
Drąsos kelias, toliau: DK ;	
Tvarka ir teisingumas, toliau: TT ;	

¹⁰ Penkioliktosios Vyriausybės programa. —URL: http://www.smm.lt/veikla/docs/lrv/15_vyr_programa.pdf

2012 m. Seimo rinkimų partijų programų apžvalga:

TS stebėtinai šių 2012 m. Seimo rinkimų programoje rodo itin didelį ir akivaizdų rūpestį kitataučių integracijai. „Vienas iš svarbiausių tautinių mažumų politikos uždavinių yra visavertė integracija, kuri užtikrintų Lietuvos visuomenėje įvairių tautinių bendruomenių taikų sugyvenimą.“ Ir taip pat pabrėžia programoje: Sieksime visoje Lietuvoje išplėsti ratą mokyklų, kuriose galima išmokti tautinių mažumų kalbų.“ir pabrėžiama, kad bus stengiamasi, kad dauguma taip pat išmoktų tautinių mažumos kalbas: „keldami reikalavimus tautinėms mažumoms, patys taip pat turime dėti pastangas pažinti jų kultūrą ir papročius, pagal galimybes mokytis tautinių bendrijų kalbos“. Tokiame sakinyje glūdi tikros integracijos esmė (White, 1999, p. 155-186). Kaip taip pat izoliacijos išvengimas: „taip pat svarbu užkirsti kelią ne tik kultūrinių, bet ir socialinių getų formavimuisi tautybės pagrindu.“. Šios TS pozicijos parodo partijos subrendimą integracijos atžvilgiu, palyginus su prieš tai buvusiais metais, ir su šių metų **TT** partijos programa, kuri pasisako už pilietinę integraciją, tačiau pabrėžia vien lietuvių kalba, kaip pagrindą šiam siekimui: „Sustiprinsime kitų tautų atstovų, gyvenančių Lietuvoje, pilietinę integraciją...“ „Sieksime, kad lietuvių kalba, kaip nacionalinės vienybės ir tautų, gyvenančių Lietuvoje, integracijos pagrindas, iš tiesų būtų gerbiama ir užtikrinsime Valstybinės kalbos įstatymo laikymąsi bei griežtinsime atsakomybę už jo pažeidimą“. Lietuvių kalba kaip nacionalinės vienybės bei kitataučių integracijos pagrindas, kas gali būti diskutuotina, nes kalba nėra vien komunikacijos priemonė o suteikia būdą matyti realybę ir įtakoja samprotavimus (Lee, 1996, p. 14-26).

Šių metų **TS** programa galime lyginti su **SOCDEM** ne kaip atvirkštinius varianto pavyzdžius, o kaip panašumo. **SOCDEM** skyriuje „Tautinis“ atkreipia dėmesį i tautinių bendrijų mokyklų tinklo pertvarkymą, siekdama atsižvelgti į bendruomenių interesus. Taip pat siūloma atkurti „tautinėms bendrijoms atstovaujančią instituciją, teisinį valstybės ir tautinių bendrijų santykių reguliavimą.“ Vienas iš svarbiausių pasisakymų yra siekimas atkurti „tautinėms bendrijoms atstovaujančią instituciją, teisinį valstybės ir tautinių bendrijų santykių reguliavimą.“

DP programoje nekalbama tiesiogiai apie kitataučius, tik pasisakoma už atvirumą kitoms kultūroms, tačiau patvirtina, kad saugos ir propaguos nacionalinės kultūros savitumą. Taip pat pabrėžia, kad partija yra bendrai prieš diskriminaciją. „Sieksime, kad šalyje niekas nebūtų diskriminuojamas dėl amžiaus, lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės, socialinės padėties, tikėjimo, negalios, šeiminės padėties, priklausomybės politinėms partijoms ar visuomeninėms organizacijoms.“

LRLS su pora sakinių pabrėžia visų žmonių pagarbos bei nediskriminacijos svarbą. **LiCS** ragina gerinti santykį su Lenkija bei harmonizuoti tautinių mažumų interesus. „Savitumo išsaugojimas ir atvirumas pasaulio tendencijoms, tautiškumo ir globalumo lankstus derinimas yra mūsų sėkmės laidas.“

LLRA savo programoje akcentuoja tautinių mažumų teisių apsaugą. Tautinių mažumų standartai turi galioti visiems Europos Bendrijos nariams ir paprasčiausiai turi galioti realiame gyvenime. Pasisako už dviejų ar ne trijų kalbų vartojimą. „Esame įsitikinę, jog artimiausiu laiku taip ir bus: dviejų ar net trijų kalbų vartojimas viešajame gyvenime atskirose vietovėse taps norma.“ Bet nerandama integracijos siekimo požymių.

Žemiau pateiksime lentelę (11 lentelė), kurioje aiškiai matysime, kaip skaitine ir procentine išraiška partijos skiria dėmesio kitataučių atžvilgiu:

11 lentelė – 2012 m. Seimo rinkimų partijų programų analizė skaitine ir procentine išraiška kitataučių atžvilgiu:

Partijos, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę apygardą, 2012 m.	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir rodo integracijos siekimą		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir pasižymi tolerancijos požymiais	
DP	10317	69	0,67%	9	13,04%	38	55,07%
LICS	3165	18	0,57%	-	-	-	-
SOCDEM	17764	708	3,99%	416	58,76%	292	41,24%
TT	4659	123	2,64%	14	11,38%	109	88,62%
LRLS	7096	113	1,59%	25	22,12%	13	11,50%
TS	62506	439	0,70%	358	81,55%	81	18,45%
DK	8756	-	0 %	-	-	-	-
LLRA	4407	181	4,11%	-	-	134	74,03%

Daugiausiai skyrė dėmesio kitataučių problematikai SOCDEM - 3,99 % ir toliau TT - 2,64 %. TS skyrė tik 0,70% ir mažiau dėmesio skyrė tik DP – 0,67% ir LICS 0,57 %. DK iš viso neskyrė dėmesio šiai temai. Bet daugiausiai iš visu partijų procentaliai nuo skiriančių dėmesio kitataučiams skyrė integracijos siekimui – 81,55 %, žymiai daugiau nei antra iš daugiausiai skiriančių šiuo kriterijū SOCDEM - 58,76 %.

Žemiau pateiksime lentelę (12 lentelė), kurioje aiškiai matysime, kaip skaitine ir procentine išraiška **vyriausybės** skiria dėmesio kitataučių atžvilgiu:

12 lentelė - Visų Seimo kadencijų Vyriausybių analizė skaitine ir procentine išraiška, kitataučių atžvilgiu:

Vyriausybės	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir rodo integracijos siekimą		Žodžių skaičius nuo sakinių, kurie susiję su kitataučiais ir pasižymi tolerancijos požymiais	
Aštuntoji	11066	53	0,48%	19	35,85%	34	64,15%
Devintoji	9178	34	0,37%	-	-	34	100,00%
Dešimtoji	9178	34	0,37%	-	-	34	100,00%

Vienuoliktoji	6026	29	0,48%	-	-	10	34,48%
Dvyliktoji	7946	58	0,73%	49	84,48%	9	15,52%
Tryliktoji	6374	87	1,36%	36	41,38%	-	-
Keturioliktoji	7564	100	1,32%	35	35,00%	27	27,00%
Penkioliktoji	29157	172	0,59%	31	18,02%	49	28,49%

Pastebime, kad iš visų vyriausybių daugiausiai skyrė dėmesio kitataučių tematikai Tryliktoji ir Keturioliktoji vyriausybės, kurioms vadovavo **SOCDEM**. Mažiausiai – Devintoji ir Dešimtoji, kai **TS** vadovavo. Taip pat pastebėtina, kad daugiausiai dėmesio integracijos siekimui skyrė Dvyliktoji vyriausybė 84,48%, Tryliktoji ir Keturioliktoji taip pat daugiau skyrė integracijai nei tolerancijos siekimams. Visose šiose aukščiau išvardintose trijose vyriausybėse vadovavo **SOCDEM**. Aštuntoji ir Penkioliktoji, kai vadovavo **TS** – tolerancijos siekimų buvo daugiau nei integracijos, Devintoji ir Dešimtoji, kai taip pat **TS** vadovavo vyriausybėms, iš vis buvo tik tolerancijos siekimas, nuo to, kas iš viso skiriama kitataučiams.

4.4.2. Lietuvos Seimo rinkimų partijų lyginamoji analizė

Speciali instrukcija: Pagal politinį testinumą, partijos gali būti apibendrintos tokiu būdu:

1996 m. Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai), 2000 m. Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai), 2004 m. Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai), 2008 m. Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai, 2012 m. Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai, toliau: **TS**; 2000 m. A.Brazausko socialdemokratinė koalicija, 2004 m. A.Brazausko ir A.Paulausko koalicija, 2008 m. Lietuvos socialdemokratų partija, 2012 m. Lietuvos socialdemokratų partija, toliau: **SOCDEM**; 2000 m. Lietuvos centro sąjunga, 2004 m. Liberalų ir centro sąjunga, 2008 m. Liberalų ir centro sąjunga, 2012 m. Liberalų ir centro sąjunga, toliau: **LiCS**; 2004 m. Rolando Pakso koalicija „Už tvarką ir teisingumą“, 2012 m. Tvarka ir teisingumas, toliau: **TT**; Tautos prisikėlimo partija, toliau: **TPP**; Lietuvos Lenkų Rinkimų Akcija, toliau: **LLRA**; Lietuvos krikščionių demokratų partija, toliau - **LKDP**; Lietuvos demokratinė darbo partija, toliau - **LDDP**; 2000 m. Naujoji sąjunga (socialliberalai), toliau: **NS**; Moderniųjų krikščionių demokratų sąjunga, toliau: **MKDS**; 2000 m. Lietuvos liberalų sąjunga, 2008 m. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, 2012 m. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis toliau: **LRLS**; Darbo Partija, toliau: **DP**; Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga, toliau: **VNDPS**; Drąsos kelias, toliau: **DK**; Darbo Partija, toliau: **DP**.

Iš viso buvo nagrinėtos 33 Seimo rinkimų partijų programos, t.y. visų partijų, kurios pateko į seimą per daugiamandatinę sistemą, išskyrus 1996 m. Lietuvos centro sąjungos ir Lietuvos socialdemokratų partijos programas, nes nebuvo rastos. Tarp jų yra 4 **LLRA** programos, kurios atskirai analizei atskyrėme nuo visumos todėl, kad ši partija skiriasi nuo visų kitų dėl savo prigimtinės ideologijos – tendencija yra ta, kad partija susikūrimo pagrindinis tikslas yra atstovauti tautinėms mažumoms. Ji žymiai daugiau skirs dėmesio kitataučių problematikai, ir jeigu skaičiuosime šios partijos duomenis kartu su kitų partijų duomenimis - tai gali sukelti bendro tyrimo rezultato

nukrypimą. Tai galime patvirtinti 14 lentelėje – **LLRA** partija skiria žymiai daugiau dėmesio savo programose kitataučių temai - 23,34%.

Visose partijų programose, kurios buvo nagrinėtos, yra pasisakymai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su kitataučių tema, išskyrus 2012 m. DK programa, kurioje nekalbama apie temas, kurios susijusios su kitataučiais. Tačiau iš 29 partijų programų - **21** skiria **mažiau nei 2%** nuo savo bendros programos. O iš jų 13 programos skiria mažiau nei 1%.

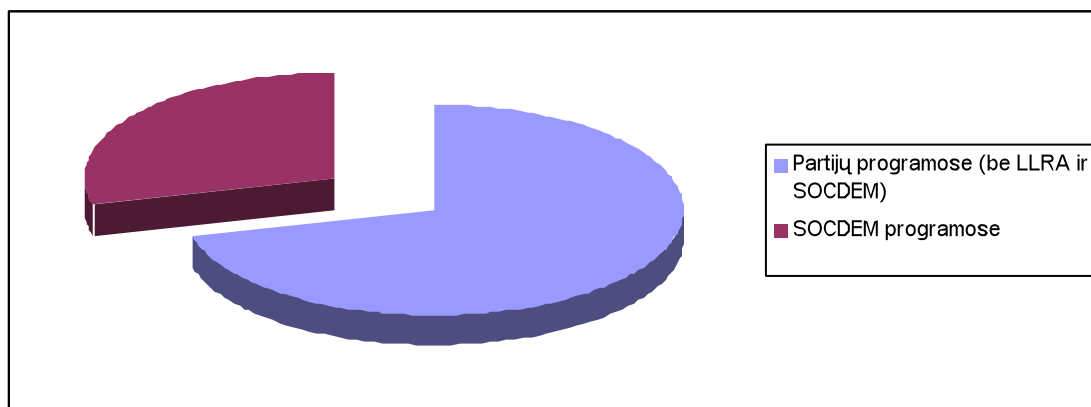
Tik **8 iš 29** partijų programų skiria **2% ar daugiau** iš savo visumos programų žodžių kitataučių padėčiai, t.y.- 1996 m. LDDP (3,41%), 2000 m. SOCDEM (3,02%), 2004 m. SOCDEM-NS (2,97%) ir TS (2,00%), 2008 m. TPP (4,42%) ir TT (2,34%), 2012 m. SOCDEM (3,99%) ir TT (2,64%). Šioje analizėje išryškėja SOCDEM partija ir tai leidžia mums atskirti šią partiją lyginant su kitomis. Tai matome žemiau esančioje 13 lentelėje:

13 lentelė – Partijų palyginimai

	Žodžių skaičiaus visuma programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais(skaitmeninė ir procentinė išraiškos):	
Visų partijų programų (be LLRA):	315968	4299	1,36%
Visų partijų (be LLRA ir SOCDEM):	276188	3042	1,10%
Visų SOCDEM programų:	39780	1257	3,16%
Visų LLRA programų:	9838	2296	23,34%

Šioje 13 lentelėje buvo skaičiuoti apskritai visi SOCDEM programų žodžiai ir skaičiuota nuo visumos, kiek iš šių žodžių priklauso sakiniams, kurie susieti su kitataučiais, ir išreikta procentine išraiška. Tas pats procesas su likusiomis 25 partijų programomis. Vidurkis visų partijų (be SOCDEM ir LLRA) yra 1,10 % - tiek vidutiniškai partijos nuo visumos savo programų skiria temoms, kurios susijusios su kitataučiais. Vien SOCDEM programų vidurkis yra 3,16%.

4 paveiksle pastebėsime aiškiau, kaip SOCDEM partija labiausiai iš visų partijų skiria dėmesio kitataučių situacijai:

4 Paveikslas - Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais

Iš visų partijų žodžių, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais (4299), beveik 1/3 dalies atitenka vien SOCDEM (1257), t.y. 29,24%.

Kitas svarbus duomuo, kuris pagrindžia SOCDEM partijos išskirtinumą traktuojant kitataučių situaciją, atsiskleidžia, kai paimame visų partijų žodžius sakiniuose, kurie susiję su kitataučiais ir juos atskiriame į priklausančius **integracijos siekimui** arba **tolerancijos scenarijaus susiformavimui**. Randame tokį rezultatą, kurį bus pateikta 14 lentelėje:

14 lentelė – Žodžių, skiriamų kitataučių problematikai, turinio nagrinėjimas

	Visų žodžių skiriamų kitataučių temoms suma:	Nuo visų žodžių skiriamų kitataučių temoms, žodžių skaičius, kuris rodo integracijos siekimą:		Nuo visų žodžių skiriamų kitataučių temoms, žodžių skaičius, kuris pasižymi tolerancijos požymiais:	
Visų partijų programų	4299	1438	33,45%	1553	36,12%
Visų partijų programų be SOCDEM	3042	726	23,86%	1108	36,42%
Visų SOCDEM partijos programų	1257	712	56,64 %	445	35,40 %

Pastebime, kad visų partijų vidurkis yra: 33,45 proc. nuo žodžių priskirtų kitataučių problematikai integracijos siekimui, ir 36,12 proc. tolerancijos scenarijui. Kai atimame SOCDEM iš visų partijų visumos, pastebime, kad tolerancijos susiformavimo duomenys praktiškai nesikeitė, parodydami, kad SOCDEM partija neįtakoja bendros partijų pozicijos šiame aspekte, tačiau kai apžvelgiame integracijos siekimo rodiklius – pastebime svarbų SOCDEM partijos svorį – skaičių sumažėjimas nuo 33,45 iki 23,86 proc. – praktiškai 10 proc. skirtumo.

16 lentelė patvirtina, kad SOCDEM ne tik daugiausiai dėmesio skiria kitataučių problematikai, kaip jau nustatėme, bet taip pat skiriasi nuo kitų partijų tuo, kad savo dėmesį šiai problematikai daugiausiai nukreipia skirtinga linkme nei partijų visuma – bendrai sudėję visas partijų programas, be SOCDEM, matome, kad jos skiria 23,86% žodžių integracijos siekimui (nuo savo visų žodžių

skiriančių kitataučių temoms), o SOCDEM programos šiuo atveju skiria 56,64%. Be to atkreipkime dėmesį, kad iš visų 29 nagrinėtų partijų programų pasisakytų žodžių integracijos siekimui – 1438, praktiškai pusė jų yra iš keturių SOCDEM partijų programų – 712, tai yra 49,51 %.

Kaip žiūrėjome **14 lentelėje**, nuo 29 partijų programų pasisakytų žodžių tuose sakiniuose, kurie susieti su kitataučiais – 36,12% priskiriame prie tolerancijos scenarijaus susiformavimo nuo bendrų pasisakymų, kurie susieja su kitataučiais. 33,45% skiriama integracijos siekimui, tačiau jeigu atimsime didžiausią partiją, kuri pasisako už integracijos siekimą (t.y. SOCDEM), šis skaičius būtų 23,86 proc. Ir itin svarbu pastebėti, kad visose keturiose nagrinėtose LLRA programose skiriama daugiausia dėmesio taip pat tolerancijos scenarijaus susiformavimui (**žiūrėti į 15 lentelę**). Visas keturias programas sudėjęs bendras rezultatas būtų toks: 54% žodžių skiriama siekiamis ar temoms, kurie veda į toleranciją, o 17,24% skiriama integracijos/pilnavertiško dalyvavimo siekimui (procentai nuo LLRA pasisakymų, kurie susiję su kitataučiais).

15 Lentelė – Seimo rinkimų nuo 2000 iki 2012 m. LLRA partijos rinkimų programų duomenys

Metai	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Nuo visų žodžių skiriamų kitataučių temoms, žodžių skaičius, kuris rodo integracijos siekimą:		Nuo visų žodžių skiriamų kitataučių temoms, žodžių skaičius, kuris pasižymi tolerancijos požymiais:	
		568	32,72%	208	36,62%	360	64,38%
2000	1736	568	32,72%	208	36,62%	360	64,38%
2004	1089	545	50,05%	67	12,29%	287	52,66%
2008	2606	1002	38,45%	121	12,08%	459	45,81%
2012	4407	181	4,11%	-	-	134	74,03%

Kaip jau aptarėme, pagal Kymlicko teoriją, mažumos kultūros išsaugojimas yra būtinas (Kymlicka, 1996), bet kai neskiriama tiek pat dėmesio tikslams, kurie veda į pilnavertišką dalyvavimą visuomenės visumoje – tai veda į izoliaciją, kaip minėjo S.Moscovici (Doise, Moscovici, 1991).

Visi šie rodikliai rodo bendrą tendenciją – poziciją, kuri vyrauja daugelio partijų programose tapatinama su pagrindinės tautinių mažumų partijos pozicija. Kaip jau buvo pasakyta aukščiau, S. Moscovici didžiausią atsakomybę už dalyvavimo/integracijos siekimą skiria mažumoms, kadangi supranta, kad esminis ir pirminis žingsnis turi būti mažumų lankstumas bei atvirumas. Nuo to, savaimė vyksta pasidalinimai su dauguma, kuriai tai yra naudinga (Ten pat).

Kalbant apie LLRA programas, dar svarbus dalykas, kurį galime pastebėti yra 2012 metų drąstiškas dėmesio sumažinimas kitaučių problematikai, palyginus su visa programa – tik 4,11%. Bet procentaliai padidino savo skiriamą dėmesį kultūros savisaugos ir pripažinimo siekimui, šiais metais visiskai nepasisakydama už integracijos siekimus.

Kai apžvelgiamos visų rinkimų nuo 1996 iki 2012 m. programos pastebime, kad praktiškai tie visų programų pasisakymai, kurie susiję su kitataučiais, bendrai yra palankūs jų atžvilgiu, kur bent

kartą rasime žodį „remsime“, „saugosime“, „esame už lygybę“ ar „esame prieš diskriminacijos“, išimtis yra 2000 ir 2004 metų **TS** programos, kai negalime pastebėti nei vieno palankaus požymio kitataučių atžvilgiu. Tačiau ypač išryškėja 2008 m. **TS** programa, kai partija labai akivaizdžiai ir agresyviai pasisako prieš imigrantus, taip pat už “Vienos Tautos koncepciją”, per kurią rodo norą pasiekti vienos tautos monopoliją Valstybei, parodydama savo politikos nukreipimą į atsiribojimą bei bendruomeniškumo sustiprinimą.

Vieną atsakymą tokiai ryškiai pozicijai galime rasti tų metų socialiniame bei ekonominiame kontekste. 2008 m. pradėjo atsirasti pirmieji didelės ekonominės krizės pradžios požymiai. Kaip jau minėjome, Henri Tajfel numato, kad krizės laikotarpiais mažumos yra labai naudingos, kad būtų kaltės bei pykčio taikiniai (Tajfel, 1983).

Tačiau, kai apžvelgiamos visos **TS** programos nuo 1996 m., galime pastebėti, kad 2008 metų programa nenukrypsta nuo partijos laikytosios pozicijos kitataučiu atžvilgiu. Ši programa tik išsiskiria dėl to, kad parodo atvirai tai, kas švelniau ar netiesiogiai yra parodyta praeitose programose – siekimas stiprinti giminystės bei tautinius ryšius, stiprinti bendruomeniškumą, kaip Veberio *Vergemeinschaftung*. Nei vienoje šios partijos programoje nepastebima dėmesio nelietuvių pilnavertiškam dalyvavimui visuomenei.

Visose **TS** programose iki 2008 m. pastebimi izoliacijos siekimo bruožai, tačiau asimiliacijos galimybės negalime pastebėti, kadangi nei vienoje vietoje išreiškiami išankstiniai nusistatymai ir diskriminacijos požymiai: tiek 2000 m., kai tautinės mažumės priskiriamos prie specifinių grupių kartu su kitų grupių žmonėmis, tarp jų – grupių žmonės, kuriam privalo reabilitacijos, kad būtų įleistos į visuomenę; tiek 2008 m. programa, kai argumentuoja, kad Valstybė nėra pasiruošusi priimti imigrantų, nes jie ir jų šeimos gali sukelti socialines problemas, ir tuo pasisako už šių žmonių vengimą. Be to akivaizdžiai 2008 m., bet netiesiogiai 2004 m. programoje nurodo, kad imigrantai yra pavojus. Taip pat rodo, kad asimiliacija partijai nepriimtina, o greičiau - izoliacija, pareikšdami savo “Vienos Tautos koncepciją”, kuri atskiria tiek imigrantus tiek kitos kilmės žmonės nuo idealios savo šalies vizijos.

Jeigu 2008 m. **TS** programą galime suprasti kaip pavyzdį, nes aiškiai rodo poziciją, kuri yra ir praeitose šios partijos programose, tai 2000 m. **SOCDEM** programa aiškiai rodo tai, kas bus sekančiose šios partijos programose. Tad šias dvi programas galime lyginti, kad suprastume skirtumus tarp šių dviejų partijų, kurios yra svarbiausios Lietuvos politikoje. Ir pastebėsime, kad jos, bent kitataučių atžvilgiu, turi visiškai skirtingus požiūrius.

2000 m. **SOCDEM** programa parodo, kad kitataučiai turi būti priimti kaip skirtinga, tačiau integruota visuomenės dalis. Pabrėžia, kad nelietuviai turi jaustis visaverčiais bendroje visuomenėje, ir tai pabrėžia taip pat 2008 ir 2012 metais. Galime pastebėti panašumus su C. Taylor bei S. Moscovici pozicijomis. Taip, kaip C. Taylor, partija ragina, kad skirtingumas būtų įvertinimas. Netgi 2004 m., kai drastiškai sumažėjo vietų kitataučių problemoms nagrinėti, palyginus su 2000 m. programa, viename

sakinyje šia tema pabrėžia skirtingumo egzistavimo bei jo apsaugojimo svarbą. Kitame sakinyje ragina siekti pilietiškumo primindama teisių ir įstatymų svarbą ir pabrėžia, kad partijai bendruomenė, tauta ir valstybė yra atskiri dalykai, kurie turi būti paremti demokratiškais principais. Kai savo programose rodo dėmesį dėl mažumų izoliacijos grėsmės – primena S. Moscovici'o (1991) poziciją. Tą rūpestį rodo tiek 2000 m., tiek 2008 ir 2012 m.

Būtent 2012 m., taip kaip 2000 m. programoje, kai palyginus skiria labai daug vietų programose parodyti savo poziciją kitataučių atžvilgiu. Keliose vietose yra pabrėžiama pagarba kitataučiams bei jų integracijos svarba. Taip pat šioje programoje pasisakoma priešiška į 2008 m. TS vadovaujantis Vyriausybės programoje nurodytą tikslą panaikinti instituciją, kuri rūpindavosi kitataučių reikalais ir juos priskirti Kultūros ministerijai - **SOCDEM** siūlo vėl atskirti kitataučių reikalus ir atkurti atskirą instituciją jiems. Taip pat labai reikšmingas yra siekis sudaryti žiniasklaidos priemones kitataučių kalbomis ir tuo pačiu „stengtis visuomenei pateikti daugiau objektyvios ir pozityvios informacijos apie tautinių mažumų istoriją, kultūrą ir dabarties aktualijas lietuvių kalba“ (SOCDEM programa, 2012).

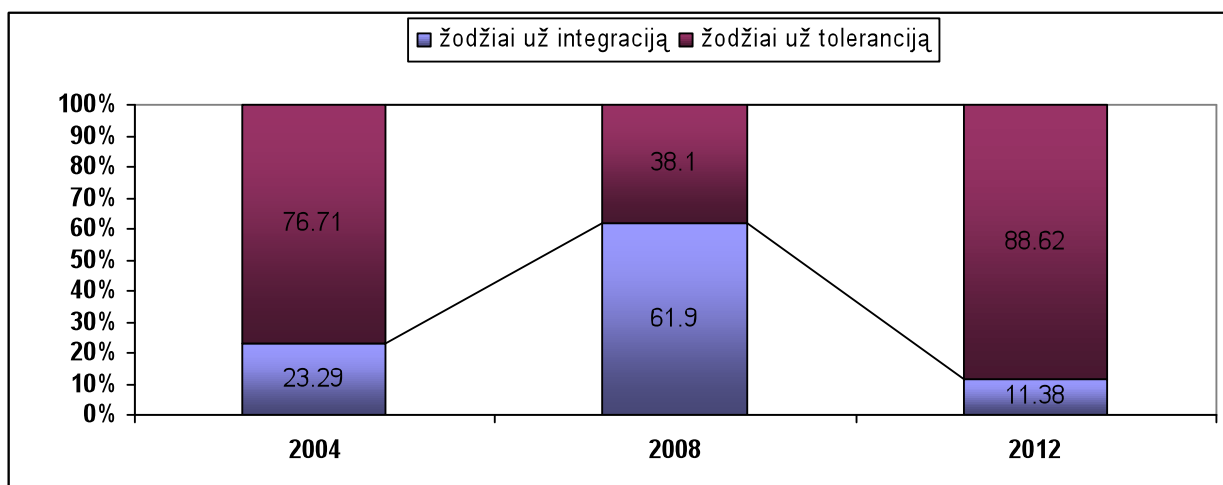
Bet 2012 m. TS programa skiriasi nuo visų šios partijos programų (**žiūrėti 16 lentelę**) ir pristato galbūt pačią pavyzdgingiausią programą kitataučių integracijai. Integraciją matome kaip dvikryptį projektą: keldami reikalavimus tautinėms mažumoms, patys taip pat turime dėti pastangas pažinti jų kultūrą ir papročius, pagal galimybes mokytis tautinių bendrijų kalbos. Taip pat svarbu užkirsti kelią ne tik kultūrinių, bet ir socialinių getų formavimuisi tautybės pagrindu. Tai atitinka S. Moscovici'o modelį (1991), kai ir dauguma, ir mažuma yra aktyvios visuomenėje, ir atitinka D. Papademetriou'o ir R. Penninx'o (2003) išdėstyta integracijos vizija, kai siekiama abipusiskų patyrimų, patirčių, noro dalyvauti.

16 lentelė – Seimo rinkimų nuo 1996 iki 2012 m. TS partijos rinkimų programų duomenys

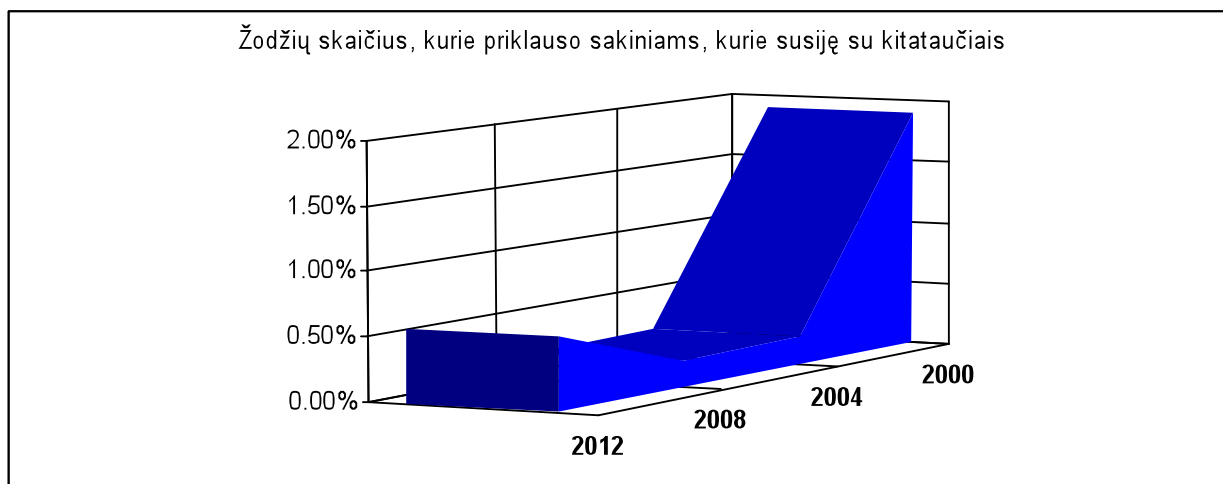
Metai	Iš viso žodžių programose:	Žodžių skaičius, kurie priklauso sakiniams, kurie susiję su kitataučiais		Nuo visų žodžių skiriamų kitataučių temoms, žodžių skaičius, kuris rodo integracijos siekimą:		Nuo visų žodžių skiriamų kitataučių temoms, žodžių skaičius, kuris pasižymi tolerancijos požymiais:	
1996	4159	33	0,79 %	-	-	-	
2000	25439	28	0,11%	-	-	28	100%
2004	6997	140	2,00%	-	-	66	47,14 %
2008	69385	1075	1,55%	-	-	110	10,23%
2012	62506	439	0,70%	358	81,55%	81	18,45%

Tačiau negalime nustatyti, ar šis pokytis reiškia požiūrio pakeitimą arba tai tik vieno rinkimų konteksto adaptacijos veiksnys. Šiuo atveju, norėdami įsitikinti, turėsime nagrinėti ateityje vykstančių, sekančių rinkimų programas, kad suprastume ar yra tendencija, ar tik atskiras reiškinys, kadangi tai turi precedentą, pavyzdžiui **TT** 2008 m., kai pastebimai tais metais daugiausiai iš visų partijų skyrė dėmesio integracijos procesui, bet vienuose rinkimuose prieš tai, 2004 m. skyrė 23,29% integracijai ir

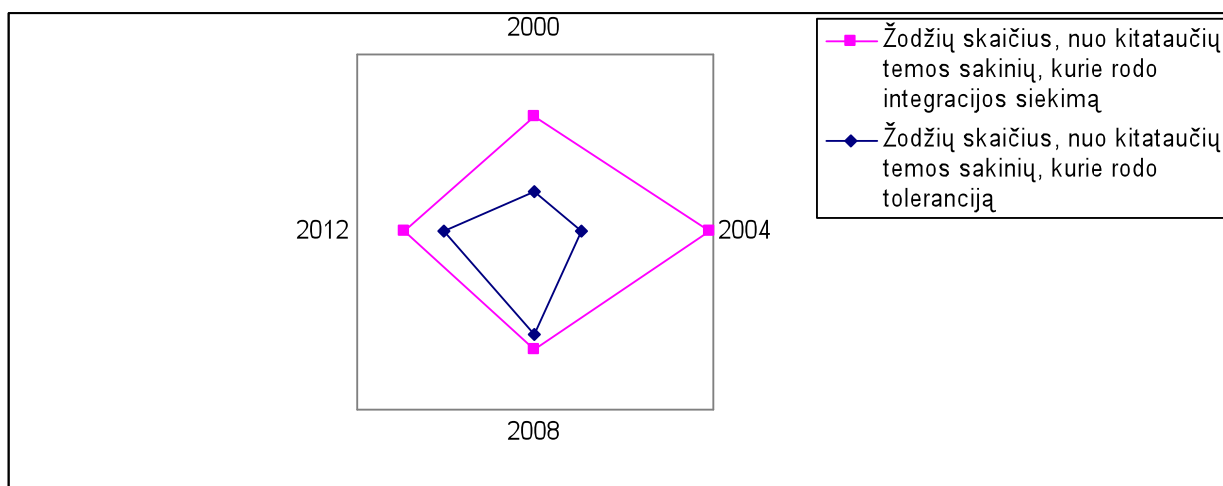
76,71% tolerancijai, o 2012 m. – atitinkamai 11,38% ir 88,62%, tuo parodymi, kad 2008 m. greičiausiai buvo tik tų metų kontekstų adaptacija arba tiesiog reiškinys (**žiūrėti 5 paveikslą**). Arba 2000 m. LCS programa, kuri skiria 1,91 proc kitataučių tematikai, o sekančiuose Seimo rinkimuose (jau kaip LiCI) tą dėmesį savo programose sumažina iki 0,22%(2004m), 0,21%(2008m.), 0,57% (2012m.) Ir nuo dėmesio skiriamo integracijai, 2000 m. buvo 100 proc., o sekančiuose rinkimuose nebuvo iš viso paminėti integracijos temos siekiai (**žiūrėti 6 paveikslą**). Tuo tarpu SOCDEM partijos programose laikosi pastovios pozicijos, pasisakydami daugiausiai už integraciją(**žiūrėti 7 paveikslą**).

5 paveikslas - Seimo rinkimų nuo 2004 iki 2012 m. TT partijos rinkimų programų duomenys

6 paveikslas - Seimo rinkimų nuo 2000 iki 2012 m. LiCI partijos rinkimų programų duomenys

7 paveikslas - Seimo rinkimų nuo 2000 iki 2012 m. **SOCDEM** partijos rinkimų programų duomenys

Dar galime pastebėti 2012 m. TS programoje, kad partija siūlo valstybinę kalbą, kaip integracijos priemonę. Tais pačiais metais šios pozicijos taip pat laikosi **TT**. Ir į tai verta atkreipti dėmesį, nes kai šios partijos siūlo valstybinę kalbą kaip priemonę integracijos siekimui, jos yra pusiau teisingos. Kalba yra labai svarbi kolektyvinės tapatybės formavimuisi, kuri yra būtina harmoningai visuomenei. Netgi „silpna“ kolektyvinė tapatybė, pasiekta per bendrus interesus ir įstatymus, yra įmanoma tik per kalbą, t.y.- susitarimai, pasisakymai (Eder, 2003). Tačiau kalba negali būti suprantama tik kaip instrumentas, ji yra priemonė išreikšti kultūrą, mąstymo bei būties būdą.

„Kai išmokstame naują kalbą, kaip jau atsitiko ir atsitinka kolonializacijos kontekste, taip pat išmokstame naują būdą priimti pasaulį“. „Kalba yra ne tik komunikacijos įrankis, ji yra vertė, kadangi per kalbą suprantame pasaulį“ (Parekh, 2000). „Skirtingų kalbų bendruomenės skirtingai jaučia ir pripažįsta pasaulį“ (Whorf, 1952).

Kai siūloma kalba kaip integracijos pagrindas, tai gali reikšti asimiliaciją, nebent šalia daugumos kalbos vartojimo raginimo, bus ir mažumos kalbų saugojimas (kaip siūlo TS 2012). Todėl yra dvi pozicijos - liberalioji pozicija, kai žiūrima į kalbą kaip informacijos ir idėjų keitimosi priemonę, ir tai gali sukelti izoliaciją, kai nenorima ar priešinama naudoti tą kalbą; arba nacionalistinė konservatyvinė pozicija - kai naudojama kalba kaip sujungimo priemonė ir taip sukeliama **asimiliacija** (Lee, 1996, p. 15-26). Trečias variantas būtų oficiali kalba kaip komunikacijos priemonė ir tuo pačiu mažumos kalbų išsaugojimas - panašiai siūloma 2012 m. SOCDEM programoje.

IŠVADOS

1. Žmogaus kolektyvinės tapatybės susiformavimas neatsiejamas nuo kultūros, kalbos ir religijos. Kalba nėra tikrai komunikacijos priemonė, bet taip pat „modeliuojanti sistema“, kodas pasaulėžiūros perdavimui vienoje bendruomenėje - skirtingų kalbų neribotos semantinės struktūros suteikia skirtingą mąstymą. Kalba ir religija yra pagrindiniai kultūros elementai, kurie suteikia žmonėms būdą žiūrėti į realybę. Religiniai simboliai visada veikia kaip vienos grupės etosas ir pasaulėžiūros apibendrinimas. Skirtingos kultūros žmonės, skirtingai suvoks pasaulį, ir todėl – elgsis ir mąstys skirtingai. Ir tai grindžia žmonijos nehomogeniškumo faktą.
2. Remiantis Lietuvos gyventojų pastarojo dešimtmečio demografijos raidos tendencijomis, pavyzdžiui neigiamais neto migracijos rodikliais, gyventojų ir darbingo amžiaus žmonių sumažėjimu, ir taip pat prognozėmis, kaip pavyzdžiui, kad 2060 metais 9 nedarbingo amžiaus pensininkus turės išlaikyti 10 darbuotojų ir tai, kad gimstamumo lygis 2050 metais toliau liks žemas, galime teigti, kad Lietuva turi natūralaus neišvengiamo kelio pasirinkimą ir bus priskiriama prie šalių, kuriose vyksta procesas, kurį D. Coleman vadina Trečiuoju Demografiniu Perėjimu - kai nėra užtikrinama natūrali kartų kaita, siekiant tolydžios visuomenės socialinės-ekonominės plėtros, būtina aktyviai įtraukti imigrantus. Tokį teiginį pagrindžia dar viena prognozė: kad bendra 2004-2050 metų laikotarpio neto migracija bus teigiama – per šį periodą į Lietuvą atvyks 28 tūkstančių žmonių daugiau nei išvyks.
3. Multikultūralizmą, galime lakoniškai apibrezti kaip skirtingų kultūrų žmonių buvimas tam tikroje erdvėje. Tačiau ši sąvoka įgyja daugialypę reikšmę, kai žiūrima į multikultūralizmą kaip į mokslinį ir politinį projektą, atsakantį į tų skirtingų kultūrų žmonių sąveikos padarinius ir politines reakcijas. Tada galime teigti, kad multikultūralizmas neturi apibrėžtų bruožų ir vienos universalios prasmės, kadangi jo suvokimas priklausys nuo šalių patirčių bei politinės - kultūros realybės.
4. Išanalizavę autoritetingiausias multikultūralizmo specialistų darbus, galime apbrendrinti šių mokslininkų pozicijas į konservatyvias ir emancipatyvias. Pagal pirmąją - tiesiogiai yra siekiama nelygybės gilėjimo, atvirai norima išvengti kitataučių ar skatinama jų asimiliacija, ar vedama į jų izoliaciją. Emancipatyvi atvirkščiai - siekia lygybės ir yra skiriama į du tipus – liberalusis, kai valstybė yra neutrali ir tik veikia, kad garantuotų lygias teises ir pareigas visiems; ir bendruomeninis - kai lygybės yra siekiama per skirtingumo išsaugojimą. Valstybė šiuo atveju aktyviai dalyvauja saugojant skirtingumą ir skatinant jo puoselėjimą.
5. Išnagrinėję daugelio autorių teorijas, galime teigti, kad yra du pagrindiniai atsakymai į multikultūralizmo keliamus klausimus, kai šalis priima į savo teritoriją kitataučius: juos gali toleruoti arba integruoti į bendrą visuomenę. Visuomenė, kuri funkcionuoja remdamasi vien tolerancijos principais, sukuria savo sudėtyje atskiras dalis, kurias palaiko ir leidžia joms

- egzistuoti, bet tuo pačiu izoliuoja ar priverčia asimiliuotis. Integracijos siekimas skatina pilnavertišką mažumos dalyvavimą bendroje visuomenėje, ir šiuo atveju mažuma nebėra atskira visuomenės dalis, o viena iš jos dalių.
6. Išnagrinėjus pagrindinius LR įstatymus kitataučių atžvilgiu, LR Konstituciją, LR teisės aktus, matome, kad jie garantuoja teisę į saviraišką, teisę pasirinkti religiją, teisę mokytis savo gimtąja kalba, suteikia ir garantuoja apsaugojimą nuo diskriminacijos. Tačiau nepastebime integracijos siekimo požymių, tik garantuojamas jų egzistavimas ir jų teisės į skirtingumą, atskleidžiamas tolerancijos scenarijus, paliekant atvirą kelią mažumų izoliacijai ar asimiliacijai.
  7. Atlikus Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų analizę, kurioje buvo išnagrinėtos 33 programos nuo 1996 m. iki 2012 m., galime teigti, kad visose partijų programose, kurios buvo nagrinėtos, yra pasisakymai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su kitataučių tema, išskyrus 2012 m. DK programa, kurioje nekalbama apie temas, kurios susijusios su kitataučiais. Tačiau iš 29 partijų programų - 21 skiria mažiau nei 2% nuo savo bendros programos. O iš jų 13 programos skiria mažiau nei 1%. Tik 8 iš 29 partijų programų skiria 2% ar daugiau iš savo visumos programų žodžių kitataučių padėčiai – 3 iš jų priklauso socialdemokratams.
  8. Analizė atskleidė, kad SOCDEM partija labiausiai iš visų partijų skiria dėmesio kitataučių problematikai: vidurkis nuo partijos programos visumos yra 3,16 %, kai tuo tarpu visų partijų vidurkis yra 1,10 % (be SOCDEM ir LLRA) ir taip pat skiriasi nuo kitų partijų tuo, kad savo dėmesį šiai problematikai daugiausiai kreipia į integracijos siekimą, o ne į tolerancijos scenarijų.
  9. SOCDEM ne tik daugiausiai dėmesio skiria kitataučių problematikai, kaip jau nustatėme, bet taip pat skiriasi nuo kitų partijų tuo, kad savo dėmesį šiai problematikai daugiausiai nukreipia skirtinga linkme nei partijų visuma – bendrai sudėję visas partijų programas, be SOCDEM, matome, kad jos skiria 23,86% žodžių integracijos siekimui (nuo savo visų žodžių skiriančių kitataučių temoms), o SOCDEM programos šiuo atveju skiria 56,64%. Be to atkreipkime dėmesį, kad iš visų 29 nagrinėtų partijų programų pasisakytų žodžių integracijos siekimui – 1438, praktiškai pusė jų yra iš keturių SOCDEM partijų programų – 712, tai yra 49,51 %
  10. Tyrimas atskleidė, kad praktiškai tie visų programų pasisakymai, kurie susiję su kitataučiais, bendrai yra palankūs jų atžvilgiu, kur bent kartą rasime žodį „*remsime*“, „*saugosime*“, „*esame už lygybę*“ ar „*esame prieš diskriminaciją*“, išimtis yra 2000 ir 2004 metų TS programos, kai negalime pastebėti nei vieno palankaus požymio kitataučių atžvilgiu. Tačiau ypač išryškėja 2008 m. TS programa, kai partija labai akivaizdžiai ir agresyviai pasisako prieš imigrantus, taip pat už „Vienos Tautos koncepciją“, per kurią rodo norą pasiekti vienos tautos monopoliją Valstybei, parodydama savo politikos nukreipimą į atsiribojimą bei bendruomeniškumo sustiprinimą. Visose TS programose iki 2008 m. pastebimi izoliacijos siekimo bruožai. Nei vienoje šios partijos programoje nepastebima dėmesio nelietuvių pilnavertiškam dalyvavimui visuomenei.

Išimtis būtų šios partijos 2012 m. programa, kuri pasirodė viena iš pažangiausių programų kitataučių klausimams. Tačiau negalime nustatyti, ar šis pokytis reiškia požiūrio pakeitimą yra tendenciją, ar tik atskirą reiškinį, tik vienu rinkimų konteksto adaptacijos veiksnį. Šiuo atveju, norėdami įsitikinti, turėsime nagrinėti ateityje vykstančių, sekančių rinkimų programas.

11. Tyrimų analizės rezultatai atskleidė, kad Lietuvoje nėra nuoseklios politikos kitataučių atžvilgiu – ji formuojama kultūros politikos kontekste. Dauguma teigiamų pasisakymų kitataučių naudai susieti su kultūros išsaugojimu ir jos puoselėjimo garantavimu. Bet ryškiausią pavyzdį pastebime 2008 m. Vyriausybės programoje, TS vadovaujant, kai siekiama panaikinti tautinių mažumų departamentą, kuris rūpindavosi vien tik kitataučių problemomis, perduodant atsakomybę Kultūros Ministerijai.
12. Nuo 29 partijų programų (be LLRA programų) pasisakytų žodžių tuose sakiniuose, kurie susieti su kitataučiais – 36,12% priskiriame prie tolerancijos scenarijaus susiformavimo nuo bendrų pasisakymų, kurie susiję su kitataučiais. 33,45% skiriama integracijos siekimui, tačiau jeigu atimsime didžiausią partiją, kuri pasisako už integracijos siekimą (t.y. SOCDEM), šis skaičius būtų 23,86 proc. Ir itin svarbu pastebėti, kad visose keturiose nagrinėtose LLRA programose skiriama daugiausia dėmesio taip pat tolerancijos scenarijaus susiformavimui. Visas keturias programas sudėjus bendras rezultatas būtų toks: 54% žodžių skiriama siekiam ar temoms, kurie veda į toleranciją, o 17,24% skiriama integracijos/pilnavertiško dalyvavimo siekimui (procentai nuo LLRA pasisakymų, kurie susiję su kitataučiais).
13. Didžioji dauguma partijų labiausiai krypsta į tolerancijos scenarijaus susiformavimą. Šios didžiosios daugumos polinkį galime sutapatinti su svarbiausios tautinių mažumos partijos (LLRA) pozicija: partijos siekiai kitataučių atžvilgiu taip pat veda į tolerancijos scenarijaus susiformavimą, ieškant daugiausiai kultūros ir kalbos išsaugojimo ir saviraiškos teisių garantavimą, ir nesiekiant pilnavertiško dalyvavimo bendroje visuomenėje.

REKOMENDACIJOS

1. Penkioliktoji Vyriausybė pasisakė už institucijos panaikinimą, kuri rūpindavosi tautinių mažumų ir išeivijos klausimais, perduodama visus tuos klausimus Kultūros ministerijai. Šis veiksmas atspindi vyraujančią mąstymą, kad kitataučių problema yra vien kultūros išsaugojimo ir puoselėjimo garantavimo klausimas. Siūlome, kad vėl būtų atkurtas atskiras departamentas kitataučių klausimams, kuris neapsiribotų kultūros klausimais, o žiūrėtų plačiau į kitataučių problematiką ir ieškotų priemonių jų integracijai.
2. Valstybės vadovai turėtų aktyviau veikti siekdami šviesti žmones apie kitas kultūras ir „kito“ svarbą nuo pačių egzistencinių klausimų iki ekonominės naudos realybės. Kaip nagrinėjome, nėra „aš“, jeigu nėra „kitas“, ir tai yra faktas ne tik kai kalbame apie pavienes asmenybes, bet ir kai kalbame apie grupes ir netgi tautas. O valstybei „kiti“ yra svarbūs ypač dėl utilitarinių priežasčių – pavyzdžių: demografinės padėties taisymui ar savo ekonomikos pagerinimui. Todėl svarbu ryškinti „kito“ svarbą, pradedant, aišku, nuo mažų vaikų švietimo iki viešų visuomeninių mobilizuotų kampanijų suaugusiems žmonės.
3. Visi žmonės, bet ypač politikai, kurie atstovauja žmonėms ir veda šalį į vieną ar kitą kryptį, turi gilintis į multikultūralizmo reiškinių, į jo priežastis, į jo įmanomus padarinius ir į įmanomas reakcijas į jį. Tuo pačiu būtina daugiau viešų diskusijų apie kitataučių problematiką ir į jas būtina įtraukti tiek politinius veikėjus, tiek pačius kitataučius ir kitų šalių specialistus, kad būtų plačiai suvokiama ir traktuojama ši problematika. Tai turėtų padėti, kad žmonės, ir visų pirma politikai, įsisavintų skirtumus tarp tolerancijos ir integracijos, ir panašumus tarp izoliacijos ir tolerancijos.
4. Ši politinių partijų programų analizavimą reikėtų tęsti ir ateityje, nes tyrimas parodė šios politinės srities sudėtingumą ir praktinių problemų aktualumą.

LITERATŪRA

1. **Anderson B.** Comunidades imaginadas. Reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo. – México: Fondo de Cultura Económica, 1993. - 23 p. - ISBN 0-86091-329-5
2. **Anderson B., Bottman D.** Comunidades Imaginadas. – Sao Paulo: Companhia das Letras, 2008. – ISBN: 9788535911886
3. **André J. M.** Interpretações do mundo e multiculturalismo: incomensurabilidade e diálogo entre culturas. Coimbra: Revista Filosófica de Coimbra, 2009. - 7-42 p. —URL: http://repositorio.esepf.pt/bitstream/handle/10000/301/S%26E14_Interpretacoes%20do%20mundo%20e%20multiculturalismo.pdf?sequence=1 [žiūrėta 2012 05 02]
4. **André, J. M.** Diálogo intercultural, utopia e mestiçagens em tempos de globalização. Coimbra: Ariadne Editora, 2005. – ISBN: 972-8838-18-2
5. **Arnold D.** The Age of Discovery, 1400-1600. – London: Routledge, 2002. – 11 p. – ISBN: 0-415-27996-8
6. **Augusto M. R.** El nacionalismo: la decadencia de una ideología. pamplona: editorial laetoli, S.L., 2012. - 19 p. – ISBN: 978-84-92422-36-4
7. **Aurélio d.** Um Fio de Nada: Ensaio sobre a Tolerância. Lisboa: Edições Cosmos, 1997. – ISBN: 972-762-035-3
8. **Bakhtin M.** Estetica da Criação Verbal. – Sao Paulo: Martins Fontes, 1997. - ISBN 85-336-0616-8. —URL: <http://www.scribd.com/doc/20786562/LIVRO-BAKHTIN-Estetica-Criacao-Verbal> [žiūrėta 2012 06 02]
9. **Bauer A.** Nation. Chicago: Verso, 1996. - 39-77 p. – ISBN: 9781859840603. —URL: http://books.google.lt/books?id=hdrfDqF3fLoC&pg=PR5&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false
10. **Bauman Z.** A vida fragmentada: ensaios sobre a moral pos-moderna
título original: life in fragments: essays in postmodern morality. - Sao Paulo: Brochura, 2007. - ISBN: 9789727089321
11. **Bennett M.** Intercultural competence for global leadership. 2004. —URL: http://www.idrinstitute.org/allegati/IDRI_t_Pubblicazioni/4/FILE_Documento.pdf [žiūrėta 2011 10 02]
12. **Bennett M.** Interculturalidade. Você sabe o que é?. Revistaepoca.com, 2011/07/21. —URL: <http://revistaepoca.globo.com/Revista/Epoca/0,,ERT250960-15228-250960-3934,00.html> [žiūrėta 2012 05 03]
13. **Bielinis L.** Prezidento rinkimai' 97: kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus rinkiminių nuostatų ir stereotipų lyginamoji analizė. Politologija, 1998, Nr.2(12)p. 23- 37.

14. **Birmontienė T.** Žmogaus teisių samprata// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 22—38.—ISBN 9955-473-12-6
15. **Boas F. ir Stocking G.W.** Formação da antropologia americana – São Paulo: Contraponto, 2004. – 267-268 p. – ISBN 85-85910-60-7
16. **Boas F.** The Mind of Primitive Man – New York: Macmillan, 1938. – ISBN 0-313-24004-3. —URL: <http://archive.org/stream/mindofprimitive00boas#page/n9/mode/2up> [žiūrėta 2012 03 02]
17. **Boas F.** The Mind of Primitive Man: A Course of Lectures Delivered Before the Lowell Institute – Boston: Macmillan, 1911. – ISBN 0-313-24004-3
18. **Bolaff G.** Dictionary of race, ethnicity and culture. London: SAGE Publications Ltd., 2003. – 331 p. – ISBN: .978-0761968993
19. **Bonnemaison J.** Voyage autour des territoires, L’Espace Géographique. 1981. - 249-262 p. —URL:http://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/pleins_textes_5/b_fdi_02-03/02206.pdf
20. **Borges A.** Culturas e crítica. Diário de Notícias, 2011/11/12. —URL: http://www.dn.pt/inicio/opiniao/interior.aspx?content_id=2118247&seccao=Anselmo%20Borges&tag=Opini%20-%20Em%20Foco&page=-1 [žiūrėta 2012 05 09]
21. **Borges A.** Deus no século XXI e o futuro do Cristianismo. Coimbra: Campo das Letras, 2007. – Isbn: 9789896251741
22. **Borges A.** Religião e Diálogo Inter-Religioso. – Coimbra: Imprensa da Universidade de Coimbra, 2010. – ISBN: 9789892600581
23. **Bouza F.** Xenofobia. Glosario para una Sociedad Intercultural, Bancaixa. Valencia, 2002. – 4p.—URL: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:BNbZ3_oQbwUJ:www.ucm.es/info/socvi/BOUZA/NUEVA1/Textos/xeno3.pdf+&hl=pt-PT&pid=bl&srcid=ADGEESi_0y8P7_OM6_cFI-hnaqQKYdP6EaNvKteGBCNxjNOM0nAaxipDR0b-xKWN4xeRpfD3XNrjvo0TzdNIS9ahJTtSIaF3UBbLpS8X3HgHWdOErTdbjxL9EFtQoyi9fXzfp_ue9fZ&sig=AHIEtbR2LrrsCX1nWpOVOG4f4Ws7hvaw1Q [žiūrėta 2012 10 02]
24. **Bowie F.** Pasaulio religija. Religijos Antropologija. – Vilnius: Alma Littera, 2007. - 19-22 p. – ISBN: 9955-24-402-X
25. **Budryté D.** From Ethnic Fear to Pragmatic Inclusiveness? Political Community Building in the Baltic States (1988-2004). – Vilnius: „Eugrimas“, 2011. - 14-41 p. – Issn: 1822-1041
26. **Bugariski R.** Lengua, nacionalismo y la desintegración de Yugoslavia. - Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1997. - 19-20 p. - ISSN 1696-2079

27. **Cardoso C. M.** Tolerância e seus limites– um olhar latino-americano sobre diversidade e desigualdade. – Sao Paulo: UNESP, 2003. – ISBN: 9788571394995
28. **Caselas J.** As aventuras da ambivalência. – 2009. - ISSN 1984-9575.—URL: http://www.uece.br/polymatheia/dmdocuments/polymatheia_v5n7_aventuras_ambivalencia_modernidade_posmodernidade_bauman.pdf [žiūrėta 2012 10 02]
29. **Cashmore E.** Dicionário de relações étnicas e raciais. São Paulo: Selo Negro, 2000. – ISBN: 8587478060
30. **Castells M.** La era de la información: economía, sociedad y cultura. – Madrid: Grupo Anaya Comercial, 2001. ISBN: 9788420644561
31. **Cavenaghi S., Alves J.** Populacao e Desenvolvimento: a Terceira Transiēco Demografica. - 2006. —URL: http://www.ie.ufrj.br/aparte/pdfs/ttd_aparte_16fev08.pdf [žiūrėta 2012 06 02]
32. **Cerejido F. B.** O olhar sobre o estrangeiro. – Sao Paulo: Sociedade Brasileira de Psicanálise de São Paulo, 2008. - ISSN 0101-3106. —URL:http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0101-31062008000200010 [žiūrėta 2012 08 08]
33. **Childe G.** Los orígenes de la civilización. - Madrid: F.C.E., 1978. – ISBN: 84-375-0015-X
34. **Coleman D.** Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition. – 2006. —URL: http://www.spsw.ox.ac.uk/fileadmin/documents/pdf/WP33_Third_Demographic_Transition.pdf [žiūrėta 2012 09 08]
35. **Crèvecoeur J., Manning S.** Letters from an American Farmer. - Oxford University Press, 2009. – ISBN: 978-0199554744 | Edition: Reissue
36. **Cuche D.** A noção de cultura nas ciências sociais. Bauru: EDUSC, 1999. —URL: <http://identidadesculturas.files.wordpress.com/2011/05/cuche-dennys-a-noc3a7c3a3o-de-cultura-nas-cic3aancias-sociais.pdf> [žiūrėta 2012 09 09]
37. **Dailymail.com.uk.** Now name him: Chelsea ask supporters to shop this fan for his 'monkey' taunt towards Welbeck as club and police launch probe. - 2012/11/01. —URL: <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2226112/Chelsea-racism-row-Club-launch-probe-picture-appears-fan-making-monkey-gesture-Manchester-United-striker-Danny-Welbeck.html#ixzz2AzDGpzmU>[žiūrėta 2012 11 01]
38. **Davis D.** Pasaulio religija. Mitai ir simboliai. – Vilnius: Alma Littera, 2007. – 20-21 p. – ISBN: 9955-24-402-X
39. **De Vos, Wagatsuma H.** Japan's Invisible Race: Caste in Culture and Personality. – London: University of California Press Ltd., 1972. - ISBN: 0-520-00306-3

40. **De Vos.** Ethnic Identity. - Chicago: University of Chicago Press, 1982. - ISBN: 9780874842982
41. **Demography report 2010** Older, more numerous and diverse Europeans. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – ISSN: 1831-9440
42. **Doise W., Moscovici S.** Dissensões e Consenso – Uma teoria geral das decisões colectivas. Sao Paulo: Horizonte de Psicologia, 1991. – ISBN: 972-24-0811-9
43. **Dussel E.** La globalización y las víctimas de la exclusión: desde la perspectiva de la Ética de la Liberación. Bilbao: Editorial Desclée de Brouwer, 2003. - 113-119 p. – ISBN: 9788524998429
44. **EC Commission Communication.** - Brussels, 2006. —URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0571:FIN:EN:PDF> [žiūrėta 2012 04 01]
45. **Echegary J., González E.** A Bíblia e seu contexto. - São Paulo: Edições Ave Maria, 2000. - 1133 p. – ISBN: 978-85-276-0347-8
46. **Echeverría R.** Ontología del lenguaje. - Santiago de Chile: Dolmen Ediciones, 1994. – ISBN: 956-201-226-3
47. **Eder K.** Identidades coletivas e mobilização de identidades. revista brasileira de ciências sociais. 2003. —URL: <http://www.scielo.br/pdf/rbcsoc/v18n53/18075.pdf> [žiūrėta 2012 04 03]
48. **Eder K.** Nova Políticia de Classes. – Sao Paulo: EDUSC, 2005. - ISBN-10: 8574601632
49. **Elmundo.es.** El número de refugiados sirios en Turquía ya supera los 100.000. - 2012/10/15.—URL:<http://www.elmundo.es/elmundo/2012/10/15/internacional/1350293276.html> [žiūrėta 2012 04 02]
50. **ELPAIS.COM.** ELOGIO DE LA LECTURA Y LA FICCIÓN. 2010/12/08. —URL: HTTP://ELPAIS.COM/DIARIO/2010/12/08/CULTURA/1291762802_850215.HTML [ŽIŪRĖTA 2012 04 01]
51. **Entzinger H., Martinello M., Wenden C.** Migration Between States and Markets Research in Migration and Ethnic Relations Series. Ashgate Publishing, 2004. – 19 p. – ISBN:9780754642312.—URL:http://books.google.lt/books?id=Q8t4cjsNBqAC&pg=PA19&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [žiūrėta 2012 05 05]
52. **European Communities.** Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060). – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. – ISBN: 978-92-79-11363-9.—URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14992_en.pdf [žiūrėta 2012 08 06]

53. **Eurostat.** Crude rate of net migration plus adjustment. – 2011. —URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tsdd e230> [žiūrėta 2012 05 06]
54. **Exame.com.br.** Humanos são naturalmente pacíficos, afirma Frans de Waal. – 2012/05/18. —URL: <http://exame.abril.com.br/ciencia/noticias/humanos-sao-naturalmente-pacificos afirma-frans-de-waal> [žiūrėta 2012 05 07]
55. **Firmin A.** The Equality of the Human Races – Chicago: University of Illinois Press, 2002. – ISBN 0-252-07102-6
56. **Freud S.** O ego e o id. Sao Paulo: Imago, 2006. – ISBN: 8531209897. —URL: <http://tramontin.com02.googlepages.com/Vol19OegoeoIDeoutrabalhos.rtf> [žiūrėta 2012 05 05]
57. **Gallup-international.com.** Global index of support for immigration Anual global barometer(1977-2012).—URL: <http://www.gallup.com.pk/eoy11/pressreleases/GlobalINDEXOfSupportForImmigration.pdf> [žiūrėta 2012 05 09]
58. **Galton F.** Inquiries into human faculty and its development - New York: AMS Press, 1973. ISBN 0404081274
59. **Garcia R. A., Lemos M. B.** A migração como variável indogênea. Revista Economia. – 2009. —URL: http://www.anpec.org.br/revista/vol10/vol10n2p253_275.pdf [žiūrėta 2012 05 08]
60. **Gedvilaitė M.** Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida - Tautinė sudėtis. Socialinių tyrimų institutas, 2006. – 61 p. ISBN: 9955-588-93-4. —URL: http://www.stat.gov.lt/uploads/42_Lietuvos_gyventojai.pdf [žiūrėta 2012 05 05]
61. **Geertz C.** A interpretação das culturas. Rio de Janeiro: LTC, 2008. – 29 p. – ISBN: 978-85-216-1333-6
62. **Gellner E.** Naciones y nacionalismo. – Madrid: Alianza Editorial, 2003. – 23 p. – ISBN: 84-206-2532-9
63. **Gellner E.** Política internacional. Relaciones internacionales. Política exterior. Madrid: Alianza Editorial, 1995. - ISBN: 84-206-2828-X
64. **Gerstle G.** American Crucible: Race and Nation in the Twentieth Century. Chigaco: Princeton University Press, 2002. – 51 p. – ISBN: 978-0691102771
65. **Giddens A.** Consecuencias de la Modernidad. - Madrid: Alianza Editorial, 2002. - 67-68 p. – ISBN: 9788420629285
66. **Giddens A.** Sociologija. - Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005. – ISBN: 9986-850-54-1

67. **Gil D., Viñar M.** Semejante o enemigo?: entre la tolerancia y la exclusión. – Barcelona: Ediciones Trilce, 1998. – 41-45. – ISBN: 9789974321892
68. **Giménez G.** Identidades étnicas: estado de la cuestión. Los retos de la etnicidad en los Estados-nación del siglo, México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1996. - url - http://www.paginasprodigy.com/peimber/id_etnicas.pdf
69. **Giménez G.** La identidad social o el retorno del sujeto en Sociología. Identidad: análisis y teoría, simbolismo, sociedades complejas, nacionalismo y etnicidad. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1996. - ISBN 976-996-168
70. **Giménez G.** Materiales para una teoría de las identidades sociales. Instituto de Investigaciones Sociales de la UNAM, 1997. —URL: http://docentes2.uacj.mx/museodigital/cursos_2008/maru/teoria_identidad_gimenez.pdf [žiūrėta 2012 05 05]
71. **Globo.com.** Mudanças climáticas devem forçar a migração de milhões de pessoas. – 2011. —URL: <http://g1.globo.com/mundo/noticia/2011/10/mudancas-climaticas-devem-forcar-migracao-de-milhoes-de-pessoas.html> [žiūrėta 2012 04 10]
72. **Gobineau A.** Essai sur l'inégalité des races humaines (Livres 5 et 6) - Paris: Éditions Pierre Belfond, 1967. - p. 198. —URL: http://classiques.uqac.ca/classiques/gobineau/essai_inegalite_races/essai_inegalite_races_2.pdf [žiūrėta 2012 04 12]
73. **Goldim J. R.** Jornal da Universidade Federal do Rio Grande do Sul. 1998. —URL: <http://www.ufrgs.br/bioetica/eugenia.htm> [žiūrėta 2012 05 05]
74. **Greatergood.berkeley.edu.** - The Evolution of Empathy. – 2005. —URL: http://greatergood.berkeley.edu/article/item/the_evolution_of_empathy [žiūrėta 2012 04 10]
75. **Grigas R.** Tautinis identiškumas: nacionalinė užgaida ar šiuolaikinio pasaulio reikmė? Filosofija. Sociologija. – Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos, 2005. - 1-5 p. – ISSN: 0235-7186
76. **Guardian.co.uk.** Mo Farah also proved that we can cheer without stopping for 14 minutes. - 2012/08/11. —URL: <http://www.guardian.co.uk/sport/blog/2012/aug/11/mo-farah-olympic-stadium-london-2012> [žiūrėta 2012 11 10]
77. **Guardian.co.uk.** Seven years after the riots, the suburbs of Paris still simmer with resentment. - 2012/11/03. —URL: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/nov/03/estate-racial-hatred-poisoning-france> [žiūrėta 2012 11 05]
78. **Gumperz J., Levinson S. C.** Rethinking linguistic relativity. - Cambridge: Cambridge University Press, 1996. - 359-373 p. – ISBN: 9780521448901

79. **Haas H.** Migration transitions. International Migration Institute. University of Oxford, 2009. —URL: <http://iussp2009.princeton.edu/papers/93198> [žiūrėta 2012 04 10]
80. **Habermas J.** Critique and Power: Recasting the Foucault/Habermas Debate. – New Yorke: MIT Press, 1994. – ISBN: 9780262610933
81. **Habermas J.** Teoría de la Acción Comunicativa: Complementos y Estudios Previos. – Madrid: Cátedra, 2001. – ISBN: 9788437608600
82. **Hecht M. L., Collier M. J., Ribeau S. A.** African American communication: ethnic identity and cultural interpretation. Michigan: Sage Publications, 1993. – ISBN: 9780803945159
83. **Hervieu-Léger D.** La religion pour memoire. Paris: Cerf, 1993. – ISBN: 9782204048002
84. **Hill J.** Language, culture and world view. - Cambridge: Cambridge University Press, 1988. - 14-37 p. – ISBN: 9780511620577. —URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511620577.003> [žiūrėta 2012 04 01]
85. **Hobbes T.** The Leviathan. - New Yorke: Create Space Independent, 2009. – 76 p. – ISBN: 978-14392972542009
86. **Ias.gov.mo.** Secção IV Significado e Teoria do Estudo sobre o Problema de Migração. – 2011. —URL: http://www.ias.gov.mo/pt/stat/immigrant/intro.htm#_ednref19 [žiūrėta 2012 04 04]
87. **Iliustruoti istorija Nr.3.** – Vilnius: Verslos žinios, 2012. - 64-70 p. – ISSN: 2029-9745
88. **Istoé independente.** Miscigenação diminui o QI dos brasileiros, 2008/10/15 —URL: http://www.istoe.com.br/assuntos/entrevista/detalhe/3365_miscigenacao+diminui+o+qi+dos+brasileiros [žiūrėta 2012 09 10]
89. **Jornal da Universidade de Minas Gerais.** —URL: <https://www.ufmg.br/inclusaosocial/?p=59> = [žiūrėta 2012 10 21]
90. **Jornalolince.com.br.** 2010. —URL: <http://www.jornalolince.com.br/2010/ago/pages/drops-saramago.php> [žiūrėta 2012 04 01]
91. **Kahn J. S.** El concepto de cultura: textos fundamentales. madrid: anagrama, 1995. – 29 p. – ISBN: 9788433906038
92. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (2-asis patais. Ir papild. leid.) – Kaunas: Technologija, 2002. – 398 p. – ISBN 9986-948-65-7
93. **Kymlicka W.** Ciudadanía multicultural. Barcelona:Paidós, 1996. 25-76 p. – ISBN: 9788449302848
94. **Kohn H., Calhoun C.** The Idea Of Nationalism: A Study In Its Origins And Background. – New Yorke: Transaction Publishers, 1944. – ISBN: 9781412804769. —URL: <http://books.google.lt/books?id=Qnwbviylg6wC&printsec=frontcover&dq=THE+IDEA+OF+>

- [NATIONALISM&hl=en&sa=X&ei=3B3HUMHYK8mE4ASXu0DYBQ&ved=0CCoQ6AEwAA](#) [žiūrėta 2012 04 01]
95. **Kottak C. P.** Antropologia. exploracion diversidad humana. caracas: mc graw hill, 1994. – ISBN: 978-84-481-1804-4
  96. **Kozakai T., Wolter R. P.** Armadilhas do multiculturalismo: análise psicossocial da integração à francesa dos estrangeiros. - Aletheia, 2007. —URL: <http://pepsic.bvsalud.org/pdf/aletheia/n26/n26a02.pdf> [žiūrėta 2012 05 11]
  97. **Laikraščio „The Guardian“ internetinė vertija**, 2012/08/11 —URL: <http://www.guardian.co.uk/sport/blog/2012/aug/11/mo-farah-olympic-stadium-london-2012> [žiūrėta 2012 11 10]
  98. **Lee P.** The Worf Theory Complex: A Critical Reconstruction. - Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1996. - 14-26 p. – ISBN: 9781556196195
  99. **Lietuvos statistikos departamentas.** Lietuvos gyventojai 2011 metais. —URL: http://www.stat.gov.lt/uploads/2011_surasyimas.pdf [žiūrėta 2012 04 01]
  100. **Lietuvos statistikos departamentas.** Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. – 2006. – ISBN: 9955-588-93-4.
  101. **Lietuvos statistikos departamentas.** Lietuvos statistikos departamento metraštis. – 2012. – ISSN: 2029-363. —URL: [\[žiūrėta 2012 04 01\]](http://www.stat.gov.lt/uploads/metraštis/1_LSM_2012.pdf?PHPSESSID=)
  102. **Lrytas.lt.** Britas pasiryžęs Vilnių apginti nuo priešų. – 2012/11/04. —URL: <http://www.lrytas.lt/sroves/zvilgsnis/britas-pasiryzes-vilniu-apginti-nuo-priesu.htm> [žiūrėta 2012 12 01]
  103. **Machado S.** Espanhóis versus ameríndios: da alteridade ao distanciamento cultural que culminou em sangue. – 2010. – ISSN: 1808-9895. —URL: <http://www.historiainagem.com.br/edicao10abril2010/espanhoisamerindios.pdf> [žiūrėta 2012 09 11]
  104. **Maio M. C.** O Brasil no concerto das nações: a luta contra o racismo nos primórdios da Unesco. - Rio de Janeiro: Manguinhos, 1998. —URL: http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0104-59701998000200006&script=sci_arttext#3 [žiūrėta 2012 09 11]
  105. **Maldonado D.** La Constitución Multicultural. Madrid: Siglo del Hombre Editores, 2006. 67 p. – ISBN: 9789586650847
  106. **Malgesini G., Giménez C.** Pluralismo cultural. Madrid: Catarata, 2000. 323-327 p. – ISBN: 9788859604166

107. **Mason, J.** Qualitative Researching. London, 1996. – ISBN: 1286547604166
108. **McCutcheon R.** Pasaulio religija. Kas yra religija? – Vilnius: Alma Littera, 2007. - 10-13 p. – ISBN: 9955-24-402-X
109. **Mclaren P.** Multiculturalismo Revolucionario: Pedagogías de disensión para el nuevo Milenio. Madrid: Siglo XXI, 1998. – ISBN: 9789682321603
110. **Memmi A.** O Racismo. Rio Grande do Sul: Editorial Caminho. 1993. – ISBN: 9789722108669
111. **Memmi A.** The Colonizer and the Colonized. New Yorke: Earthscan, 2003. – 260 p. – ISBN: 9781844070404
112. **Menegat C.** Os pensadores que influenciaram a política de eugenia do nazismo – Uberlândia: Universidade Federal de Uberlândia, 2008. - 66-73 p. —URL: <http://www.mel.ileel.ufu.br/pet/amargem/amargem2/estudos/MARGEM1-E12.pdf> [žiūrėta 2012 09 12]
113. **Menegat C.** Os pensadores que influenciaram a política de eugenia do nazismo – Uberlândia: Universidade Federal de Uberlândia, 2008. - 66-73 p. —URL: <http://www.mel.ileel.ufu.br/pet/amargem/amargem2/estudos/MARGEM1-E12.pdf> [žiūrėta 2012 09 18]
114. **Montaigne M.** Ensaaios. – Sao Paulo: Penguin-companhia, 2010. – 307 p. – ISBN: 9788563560063
115. **Morkevičius V.** Terra incognita: kiekybinė viešosios politikos diskurso turinio analizė. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2005. – ISSN: 1648-2603
116. **Moscovici S.** ir kt. Psicología de las minorías. – Madrid: Ediciones Morata, 1996. – ISBN: 9788471121806
117. **Munanga K.** Estratégias e Políticas de Combate à Discriminação Racial – São Paulo: Estacao Ciencia, Universidade de Sao Paulo, 1996. – ISBN 853140360X
118. **Munanga K.** Uma abordagem conceitual das noções de raça, racismo, identidade e etnia. Minas Gerais: Universidade Feferal de Minas Gerais, 2003. —URL: <https://www.ufmg.br/inclusaosocial/?p=59> = [žiūrėta 2012 10 21]
119. **Nussbaum M., Cohen J.** For Love of Country? New Yorke: Beacon Press, 2002. – ISBN: 978-0807043295
120. **Oliveira A.** Multiculturalismo, Pluralismo e Tolerância e/ou Intolerância Religiosa: a perspectiva dos espiritas kardecistas em Pernambuco em relaēco aos adeptos das religiões afro-brasileiros. Pernambuco: Universidade Federal Rural de Pernambuco, 2008. – 5 p. —URL: <http://www.aps.pt/vicongresso/pdfs/501.pdf> [žiūrėta 2012 09 18]

121. **Papadetriou D.** A europa e os seus imigrantes no século xxi. – Lisboa: Fundação Luso-Americana para o Desenvolvimento, 2008. - ISBN: 978-972-8654-33-7. —URL: <http://www.flad.pt/documentos/1240859109I5fAW3ba9Cq23HS5.pdf> [žiūrėta 2012 11 18]
122. **Papadetriou D.** Policy considerations for Immigrant Integration, Migration Information Source. Migration Policy Institute. 2003. —URL: www.migrationinformation.org/Feature/print.cfm?ID=171 [žiūrėta 2012 01 18]
123. **Parekh B.** Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity and Political Theory. - London: MacMillan, 2000. – ISBN: 978-0674009950
124. **Párraga J.M. ir Simón M.R.** Las aportaciones de Claude Lévi-Strauss en la lucha contra los prejuicios raciales: “Raza e historia” y “Raza y cultura”. Revista Lindaraja – Córdoba: Universidade de Córdoba, 2012. – 4 p. – ISBN 1698 - 2169
125. **Penninx A., Rinus D.** Integration: the Role of Communities, Institutions, and The State, Migration Information Source. Migration Policy Institute. 2003. —URL: www.migrationinformation.org/Feature/print.cfm?ID=171 [žiūrėta 2012 01 15]
126. **Pilinkaitė-Sotirovič V., Žibas K.** Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita. Etniškumo studijos 2011/1-2. Lietuvos socialinių tyrimų centras, Vilnius: Eugrimas, 2011. 136–155 p. – ISSN: 1822-1041.
127. **Piovesan F.** Direitos Humanos e o Direito Constitucional Internacional. Sao Paulo: Brochura, 2012. – ISBN: 9788502143272
128. **Planetasustentavel.abril.com.br.** Os bons anjos da nossa natureza. – 2012/01/16. —URL: <http://planetasustentavel.abril.com.br/noticia/estante/os-bons-anjos-da-natureza-676445.shtml> [žiūrėta 2012 01 14]
129. **Poyatos F.** La Comunicación no verbal: Paralenguaje, Kinésica e interacción. - Madrid: Editorial Istmo, 1994. – 125 p. – ISBN: 9788470902819
130. **Pollini G.** Nuovo Dizionario di Sociologia. - Cinisello Balsamo: Paoline, 1987. 155-168 p. - ISBN: 88-215-1373-4
131. **Populationgrowthmigration.info.** Population Trends. Trends in growth, composition and migration. – 2012. —URL: <http://www.population-growth-migration.info/population.html> [žiūrėta 2012 01 28]
132. **Porta D., Greco D., Szakolczai A.** Identità, Riconoscimento, Scambio. – Bari: Laterza, 2000. – 205 p. – ISBN: 9788842060642
133. **Potašenko G.** Daugiatautinė Lietuva – Lietuvos etninių mažumų istorija. Vilnius: „Šviesa“, 2008. – 60 p. – ISBN: 978-5-430-04939-3

134. **Poutignat P.**, Streiff-Fenart J. Teorias da etnicidade. Seguindo de Grupos étnicos e suas fronteiras de Fredrik Barth. – São Paulo: Editora da UNESP, 1998. – 86-124 p. – ISBN 9788571391956
135. **Poutignat P.**, **Streiff-Fenart J.** Teorias da etnicidade. Seguindo de Grupos étnicos e suas fronteiras de Fredrik Barth. – São Paulo: Editora da UNESP, 1998. – 86-124 p. – ISBN 9788571391956
136. **Ragaven L.**, **Gruchy J.**, **London L.** An Ambulance of the Wrong Colour. - South Africa: Juta Academic, 1999. – 18 p. – ISBN: 9781919713489
137. **Rawls J.** Uma Teoria da Justiça. São Paulo: Martins Fontes, 2008. – 239. –ISBN: 9788533623880
138. **Renan E.** 1882 Conferência: Qu'est-ce qu'une nation?. Paris: Presses Pocket, 1992. – ISBN: 9788475173733
139. **Reuters.com.** Number of Syrian refugees in Turk camps exceeds 100,000. - 2012/10/15. —URL:<http://www.reuters.com/article/2012/10/15/syria-crisis-turkey-idUSL5E8LF5QM20121015> [žiūrėta 2012 02 18]
140. **Rocha E.** O que é Etnocentrismo? - São Paulo: Brasiliense, 2004, 20 - 174 p. – ISBN: 8521300611
141. **Rodrigue J.**, **Comtois C.**, **Slack B.** The Geography of Transport Systems. - London: Routledge, 2009. – ISBN: 978-0-415-48324-7
142. **Rodrigues N.** Os africanos no Brasil. Rio de Janeiro: Centro Edelstein de Pesquisas Sociais, 2010. – 25 p. —URL:
143. http://www.capeiravadiacao.org/attachments/382_Os%20africanos%20no%20Brasil%20-%20Raymundo%20Nina%20Rodrigues.pdf [žiūrėta 2012 06 18]
144. **Romero S.** Ethnographia Brasileira: Estudos Criticos. Kessinger Publishing, 1888. – ISBN: 9781161168075. —URL: <http://www.brasiliana.usp.br/bbd/handle/1918/02054100#page/8/mode/1up> [žiūrėta 2012 01 20]
145. **Rosário E.** Discursos do Racismo em Portugal. – Lisboa: Observatorio da Imigracao, 2011. – 25 p. – ISBN: 978-989-685-009-8. —URL:
146. http://www.oi.acidi.gov.pt/docs/Estudos_OI/Estudo44_Web.pdf [žiūrėta 2012 05 18]
147. **Rosas J. C.** Concepções da justiça. Lisboa: Edições, 2011. – ISBN: 9789724416731
148. **Rosenstand N.** The Moral of the Story: An Introduction to Questions of Ethics and Human Nature. London: Mayfield Pub Co, 1994. – ISBN: 978-1559340274

149. **Sá V., Gomes J.** Crítica a concepção de justiça igualitária de John Rawls. – Teresinha: Universidade Federal do Piauí, 2011. – ISSN: 1984-3879. —URL: <http://www.periodicos.ufpn.br/index.php/saberes/article/view/943> [žiūrėta 2012 04 20]
150. **Santos B. S.** A gramática do tempo. – Porto: Afrontamento, 2006. – 405 p. – ISBN: 9788524912429
151. **Sapir E.** The status of linguistics as a science. – Wadsington: University of California Press, 1949. – ISBN: 9780520011151
152. **Sartori G.** La Sociedad Multiétnica: Pluralismo, Multiculturalismo Y Extranjeros. – Mexico: Taurus, 2000. – ISBN: 9788430604166
153. **Scarlatelli C., Streck D., Follmann J. I.** Religião, Cultura e Educação - Interfaces e Diálogos. – Lisboa: Editora unisinos, 2006. – ISBN: 9788574312682
154. **Sholeredt V.** Luther king. Rio de Janeiro: Editora globo, 1993. – 7 p. – ISBN: 8525011428
155. **Sipavičienė A., Stankūnienė V.** Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. – 2011. —URL: <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2011/4/323-333.pdf> [žiūrėta 2012 04 18]
156. **Smith A.** The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies. – Coventry: University of Warwick, 2006. – ISBN: 9780521826945
157. **Smith, M.; Glass, G.** Research and Evaluation in Education and the Social Sciences. New Jersey, 1987. ISBN: – 978052645945
158. **Soares M.** Diversidade linguística e pensamento. Linguagem, cultura e cognição. Belo Horizonte: Autêntica, 2001. - 51-62 p. – ISBN: 8586583898
159. **Stankūnienė V.** Demografija ir Mes. – Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, 2012. – ISSN: 2029-736X. —URL: http://www.demografija.lt/users/www/uploaded/Biuletėnis_birzelis_2012.pdf [žiūrėta 2012 05 20]
160. **Stepan N.L.** The Hour of Eugenics": Race, Gender, and Nation in Latin America – New York: Cornell University Press, 1996. – 228 p. – ISBN 978-0801497957
161. **Stolcke V., Coelho A.** Identidades ambivalentes en América Latina (siglos XVI-XXI). - Barcelona: Edicions Bellaterra, 2008. – ISBN: 9788472903876
162. **Suárez R. M.** Nacionalismo y multiculturalismo. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1994. —URL: <http://red.pucp.edu.pe/ridei/wp-content/uploads/biblioteca/081116.pdf> [žiūrėta 2012 04 20]

163. **Taylor c.** Multiculturalism: examining the politics of recognition. – princeton: princeton university press, 1994. - ISBN: 978-0691037790
164. **Taylor C.** Multiculturalismo. Examinando a política de reconhecimento. Lisboa: Instituto Piaget, 1998. – 81 p. – ISBN: 9797420644561
165. **Taylor C.** Multiculturalismo: examinando a política de reconhecimento. São Paulo: Instituto Piaget, 1998. ISBN: 9789727710164
166. **Taylor C., Gutmann A.** Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition. New Jersey: Princeton University Press, 2004. 99-103 p. – ISBN: 9780691037790
167. **Taylor, C.** (1992). The Politics of Recognition. Oxford: Blackwell, 1992. - 75-106 p. – ISBN: 9780691087863
168. **Tajfel H.** Grupos Humanos e Categorias Sociais II. Sao Paulo: Livros Horizonte, 1983. – ISBN: 9789722405447
169. **Tamošiūnas V.** Biologijos mokslų įvairovė ir naujos kryptys Lietuvoje. Mokslas ir gyvenimas 2011 Nr. 1. - „Mokslas ir gyvenimas“, 2011. – 5 p. - ISSN 0134-3084. —URL: <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2011/mg2011-01.pdf> [žiūrėta 2012 02 22]
170. **Tarptautinių žodžių žodynas.** Vilnius: „Alma littera“, 2005. – 792 p. – ISBN: ISBN 9955-08-100-7
171. **Thornton B.** Melting Pots and Salad Bowls. Hoover.org, 2012/10/26. —URL: <http://www.hoover.org/publications/hoover-digest/article/132541> [žiūrėta 2012 04 15]
172. **Tiedemann F.** Philosophical transactions of the Royal Society of London, Volume 126. „On the Brain of the Negro, compared with that of the european and the orang-outang“ – London: Royal Society, 1836. – 497-427 p. —URL: http://laboratoriogene.info/Ciencia_Hoje/Tiedemann_1836.pdf [žiūrėta 2012 03 23]
173. **Todorov T.** The Conquest of America: The Question of the Other Paperback. – Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1999. – ISBN: 9780806131375. —URL: http://books.google.com/books?id=LrcX-UKNdBEC&dq=tzvetan+Todorov%E2%80%99s+Conquest+of+the+Americas&source=gbs_navlinks_s [žiūrėta 2012 03 25]
174. **Tostes A.** Por que nao uma constituicao Europeia. – Rio de Janeiro: Instituto universitario de pesquisas do Rio de Janeiro, 2006. - 379-415 p. – ISSN: 1678-4588. —URL: <http://redalyc.uaemex.mx/pdf/218/21849205.pdf> [žiūrėta 2012 05 11]
175. **Trakšelys K.** Etnopolitika ir ją sąlygojantys veiksniai. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2008. – p. 3. —URL: <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2008/2/1-8.pdf> [žiūrėta 2012 07 12]
176. **Unesco.** The Race Question. 1950. —URL:

- http://www.honestthinking.org/en/unesco/UNESCO.1950.Statement_on_Race.htm [žiūrėta 2012 05 12]
177. **Valevičius V. , Kraniauskas L.** Tautinės mažumos Lietuvoje ir Latvijoje. Klaipėda: KU Sociologijos katedra 2001. – ISSN: 1392-3358. —URL: http://www.e-library.lt/resursai/Mokslai/VU/Sociologija/Sociologija_2001_Nr1-2.pdf [žiūrėta 2012 08 13]
  178. **Vázquez. j. m.** Diccionario Unesco de Ciencias Sociales. Barcelona: Planeta-De Agostini, 1987. – ISBN: 9788430604161 [2012 06 14]
  179. **Veja.com.br.** Pinker S.: Vivemos no melhor dos tempos. 2012/01/06. —URL: <http://veja.abril.com.br/blog/ricardo-setti/tema-livre/steven-pinker-vivemos-no-melhor-dos-tempos/> [žiūrėta 2012 10 12]
  180. **Ventós R.** Nacionalismos, El laberinto de la identidad. - Barcelona: Espasa-Calpe, 1994. – ISBN: 9788423977154
  181. **Vilelo F. R.** Ethnology. - New York: McGraw-Hill, 1978. – 17 p. – ISBN: 0070675309
  182. **Waal F.** El mono que llevamos dentro. Madrid: Tusquets Editores, 2007. – ISBN: 978-84-8310-384-5
  183. **Warnier J., Sarmiento L., Constantino M.** A mundialização da cultura. Sao Paulo: Noticias, 2000. – ISBN: 9789724610825
  184. **Washingtonpost.com.** Key Israeli Condemns Offensive In Gaza. – 2004/05/24. —URL: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A49787-2004May23.html> [žiūrėta 2012 11 12]
  185. **Weber M.** Conceitos sociológicos fundamentais. - Covilhã: Universidade da Beira Interior, 2010. – 70 p. —URL: http://www.ufabcdigital.blog.br/wp-content/uploads/2012/02/weber_max_conceitos_sociologicos_fundamentais.pdf [žiūrėta 2012 11 12]
  186. **Weber M.** Max Weber y la sociología de las profesiones. Mexico: UPN, 2007. – ISBN:
  187. **White P.** Proceedings, Metropolis International Workshop - Minority residential histories in the city: context, process and outcome. Lisbon: Luso-American Foundation for the Development , 1998. - 155-186 p. – ISBN: 972-97246-9-5. —URL: <http://www.flad.pt/documentos/1245839211U6jNC4xk6My51NF6.pdf> [žiūrėta 2012 09 12]
  188. **Whorf B. L.** Collected papers on metalinguistics. Chicago: Dept. of State, Foreign Service Institute, 1952. – ISBN: 978-0262730068
  189. **Winkin Y.** A nova comunicação: da teoria ao trabalho de campo. Campinas-SP: Papirus, 1998. - 131 p. – ISBN: 85-308-0527-5
  190. **Zahavi D.** Beyond Empathy. Journal of Consciousness Studies. - 2009. —URL: http://cfs.ku.dk/staff/zahavi-publications/Zahavi_JCS_8_5-7.pdf/ [žiūrėta 2012 09 10]

191. **Istoe.com.br.** Miscigenação diminui o QI dos brasileiros, 2008/10/15 —URL:
http://www.istoe.com.br/assuntos/entrevista/detalhe/3365_MISCIGENACAO+DIMINUI+O+QI+DOS+BRASILEIROS [žiūrėta 2012 09 10]

Norminė literatūra, Lietuvos seimo rinkimų partijų ir vyriausybės programos:

192. **1996 m. LKDP Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_viewer.ViewDoc-p_int_tekst_id=2549&p_int_tv_id=125&p_org=0.htm [žiūrėta 2012 06 14]
193. **1996 m. TS(LK) Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www.tslk.lt/1996_seimo_rinkimai.htm [žiūrėta 2012 06 10]
194. **1996 m. TS(LK) Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www.tslk.lt/1996_seimo_rinkimai.htm [žiūrėta 2012 06 10]
195. **2000 m. LLS Seimo rinkimų programa.** —URL:
<http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/20001008/index.htm> [žiūrėta 2012 06 19]
196. **2000 m. MKDS Seimo rinkimų programa.** —URL:
<http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/20001008/index.htm> [žiūrėta 2012 06 18]
197. **2000 m. NS Seimo rinkimų programa.** —URL:
<http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/20001008/index.htm> [žiūrėta 2012 06 17]
198. **2000 m. SOCDEM Seimo rinkimų programa.** —URL:
<http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/20001008/index.htm> [žiūrėta 2012 06 18]
199. **2000 m. TS Seimo rinkimų programa.** —URL:
<http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/20001008/index.htm> [žiūrėta 2012 06 19]
200. **2004 m. DP Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/part_prog_1_20.htm [žiūrėta 2012 07 19]
201. **2004 m. LicS Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/part_prog_1_20.htm [žiūrėta 2012 07 16]
202. **2004 m. SOCDEM-NS Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/part_prog_1_20.htm [žiūrėta 2012 07 19]
203. **2004 m. TS Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/part_prog_1_20.htm [žiūrėta 2012 07 19]
204. **2004 m. TT Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/part_prog_1_20.htm [žiūrėta 2012 07 15]
205. **2004 m. VNDPS Seimo rinkimų programa.** —URL:
http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/part_prog_1_20.htm [žiūrėta 2012 07 17]
206. **2008 m. DP Seimo rinkimų programa.** —URL:

- http://www.darbopartija.lt/files/docs/2008-2012_programa.doc [žiūrėta 2012 07 18]
207. **2008 m. LiCS Seimo rinkimų programa.** —URL: www.lics.lt/download.php/fileid/74 [žiūrėta 2012 07 18]
208. **2008 m. SOCDEM Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.lsdp.lt/lt/straipsniai/235-2008-m-rinkimai-i-lr-seima.html> [žiūrėta 2012 07 18]
209. **2008 m. TS Seimo rinkimų programa.** —URL: http://www.tsajunga.lt/index.php/seimo_rinkimu_programa_2008_2012/9081 [žiūrėta 2012 07 18]
210. **2008 m. TPP Seimo rinkimų programa.** —URL: www.lidata.eu/data/polsys/LiDA_POLSPART_000009/DOC.001 [žiūrėta 2012 07 18]
211. **2008 m. TT Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.tvarka.lt/index.php?id=432> [žiūrėta 2012 07 18]
212. **2012 m. DP Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.darbopartija.lt/rinkimai-2012/programa-2012/> [žiūrėta 2012 07 10]
213. **2012 m. LiCS Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.lics.lt/Treciojo-kelio-programa-878.html> [žiūrėta 2012 07 14]
214. **2012 m. LLRA Seimo rinkimų programa.** —URL: http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=57&Itemid=57&lang=lt [žiūrėta 2012 07 16]
215. **2012 m. LRLS Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.liberalai.lt/lt/rinkimai/sveikoprotobalsasprograma> [žiūrėta 2012 07 12]
216. **2012 m. SOCDEM Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://lsdp.lt/lt/straipsniai/269-lsdp-ilgoji-rinkimu-programa-2012.html> [žiūrėta 2012 07 17]
217. **2012 m. TS Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.tsajunga.lt/index.php/dokumentai/8029> [žiūrėta 2012 07 16]
218. **2012 m. TT Seimo rinkimų programa.** —URL: <http://www.tvarka.lt/index.php?id=7293> [žiūrėta 2012 07 15]
219. **Aštuntosios Vyriausybės programa.** —URL: http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/po_1990_8_programa.pdf [žiūrėta 2012 06 16]
220. **Dešimtosios Vyriausybės programa.** —URL: <http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/10-programa.pdf> [žiūrėta 2012 06 18]
221. **Devintosios Vyriausybės programa.** —URL: http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/po_1990_9_programa.pdf [žiūrėta 2012 06 18]
222. **Dvyliktosios Vyriausybės programa.** —URL: <http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/12-vyr-dok/12-programa.pdf>

223. **Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.** —URL : <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LT.01000101.htm> [žiūrėta 2012 08 10]
224. **Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.** Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987 —URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19841&p_query=&p_tr2=[žiūrėta 2012 07 05]
225. **Keturioliktosios Vyriausybės programa.** —URL: <http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/14-vyr-dok/14-programa.pdf> [žiūrėta 2012 07 18]
226. **Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas**// Valstybės žinios. 2003, Nr. 114—5115.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222522 [žiūrėta 2012 07 02]
227. **Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas**// Valstybės žinios. 2002, Nr. 95—4087.—URL:http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247477 [žiūrėta 2012 07 02]
228. **Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas**// Valstybės žinios. 1990, Nr. 29—6932.—URL:http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230771&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2012 09 05]
229. **Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas**// Valstybės žinios. 1995, Nr. 89—1985.—URL:http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=21783 [žiūrėta 2012 06 30]
230. **Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas**// Valstybės žinios. 1991, Nr. 23—593. —URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2012 06 30]
231. **Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas**// Valstybės žinios, 1991, Nr. 4—117.—URL:http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 = [žiūrėta 2012 06 30]
232. **LR Konstitucija** (Aktuali redakcija) —URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274999&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2012 10 21]
233. **Penkioliktosios Vyriausybės programa.** —URL: http://www.smm.lt/veikla/docs/lrv/15_vyr_programa.pdf žiūrėta 2012 10 21]
234. **Tarptautinė konvencija** „Dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“//Valstybės žinios, 1998, Nr. 108-2957.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=64266 [Žiūrėta 2012 07 05]

235. **Tautinių mažumų pagrindų apsaugos konvencija**// Valstybės žinios, 2000-03-08, Nr. 20-497.—URL:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2012 07 07]
236. **Tryliktosios Vyriausybės programa.** —URL:
http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/po_1990_13-programa.pdf [žiūrėta 2012 07 18]
237. **Vienuoliktosios Vyriausybės programa.** —URL:
http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/po_1990_11_programa.pdf [žiūrėta 2012 06 19]
238. **Visuotinė žmogaus teisių deklaracija**// Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.—URL:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=
[Žiūrėta 2012 07 04]

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Bartochevis V. Multikultūralizmas Lietuvoje: visuomeninis diskursas ir valstybės politika / Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. V. Kanopienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2012. – 105 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos ir įvertintos multikultūralizmo priežastys, iš jų kylantys klausimai ir siūlomi įvairūs sprendimo būdai. Remiantis gautomis išvadomis po teorinės dalies, buvo išanalizuota ir įvertinta Lietuvos Seimo rinkimų partijų programos nuo 1996 m. iki 2012 m., siekiant atskleisti Lietuvos politikų poziciją kitataučių atžvilgiu.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjami pagrindiniai elementai, kurie sudaro pasaulio žmonijos nehomogeniškumo savybes ir nehomogeniškumo veiksnių sąveika. Antroje dalyje pateikiamos reakcijos kylančios iš šio susidūrimo: prigimtinės, asmeninių interesų motyvuotos ir filosofinės. Trečioje dalyje aptariami teoriniai multikultūralizmo aiškinimai, pagrindinės sąvokos ir modeliai. Ketvirtoje dalyje bendrai apžvelgiama Lietuvos situacija kitataučių atžvilgiu, pateikiamia Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų nuo 1996 m. iki 2012 m. kitataučių atžvilgiu analizė, tyrimo rezultatai ir jų interpretacija.

Pagrindiniai žodžiai: multikultūralizmas, asimiliacija, izoliacija, tolerancija, integracija.

Bartochevis V. Multiculturalism in Lithuania: public discourse and state's politics / Master's Work in Welfare Sociology. Advisor prof. dr. V. Kanopienė. — Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2012. — 105 p.

ANNOTATION

This master's final work covers the analysis of the explanation of multiculturalism, its reasons, various questions and what ways of decisions are preferable. Based on the findings after the theoretical part it has been analyzed and evaluated the Lithuania's Seimas Political Parties quadrennial election programs from 1996 y. to 2012 y. on purpose to reveal Lithuanian politicians position and respect of ethnic minority.

The first part of the work explores the main elements of the world human characteristics to non-homogeneity and homogeneity factor interactions. The second part discusses about the results of the collision reactions: natural, self-interest motivated and philosophical. The third part represents the theoretical interpretations of multiculturalism, the basic concepts and models. The fourth part gives an overview of the situation in Lithuania's ethnic minority problems, the Lithuania's Seimas Political Parties quadrennial election programs from 1996 y. to 2012 y. analysis and interpretation of these results.

Key Words: multiculturalism, assimilation, isolation, tolerance and integration.

SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Bartochevis V. Multikultūralizmas Lietuvoje: visuomeninis diskursas ir valstybės politika / Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. V. Kanopienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2012. – 105 p.

SANTRAUKA

Skirtingų kultūrų žmonių buvimas tam tikroje geografinėje erdvėje – šitaip galime lakoniškai apibrėžti sąvoką „multikultūralizmas“ (J. M. Andre, 2007). Šis reiškinys yra suintensyvėjęs visame pasaulyje ir tapęs viena iš pagrindinių visuomeninio – politinio diskurso temų. Lietuvoje dar mažai diskutuojama šia tema, bet ji turėtų tapti vis aktualesnė, nors Lietuvos politikų nusiteikimas ir nuostatos dėl šios problemos nėra aiškūs. Tokių problemų suvokimui autorius kelia tokį tikslą šiam baigiamajam darbui: išnagrinėti multikultūralizmo reiškinius, analizuojant teorinę literatūrą bei Lietuvos politikų poziciją kitataučių atžvilgiu, atliekant Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų partijų programų analizę nuo 1996 m. iki 2012 m.

Darbo tikslo pasiekimui, remiantis moksline literatūra, bus vadovaujamosi šiais apibrėžtais uždaviniais: nagrinėti žmonijos nehomogeniškumo priežastis ir nustatyti jų savybes; išanalizuoti nehomogeniškumo veiksnių sąveiką ir iš jo kylančias reakcijas; aptarti teorinius multikultūralizmo aiškinimus, pagrindines sąvokas ir modelius; atliekant dokumentų analizę, išnagrinėti, palyginti ir įvertinti Lietuvos Seimo partijų rinkimų programas nuo 1996 m. iki 2012 m. ieškant jų pozicijos kitataučių atžvilgiu.

Baigiamajame darbe buvo iškeltos keturios hipotezės. Pirmoji hipotezė – skirtingi būdai suvokti ir traktuoti realybę yra tie tikrieji veiksniai, kurie suskirsto žmoniją į atskiras dalis, o ne fiziniai bruožai. Ji buvo patvirtinta ir tai įrodo tyrimai. Antroji hipotezė – prigimtinė susidūrimo tarp skirtingų žmonijos nehomogeniškumo veiksnių reakcija yra destruktivi ir todėl bet kokios sukurtos priemonės, taikiai sąveikai tarp skirtingai suvokiančių ir traktuojančių realybę žmonių, yra pasmerktos nesėkmei – buvo iš dalies paneigta, kadangi nėra galutinai įrodyta, kad žmonės yra iš prigimties linkę sunaikinti „kitus/nepažįstamus“, bet vienaip ar kitaip švietimo ir socializacijos proceso skatinimas sukuria pagrindus taikiam vietinių ir svetimšalių bendram gyvenimui. Trečioji hipotezė – multikultūralizmo modelius iš esmės galime suskirstyti į du skirtingus pagrindinius kelius: į toleravimo arba į integracijos poziciją – buvo patvirtinta, analizuojant įvairius dokumentus bei daugelio skirtingų autorių literatūrą šia tema. Ketvirtoji hipotezė – daugumos Lietuvos politikų nusiteikimas kitataučių atžvilgiu veda juos į izoliaciją arba į asimiliaciją ir galime sutapatinti svarbiausios tautinių mažumų politinės partijos poziciją, ieškant kitataučių interesų išsaugojimo, su vyraujančia daugumos Lietuvos partijų pozicija – buvo patvirtinta po gautų rezultatų iš dokumentų analizės.

Šio darbo objektai yra: multikultūralizmo aiškinimai, pagrindinės sąvokos ir modeliai, Lietuvos partijų rinkimų programos. Tai nagrinėjama keturiose šio darbo dalyse. Mokslinės literatūros bei teisinių šaltinių pagalba pirma dalis skirta išnagrinėti pasaulio žmonijos nehomogeniškumo savybes ir nehomogeniškumo veiksmų sąveiką, antra dalis – nagrinėti iš to susidūrimo kylančias reakcijas. Trečioje dalyje analizuojami teoriniai multikultūralizmo aiškinimai, pagrindinės sąvokos ir modeliai. Ketvirtoje dalyje bendrai apžvelgiama Lietuvos situacija kitataučių atžvilgiu, pateikiama Lietuvos Seimo rinkimų partijų programų nuo 1996 m. iki 2012 m. kitataučių atžvilgiu analizė, tyrimo rezultatai ir jų interpretacija.

Bartochevis V. Multiculturalism in Lithuania: public discourse and state's politics / Master's Work in Welfare Sociology. Advisor prof. dr. V. Kanopienė. — Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2012. — 105 p.

SUMMARY

We can laconically define the concept of „multiculturalism“: this is the presence of different cultures people in a certain geographical space (J. M. Andre, 2007). This phenomenon is intensified in all over the world and it has become one of the main public - political discourses. Noticeably, that the multiculturalism in Lithuania is rarely discussed, but it becomes more and more relevant. Lithuanian politicians' attitudes and conditions are not clear on this subject. In perception of such problems, the author poses the goal for his master's final work, which is: to explain the concept of „multiculturalism“, its reasons, various questions and the ways of decisions; then, based on the findings in the theoretical part, to analyze and to evaluate the Lithuania's Seimas Political Parties quadrennial election programs from 1996 y. to 2012 y. on purpose to reveal the Lithuanian politicians position and respect of the ethnic minority.

The achievement of master's work final goal will be governed by the following defined tasks based on the scientific literature: to examine the main elements of the world human characteristics to non-homogeneity and inhomogeneity factor interactions; discusses about the results of the collision reactions, the theoretical interpretations of multiculturalism, basic concepts and models; based on the document analysis, to examine, relate, evaluate and give the Lithuania's Seimas Political Parties quadrennial election programs from 1996 y. to 2012 y. analysis and interpretation of these results.

The four hypotheses was initiated in the final master's work. The first hypothesis shows different ways to understand and to treat reality factors that divides humanity into separate parts, rather than physical characteristics. It has been confirmed and demonstrated in researches. The second hypothesis: the inherent collision between mankind non-homogeneity factors is destructive and therefore any measures to design peaceful interaction between disparate realities and position people is doomed to failure - was partially denied because there is no conclusive proof that humans by nature are tend to destroy the "other / unknown", but in general the education and socialization process promotion creates a base for the peaceful indigenous and alien life. The third hypothesis - multiculturalism models can essentially be divided into two main different paths: the tolerance or integration - was confirmed, as various documents, as well as many different literatures, cross-cultural authors were analyzed. The fourth hypothesis — the majority of Lithuanian politicians' aspects in ethnic minority problems leads them to the insulation or the assimilation and we can identify the most important ethnic minority political party position, looking conservation of minority interests, to the dominant position of the

majority of Lithuanian political parties — after the results of the document analysis and exhaustive inquiry.

The objects of this final master's work are various and different interpretations of „multiculturalism“; the basic concepts and models; the Lithuania's Seimas Political Parties quadrennial election programs. It will be examined in four parts of this work. The first part of the work explores the main elements of the world human characteristics to non-homogeneity and inhomogeneity factor interactions. The second part discusses about the results of the collision reactions: the natural, self-interest motivated and philosophical. The third part represents the theoretical interpretations of multiculturalism, the basic concepts and models. The fourth part gives an overview of the situation in Lithuania's ethnic minority problems, the Lithuania's Seimas Political Parties quadrennial election programs from 1996 y. to 2012 y. analysis and an interpretation of these results.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

PARTIJŲ (KURIOS PATEKO Į SEIMĄ) SIEKIAI IR NUOSTATOS SEIMO RINKIMINĖSE PROGRAMOSE KITATAUČIŲ ATŽVILGIU PAGAL KADENCIJAS -

**Partijų(kurios pateko į Seimą per 1996 m. rinkimus*) siekiai ir nuostatos
Seimo rinkiminėse programose
tautinių mažumų ir imigrantų atžvilgiu**

PARTIJOS	RINKIMINĖ PROGRAMA
Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)	<ul style="list-style-type: none"> - Mūsų tikslas... visose gyvenimo srityse laiduojanti piliečių lygybę ir saugumą visose gyvenimo srityse. Nuoseklus asmens pasirinkimo teisės įgyvendinimas – tai pirmiausia galimybė ja pasinaudoti nepaisant lyties, amžiaus ar tautybės.
Lietuvos krikščionių demokratų partija	<ul style="list-style-type: none"> - Vadovaujamės nuostata, kad tautinėms mažumoms priklausantys Lietuvos Respublikos piliečiai turi lygias teises ir pareigas su kitais piliečiais, o savo kultūrinė tapatybė puoselėjančios tautinės bendrijos yra integrali Lietuvos atviros pilietinės visuomenė - gerbti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir įstatymų patvirtintas tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, o teisės aktuose numatytais atvejais teikti būtiną paramą tautinių bendrijų etnokultūrinei veiklai; - remti tautinių bendrijų pastangas išsaugoti savo kultūros savitumą. - tautinių bendrijų teisės į Lietuvos radijo ir televizijos programas garantavimas; turiningų laidų vaikams kūrimas,
Lietuvos demokratinės darbo partijos	<ul style="list-style-type: none"> - skatinti tautinių bendrijų kultūrinę saviraišką ir jų kultūros paveldo išsaugojimą. - Demokratija įtvirtina visų žmonių lygybę nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės ir turinės padėties, įsitikinimų ar politinių pažiūrų. LDDP siekia, kad būtų įstatymais garantuotos ir įgyvendinamos kiekvieno visuomenės nario, visų socialinių ir politinių grupių bei tautinių bendrijų saviraiškos galimybės. - gerbia visų Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrinę saviraišką. Kiekvienai tautinei bendrijai Lietuvoje turi būti suteiktos lygios teisės ir

	<p>sudarytos vienodos galimybės plėtoti savo etninę kultūrą, kalbą, švietimą, išpažinti savo religiją. Valstybės priedermė – sudaryti sąlygas tautinių bendrijų savitumo išsaugojimui.</p>
<p>* Lietuvos centro sąjungos ir Lietuvos socialdemokratų partijos programos nebuvo rastos.</p>	

**Partijų(kurios pateko į Seimą per 2000 m. rinkimus) siekiai ir nuostatos
Seimo rinkiminėse programose
tautinių mažumų ir imigrantų atžvilgiu**

PARTIJOS	• RINKIMINĖ PROGRAMA
Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)	<ul style="list-style-type: none"> • Europoje ir pasaulyje pripažįstamas individualus Lietuvos įnašas į Rytų-Vakarų dialogą... iškeliant etninės santarvės ir išsklaidytų mažumų globos idėjas (Europos Tarybos sprendimu toks institutas įkurtas Lietuvoje), siekiant istorinės tiesos atskleidimo, susipratimo ir susitaikymo su tarptautine žydų bendruomene. • Pastaruoju metu kyla naujų grėsmių dažnai, nepaisančių valstybių sienų: ...etniniai ir pasienio konfliktai, religinis ekstremizmas, nelegali migracija.... • mokysime specifinių grupių narius - kalinius, delinkventinius paauglius, izoliuoti gyvenančias etnines grupes, imigrantus, karius, siūlysimė jiems ko efektyvesnę studijų kreditavimo sistemą ir kt;
A.Brazausko socialdemokratinė koalicija	<ul style="list-style-type: none"> • Prie tautinių bendrijų uždarmo bei pasyvumo be kitų priežasčių prisidėjo ir nepakankamai aiški ir kryptinga valstybės politika šioje srityje. • Mes užimame aiškia ir nedviprasmišką poziciją nacionaliniu klausimu. Mes už valstybę, kuri savo piliečiui, nepriklausomai nuo tautybės ar pasaulėžiūros, garantuoja lygias politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės teises bei laisves. Mes pripažįstame visuomenę, kuri saugo piliečių tautinį identitetą, kultūros tęstinumą, mes skatiname tautinę savimonę bei jos saviraišką, kultūrinį klestėjimą. • Mes manome, kad nelietuviai Lietuvoje neturi jausti diskomforto dėl savo tautybės. Mes siekiame užtikrinti Lietuvoje gyvenančioms tautinėms bendrijoms galimybes: visiškai integruotis į visuomeninį, politinį, ekonominį ir kultūrinį valstybės gyvenimą, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tarptautinių žmogaus teisių ir laisvių dokumentų, šalies įstatymų, reglamentuojančių tautinių bendrijų gyvenimo aspektus, pagrindu; puoselėti ir plėtoti jų nacionalines kultūrinės tradicijas; vartoti gimtąją kalbą; viešai ir laisvai reikšti savo nuomonę visais bendrijų liečiančiais klausimais; mokyti

	<p>gimtosios ar gimtąja kalba; kurti visuomenines - kultūrinės organizacijas; turėti žiniasklaidos priemonių gimtąja kalba; užsiimti kūrybine, literatūrine, švietėjiška veikla savo gimtąja kalba; steigti galerijas, muziejus, namus, klubus, memorialines vietas ar kitomis formomis kaupti, puoselėti, propaguoti tautinių bendrijų visuomeninį - kultūrinį palikimą; steigti fondus kultūrinei visuomeninei veiklai remti; užtikrinti valstybės apsaugą ir globą svarbiems tautinių bendrijų kultūros, architektūros, istorijos paminklams; sudaryti sąlygas išmokti valstybinę kalbą; palaikyti ryšius su istorinėmis tautinėmis gimtinėmis; išpažinti savo religiją.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Visos trys dešiniųjų Vyriausybės nelaikė kultūros, švietimo ir mokslo svarbia sritimi. Per 1996-2000 metų dešiniųjų valdymo laikotarpį padaryta nemaža klaidų, iš kurių ryškiausias: mažai dėmesio buvo skiriama tautinių bendrijų kultūroms vystyti. • Mūsų užduotis yra artimiausiu metu stabilizuoti padėtį, siekiant išvengti kultūros, švietimo ir mokslo sistemos griūtis. Turime koreguoti pradėtas reformas, kad būtų geriausiai tenkinami visuomenės poreikiai. • Mūsų švietimo politikos kryptys: puoselėti tautinių bendrijų mokyklas • Svarbiausi mūsų kultūros politikos tikslai yra: remti tautinių mažumų kultūros vystymo programas;
<p>Naujoji sąjunga (socialliberalai)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tautinėms mažumoms užtikrinti teisę įgyti minimalius lavinimo standartus gimtąja kalba. • Siekti, kad kultūros vertybės būtų prieinamos visuomenei... Valstybė turi drausti tik tuos kūrinius, kurie kursto karą, smurtą, žadina vienu tautų, rasių ir religijų neapykantą kitoms, propaguoja moralinį iškrypimą ir žalingus įpročius, ugdo nusikaltėlišką veiklą. • Pripažinti, kad tautinių mažumų teisių ir laisvių apsauga yra tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sudedamoji dalis, todėl priklauso tarptautinio bendradarbiavimo sričiai bei pastebimai lemia gerus santykius su kaimyninėmis valstybėmis. • piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą;
<p>Lietuvos liberalų</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lygių galimybių garantavimas valstybinėms ir nevalstybinėms įstaigoms.

sąjunga	
Lietuvos centro sąjunga	<ul style="list-style-type: none"> • Tautinių mažumų kultūrinio ir socialinio integralumo politika turi demonstruoti visuomenės brandą, jos geranoriškumą ir atvirumą. Tautinio identiteto, papročių, kultūros puoselėjimas turi būti paremtas valstybės preferencine politika švietimo, kultūros, religinių konfesijų srityje. • Tik pilnakraujėje visuomenėje kultūros daugiabriauniškumas pasireiškia kaip organiška etniškumo ir šiuolaikiškumo dermė.
Moderniųjų krikščionių demokratų sąjunga	<ul style="list-style-type: none"> • Europai integruojantis siekiama kiekvienos tautos savitos kultūros išsaugojimo ir klestėjimo. Siūlome:... puoselėti Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrinės tradicijas;

**Partijų(kurios pateko į Seimą per 2004 m. rinkimus) siekiai ir nuostatos
Seimo rinkiminėse programose
tautinių mažumų ir imigrantų atžvilgiu**

PARTIJOS	RINKIMINĖ PROGRAMA
Darbo partija	<ul style="list-style-type: none"> - Užtikrinti lietuvių kalbos pirmenybę visose viešojo gyvenimo srityse. - visų asmenų lygybės prieš įstatymą... nepriklausomai nuo asmens socialinės padėties, įsitikinimų, pažiūrų, tautybės, kilmės ar kalbos.
A. BRAZAUSKO IR A. PAULAUSKO KOALICIJA "UŽ DARBĄ LIETUVAI" (Lietuvos socialdemokratų partija, Naujoji sąjunga (socialliberalai))	<ul style="list-style-type: none"> - Bus puoselėjama įvairovė, bet saugomas tautinis išskirtinumas.
TĖVYNĖS SAJUNGA (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai)	<ul style="list-style-type: none"> - mokyklose įvesti privalomas šeimos vertybių, pilietiškumo, tautiškumo ugdymo pamokas - skatinant patriotizmą, pasididžiavimą ir tautinę savigarbą, įsteigti "Sėkmės Lietuvos" valstybinę premiją, kuri būtų suteikiama už laimėjimus kultūros,

	<p>verslo, sporto srityse, įrodančius, kad lietuviai yra tarp stipriausiųjų Europoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bendruomeniškumas yra ir tautiškumo bei patriotizmo pagrindas. Kas nemyli ir nesididžiuoja sava bendruomene, tas dažniausiai nemyli ir savo tautos - įvesti privalomas šeimos vertybių, pilietiškumo, bendruomeniškumo, tautiškumo ugdymo pamokas; - Tautinės kultūros tikslas – stiprinti tautą ir valstybę, ugdant tautos tapatumą ir savimoneę, atkurti pasididžiavimą savo tauta, valstybe ir tautine kultūra. - Stiprinti gyvąją tautinės kultūros tradiciją; - Užtikrinti visavertišką lietuvių kalbos vartojimą visose valstybės gyvenimo srityse; - mokytojus rengiančiose aukštosiose mokyklose įvesti etnografinės muzikos bei tautinės kultūros kursus; - Esame įsitikinę, kad nėra sąžininga vien kalbėti apie pensijų didinimą, nenurodant, kaip tie pinigai bus uždirbami, koku būdu, neskatinant imigracijos, bus palaikomas pensijas uždirbančių darbingų žmonių kiekis.
<p>Rolando Pakso koalicija "Už tvarką ir teisingumą" (Liberalų demokratų partija, Lietuvos liaudies sąjunga "Už teisingą Lietuvą")</p>	<ul style="list-style-type: none"> - atvirumą bei pagarbą kitoms tautoms ir kultūroms, paramą tautinėms mažumoms, - Skatinsime piliečių atsakomybę už asmens, šeimos, Tautos ir Valstybės orumą ir sieksime... kad darbo rinkoje būtų realiai užtikrintos lygios galimybės nepriklausomai nuo tautybės, lyties, amžiaus, turinės padėties, religinių įsitikinimų, - Ugdysime tautinę Lietuvos žmonių savimoneę, puoselėsime pagarbą ir paramą tautinėms mažumoms, skatinsime atvirumą kitoms kultūroms. - Sieksime, kad būtų saugomas ir visuomenei prieinamas Lietuvos daugiatautis kultūros paveldas, remiama ir puoselėjama Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų kultūra.
<p>Liberalų ir centro sąjunga</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sudarysime sąlygas, užtikrindami paramą Lietuvos tautinių mažumų veiklai, tradicijoms ir papročiams puoselėti.

VALSTIEČIŲ IR NAUJOSIOS DEMOKRATIJOS PARTIJŲ SĄJUNGA	<ul style="list-style-type: none"> - Globalizacijos, stiprėjančių išorės poveikių ir vis didėjančio Lietuvos atvirumo pasauliui sąlygomis ypatingos svarbos uždaviniu mes laikome tautinės savimonės problemų aktualizavimą, tautinių vertybių, ypač lietuvių kalbos, apsaugą ir puoselėjimą, tautinių bendruomenių kultūros saviraišką kartu puoselėjant tautinio tapatumo išsaugojimą bei bendrų demokratinių, krikščioniškųjų ir dvasinių vertybių stiprinimą. - Akcentuojant tautinės kultūros svarbą, kartu pripažįstame Lietuvoje gyvenančių įvairių tautų istorinio ir dabarties indėlio reikšmę. Šį supratimą privalome skiepyti mokykloje ir šeimose. Jis pasitarnaus aktyvesniems vertybių mainams ES viduje ir su kaimyninėmis šalimis. - Remsime... Lietuvoje gyvenančių tautinių bendruomenių kultūrą;
---	--

**Partijų(kurios pateko į Seimą per 2008 m. rinkimus) siekiai ir nuostatos
Seimo rinkiminėse programose
tautinių mažumų ir imigrantų atžvilgiu**

PARTIJOS	RINKIMINĖ PROGRAMA
Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai	<ul style="list-style-type: none"> - Matome tris svarbiausias valstybės problemas, kurios ateityje tik stiprės, jeigu šiandien nesiimsime jų spręsti. Sąlyginai suskirstėme tas bėdas į tris grupes: tautos erozija, ekonominis netoliaregiškumas ir valstybės neveiknumas. - Tautos erozija pasireiškia tuo, kad lietuviai yra tapę nykstančia tauta (kaip teigia „Eurostat“ duomenys, 2050 metais Lietuvoje gyvens jau tik 2.8 mln.gyventojų), ir tai reiškia, kad iškyla iššūkiai ne tik tautos egzistavimui. Ilgainiui tai lems visišką ekonominę bei socialinę stagnaciją ir įtampą: nebebus kas dirba, todėl nebeaugs ekonomika, neišlaikysime socialinės naštos arba galų gale turėsime atsiverti neribotai imigracijai. - Tautos erozija – tai ir mažėjantis gimstamumas; silpstanti Tautos erozija – tai ir mažėjantis gimstamumas; silpstanti šeima; didėjanti emigracija; senstanti visuomenė; plintanti socialinė patologija, besaikis alkoholio vartojimas ir narkomanija; vyraujantis pesimizmas ir nepasitikėjimas – nykstanti iniciatyva ir kūrybiškumas; gresianti imigracija. - Taigi, nieko nedarydami turime daug tikimybių „įsisukti“ į nevaldomą demografinę krizę, kuri skatins atsiverti nevaldomai darbo jėgos imigracijai.

- Stiprėjanti imigracija į Lietuvą (legali ir nelegali) iš Rytų Europos valstybių (Baltarusijos, Ukrainos, Moldovos) bei kai kurių Azijos šalių, nors ir nekeldama tiesioginės grėsmės ekonomikos augimui, gali turėti neigiamą įtaką socialinei, kultūrinei ir kitoms sritims.
- Padėtį darbo rinkoje galima būtų trumpam pagerinti ir didinant imigraciją, tačiau ji sąlygoja naujas ilgalaikes socialines problemas. Iš kitų šalių atvykusi darbo jėga atsiveža ir savo šeimas, kurias reikia integruoti, socializuoti mūsų visuomenėje. Susiduriame ne tik su kalbos mokymu, bet ir su tautinio mentaliteto ir valstybės identiteto išlikimo problema.
- Tradicinių Lietuvos religinių konfesijų įsteigtoms pasaulėžiūrinės krypties mokykloms ir jų mokiniams garantuosime tokią pat valstybės paramą, kaip ir valstybinės mokyklos mokiniams.
- Emigruojant į Vakarų darbingiems Lietuvos gyventojams daugėja imigrantų... nors imigrantų skaičius Lietuvoje santykinai dar nėra labai didelis, bet, kasmet sparčiai didėdamas, jis ilgainiui gali sukelti žymius visuomenės integralumo pokyčius ir tam tikrus socialinius padarinius. Nei valstybė, nei darbdaviai užsienio darbo imigrantams neturi specialių integravimo į visuomenę programų ir neskiria lėšų. Jau dabar pasireiškia įvežamų užsieniečių, daugiausia rusakalbių, atskirtis dėl to, kad darbdaviai nesirūpina juos apmokyti lietuvių kalbos. Yra ir piktnaudžiavimo imigracija reiškiniai: pvz., firmos, gavusios leidimus įvežti darbininkus savo darbams, pelnėsi juos neteisėtai „nuomodamos“ kitoms firmoms.
- savo viziją apibrėžiame per „vienos tautos“ koncepciją: esame viena tauta, kuri jungia tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje gyvenančius lietuvius. Valstybės politikos veiksmus įprasmina Globalios Lietuvos projektas. Globali Lietuva – tai ir Lietuvoje gyvenantys, ir po pasaulį pasklidę Lietuvos piliečiai bei išeiviai, siejami istorinių, kultūrinių, socialinių, ekonominių ir politinių ryšių.
- Lietuvoje kasmet apsigyvena per 10 tūkstančių imigrantų. Kol išvykstančiųjų srautas nemažėja, o laisvų darbo vietų daugėja, jas užims užsieniečiai. Labai netolimoje ateityje Lietuvoje apsigyvenusių imigrantų skaičius gali sudaryti žymią gyventojų dalį, jie iš laikinų gali tapti nuolatiniais gyventojais. Todėl valstybė turi iš anksto pasirengti spręsti su tuo susijusias administracines ir socialines problemas.
- Emigracijos ir imigracijos problemos yra glaudžiai susijusios ir gali būti sprendžiamos tik valstybės bendros migracijos procesų reguliavimo politikos rėmuose. Imigracijos klausimus ES sprendžia kartu, tuo tarpu emigracija –

	<p>kiekvienos šalies rūpestis. Saugiai pasitelkti trečiųjų šalių piliečius darbui Lietuvoje galėsime tik tada, kai turėsime subalansuotą migracijos politiką, o jos rėmuose – realią imigrantų integracijos politiką, kuri įvertintų ne tik darbdavių, bet ir viešuosius visuomenės interesus ir kurios įgyvendinimas būtų finansuojamas darbdavių bei valstybės lėšomis. Lietuvos migracijos strategija turi remtis principu, kad migracijos sąlygos neturi skatinti darbdavių naudoti pigią darbo jėgą iš trečiųjų šalių, kol lanksčiai neišnaudotos visos vietinės darbo jėgos panaudojimo galimybės. Atsižvelgdami į Europos Sąjungos vykdomos bendrosios imigracinės politikos tendencijas ir esminius Lietuvos interesus, reguliuosime migracijos sąlygas, tam panaudodami ekonominius svertus ir teisine priemones. Tačiau migracijos reguliavimo priemonės neturi nepagrįstai varžyti galimybės samdyti aukštą ir retą kvalifikaciją turinčius užsieniečius, jeigu tai netrukdo įgyvendinti valstybės siekio susigrąžinti emigravusius Lietuvos piliečius. Viena vertus, samdyti vietinius gyventojus darbdaviams visada turi apsimokėti labiau, nei atsivežti ir adaptuoti užsieniečius. Kita vertus, imigrantų adaptacija uždeda papildomų funkcijų valstybei. Būtų pateisinama įvesti iš trečiųjų šalių įvežamos darbo jėgos darbdavių įmokas. Įmokos padengtų dalį imigrantų integracijos į visuomenę bendrųjų valstybės kaštų. Būtina griežčiau reglamentuoti užsieniečių atsivežimo tvarką, kad nebūtų galimos neribotos trukmės „komandiruotės“ Lietuvoje dirbti nuolatinius darbus, kurios leidžia išvengti mokesčių į valstybės ir socialinio draudimo biudžetus ir iškreipia sąžiningą konkurenciją. Kalbos mokymas ir supažindinimas su lietuvių kultūra bei įstatymais nuo pat imigrantų atvykimo dienos turi tapti būtina terminuoto gyvenimo ir darbo Lietuvoje sąlyga, o jos vykdymas – griežtai kontroliuojamas. Tam reikia parengti visą mokymui būtiną infrastruktūrą, mokymo programas pagal kalbos mokėjimo lygius, kalbos kursų apmokėjimo sąlygas. Lietuva turi aktyviai dalyvauti formuojant tokią ES migracijos politiką, kad ji atitiktų Lietuvos interesus. Ypač aktualūs Lietuvai ES rengiami du dokumentai – „mėlynosios kortos“ projektas ir Gražinimo direktyva. Remsime Europos Sąjungos svarstomos griežtesnės terminuotų leidimų užsienio darbininkams gyventi ir dirbti tvarkos pasiūlymus, numatančius dvejų metų leidimų galiojimo terminą, kuriam suėjus jie turėtų grįžti į savo šalį, o leidimas toliau gyventi ir dirbti Lietuvoje galėtų būti pratęstas tik tiems, kurie turi pakankamą kvalifikaciją, pakankamai išmoko lietuvių kalbą, nepriekaištingai laikėsi Lietuvos įstatymų ir elgesio visuomenėje normų.</p>
<p>Tautos prisikėlimo partija</p>	<p>- „Lietuviais esame mes gimę“ Tautos Prisikėlimo partija siekia, kad visi Lietuvos piliečiai, nepriklausomai nuo rasės, tikėjimo ar tautybės, didžiuotųsi savo Tėvyne Lietuva, gerais darbais garsintų jos vardą.</p>

<p>Tvarka ir teisinguma</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kalba, papročiai, tradicijos – tai Lietuvos valstybės gyvavimo šaltinis. Čia šimtmečiais puoselėta lietuviybė ir žmonių krauju rašyta istorija. Pasaulinės globalizacijos verpetuose privalome išlikti savimi. - Už ryžtą saugoti ir puoselėti Tautos tapatumą, jos materialinių ir dvasinių galių sklaidą, atvirumą bei pagarbą kitoms tautoms ir kultūroms, paramą tautinėms mažumoms. - Realaus lygių galimybių užtikrinimo darbo rinkoje nepriklausomai nuo tautybės, lyties, amžiaus, turinės padėties, religinių įsitikinimų; Ugdysime tautinę Lietuvos žmonių savimonę, puoselėsime pagarbą ir paramą tautinėms mažumoms, skatinsime atvirumą kitoms kultūroms. - Sieksime, kad... būtų saugomas ir visuomenei prieinamas Lietuvos daugiatautis kultūros paveldas, remiama ir puoselėjama Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų kultūra.
<p>Lietuvos socialdemokratų partija</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kiekvienas asmuo yra vertingas, todėl nepriklausomai nuo lyties, amžiaus, neigalumo, tautybės ir seksualinės orientacijos turi jaustis visaverčiu mūsų visuomenės nariu. - Šalinsime bet kokią diskriminaciją darbo rinkoje dėl lyties, lytinės orientacijos, amžiaus ar negalios, rasės ar tautybės, tikėjimo ar įsitikinimų. - Įgyvendinsime teises, administracines ir kitokias priemones, kad šalyje niekas nebūtų diskriminuojamas dėl lyties, rasės, tautybės, įsitikinimų, socialinės padėties ir kitų priežasčių - Stiprėjant globalizacijos procesams, sieksime, kad kitų kultūrų perimamumas nevirstų savosios savasties praradimu. - Būnant atviriems kitų tautų kultūroms, saugosime ir propaguosime nacionalinės kultūros savitumą Europos Sąjungos ir pasaulio kultūrų kontekste - Sudarysime tinkamas sąlygas teismuose, kad būtų užtikrintos lygios galimybės asmenims, neatsižvelgiant į jų tautybę, lytį, įsitikinimus ginti savo teise ir teisėtus interesus bei siekti teisingumo;
<p>Darbo partija (čia partijos programos)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - visų asmenų lygybės prieš įstatymą.... nepriklausomai nuo asmens socialinės padėties, įsitikinimų, pažiūrų, tautybės, kilmės ar kalbos.

Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	Nerasta informacijos šia tema.
Liberalų ir centro sąjunga	<ul style="list-style-type: none"> - leisti aukštos kvalifikacijos tyrėjams ir dėstytojams - užsienio valstybių piliečiams - laisvai dirbti Lietuvoje. - remti tautinių bendrijų kultūrinę veiklą. Lietuva – visų joje gyvenančių tautų namai;

Partijų(kurios siekia patekti į Seimą per 2012 m. rinkimus) siekiai ir nuostatos Seimo rinkiminėse programose tautinių mažumų ir imigrantų atžvilgiu

PARTIJOS	RINKIMINĖ PROGRAMA
Tvarka ir teisingumas	<ul style="list-style-type: none"> - Sustiprinsime kitų tautų atstovų, gyvenančių Lietuvoje, pilietinę integraciją, puoselėjant ir jų tautinę kultūrą. - Valstybė remis visus žmones, kurie saugo, puoselėja arba atkuria tradicinę Lietuvos gyvenimo būdą. Sieksime, kad lietuvių kalba, kaip nacionalinės vienybės ir tautų, gyvenančių Lietuvoje, integracijos pagrindas, iš tiesų būtų gerbiama ir užtikrinsime Valstybinės kalbos įstatymo laikymąsi bei griežtinsime atsakomybę už jo pažeidimą. - Atsigręšime į tautinės mokyklos koncepciją, kuriant savitas ir unikalias, valstybės pasididžiavimu ir patriotizmu pagrįstas vidurinio mokslo programas.
Lietuvos socialdemokratų partija	<ul style="list-style-type: none"> - Geros sąlygos Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų saviraiškai – mūsų valstybės stiprybė. - Atkursime tautinėms bendrijoms atstovaujančią instituciją, teisinį valstybės ir tautinių bendrijų santykių reguliavimą. Įtvirtinsime tautinių bendrijų teises į savo kultūrinės savasties apsaugą ir jos plėtrą. - Išspręšime tautinių mažumų pavardžių rašymo asmens dokumentuose, gatvių ir vietovardžių rašymo klausimus vadovaudamiesi Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos teisių konvencija. - Vykdydysime tautinių bendrijų mokyklų tinklo pertvarką atsižvelgdami į bendruomenių interesus. - Tobulinsime Švietimo įstatymo įgyvendinimo nuostatas ir nukelsime lietuvių kalbos egzamino suvienodinimo
Darbo partija	<ul style="list-style-type: none"> - Būdami atviri kitų tautų kultūroms saugosime ir propaguosime nacionalinės kultūros savitumą Europos Sąjungos ir pasaulio kultūrų kontekste, - sieksime, kad šalyje niekas nebūtų diskriminuojamas dėl amžiaus, lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės, socialinės padėties, tikėjimo,

	negalios, šeiminės padėties, priklausomybės politinėms partijoms ar visuomeninėms organizacijoms.
Liberalų ir centro sąjunga	<ul style="list-style-type: none"> - šiandien kaip niekada visuomenė turi būti susitelkusi, suvokusi iššūkius ir pasirengusi juos įveikti. Savitumo išsaugojimas ir atvirumas pasaulio tendencijoms, tautiškumo ir globalumo lankstus derinimas yra mūsų sėkmės laidas. Valstybė turi ne tik formaliai atstovauti mus pasaulyje, bet ir tarnauti visuomenės konkurencingumui didinti.
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	<ul style="list-style-type: none"> - Mūsų pažadas: netoleruosime jokių diskriminacijos apraiškų ir darbinėje veikloje, ir asmeniniame žmonių gyvenime. - Neleisime diskriminuoti žmonių dėl jų tautybės, socialinės padėties, lyties, lytinės orientacijos, įsitikinimų ar pažiūrų.
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	<ul style="list-style-type: none"> - Europos Sąjungoje, apskritai Vakarų civilizacijoje, galioja tam tikri tautinių mažumų teisių standartai. Šioje srityje nereikia išradinėti dviračio, šie standartai paprasčiausiai turi galioti realiame gyvenime. Dar 2000 metais mūsų valstybė ratifikavo be išlygų Tautinių mažumų apsaugos gynimo konvenciją. Turime laikytis tarptautinių įsipareigojimų. - Esame įsitikinę, jog artimiausiu laiku taip ir bus: dviejų ar net trijų kalbų vartojimas viešajame gyvenime atskirose vietovėse taps norma. Standartai turi galioti visiems Europos Bendrijos nariams.
Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai	<p>Gerbdami tautinių mažumų kultūrinį savitumą, jų specifinius poreikius švietimo ir kultūros politikoje, sieksime iš esmės pakeisti susiklosčiusią padėtį:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Skirsime ypatingą dėmesį Pietryčių Lietuvos socialinei ir ekonominei raidai, kursime ir finansuosime atitinkamas investicines programas. - Reikalausime, kad šio regiono savivaldybių valdančios daugumos globotų šių savivaldybių teritorijose gyvenančias vietines lietuvių mažumas taip, kaip valstybė nacionaliniu mastu globoja tautines mažumas. - Išnagrinėsime ar šiose savivaldybėse susiklosčiusi socialinių pašalpų ir kitų išmokų skirstymo tvarka nepažeidžia čia gyvenančių žmonių teisės į demokratiją ir teisingumą, ar neskatina socialinės ir tautinės atskirties. - Siūlysimė diegti šiuolaikiškas administravimo formas, kurios leistų tautinėms mažumoms tapti labiau ekonomiškai ir finansiškai nepriklausomomis nuo valstybinių ir savivaldybės subsidijų. - Sieksime dar kartą grįžti prie vardų ir pavardžių rašymo tvarkos, siūlydami rasti europietiškas tradicijas, mūsų Konstituciją ir valstybinės kalbos statusą gerbiančią sprendimą. - Rūpinsimės tautinių mažumų švietimo įstaigų tinklu, kad kurtųsi stiprios, pajėgios, visapusiškai aprūpintos tautinių mažumų mokyklos. - Pilnai užbaigsime nuosavybės teisių į žemę, mišką ir vandens telkinius atkūrimo procesą. - Skirsime dėmesio tautinių mažumų kultūrinio paveldo apsaugai, jo pristatymui Lietuvoje ir užsienyje. - Ypatingą dėmesį skirsime Holokausto atminties vietų tvarkymui. Manome, kad į kultūrinio paveldo puoselėjimą turi įsitraukti visi Lietuvos gyventojai, todėl organizuosime specialias edukacines programas.

	<ul style="list-style-type: none"> - Kaip istorijos paminklą ir religinės kultūros objektą, sieksime atstatyti Vilniaus Didžiąją sinagogą. - Sieksime visoje Lietuvoje išplėsti ratą mokyklų, kuriose galima išmokti tautinių mažumų kalbų. - Sieksime sudaryti kuo palankesnes sąlygas baltarusių kalbos, kuri įtraukta į UNESCO Nykstančių kalbų sąrašą, puoselėjimui. Lietuva yra vienintelė ES valstybė, ir ateityje gali tapti vienintele pasaulio valstybe, kurioje prieinamas pilnas vidurinis išsilavinimas baltarusių kalba. Remsime Europos humanitarinį universitetą.
Drašos kelias	* Nebuvo nustatyti sakiniai, kurie priklausytų kitataučių problematikai.

2 PRIEDAS

SIEKIAI IR NUOSTATOS VYRIAUSYBIŲ PROGRAMOSE KITATAUČIŲ ATŽVILGIU

<p>AŠTUNTOSIOS VYRIAUSYBĖS PROGRAMA Ministras Pirmininkas Gediminas Vagnorius Dirbo nuo 1996 m. gruodžio 4 d. iki 1999 m. gegužės 3 d.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) Krikščionių demokratų partija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vykdydami Europos Tarybos bendrąją tautinių mažumų apsaugos konvenciją, gerbsime Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir įstatymų patvirtintas tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, o teisės aktuose numatytais atvejais teiksime būtiną paramą tautinių bendrijų etnokultūrinei veiklai; - padėsime tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims integruotis į pilnavertį visuomenės gyvenimą, ypač kiekvienoje vietovėje sudarydami sąlygas išmokti valstybinės kalbos
<p>DEVINTOSIOS VYRIAUSYBĖS Ministras Pirmininkas Rolandas Paksas Dirbo nuo 1999 m. birželio 1 d. iki 1999 m. spalio 27 d.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) Krikščionių demokratų partija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vykdydami Europos Tarybos bendrąją tautinių mažumų apsaugos konvenciją, gerbsime Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir įstatymų patvirtintas tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, o teisės aktuose numatytais atvejais teiksime būtiną paramą tautinių bendrijų etnokultūrinei veiklai;
<p>DEŠIMTOSIOS VYRIAUSYBĖS Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius Dirbo nuo 1999 m. lapkričio 3 d. iki 2000 m. lapkričio 9 d.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) Krikščionių demokratų partija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vykdydami Europos Tarybos bendrąją tautinių mažumų apsaugos konvenciją, gerbsime Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir įstatymų patvirtintas tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, o teisės aktuose numatytais atvejais teiksime būtiną paramą tautinių bendrijų etnokultūrinei veiklai;
<p>VIENUOLIKTOSIOS VYRIAUSYBĖS Ministras Pirmininkas Rolandas</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nebus taikomi apribojimai ar privilegijos dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų

<p>Paksas Dirbo nuo 2000 m. spalio 27 d. iki 2001 m. birželio 20 d.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> Lietuvos liberalų sąjunga, Naujoji sąjunga (socialliberala), Moderniųjų krikščionių demokratų sąjunga, Lietuvos centro sąjunga</p>	<p>pagrindu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vyriausybė numato: teikti paramą Lietuvos tautinių mažumų kultūrinei raiškai;
<p>DVYLIKOTOSIOS VYRIAUSYBĖS PROGRAMA Ministras Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas Dirbo nuo 2001 m. liepos 4 d. iki 2004 m. gruodžio 15 d.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> A. Brazausko socialdemokratinė koalicija Naujoji sąjunga (socialliberalai)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sudaryti sąlygas tautinių bendrijų vaikams mokytis gimtosios kalbos ar gimtąja kalba, gerai juos išmokyti valstybinės kalbos. - Suvienodinti valstybinių egzaminų reikalavimus visiems Lietuvos Respublikos gyventojams. - Užtikrinti valstybės paramą Lietuvos tautinių bendrijų kultūriniam vystymuisi. - Suteikti teisę žiniasklaidos, visuomeninių organizacijų, profesinių sąjungų, tautinių bendrijų atstovams dalyvauti valstybės ir savivaldos visų pakopų institucijų posėdžiuose, kai sprendžiami jiems aktualūs klausimai.
<p>TRYLIKOTOSIOS VYRIAUSYBĖS Ministras Pirmininkas: Algirdas Mykolas Brazauskas Dirbo nuo 2004 m. lapkričio 29 d. iki 2006 m. birželio 01 d.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> Darbo partija, Socialdemokratai, Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga Naujoji sąjunga (socialliberalai)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nuosekliai laikytis lygių galimybių politikos, toliau vykdyti teisinės, administracinės ir kitas priemones, kad šalyje niekas nebūtų diskriminuojamas dėl lyties, rasės, tautybės, įsitikinimų ir kitų priežasčių. - Puoselėti Lietuvoje esančių tautinių mažumų bendrijų mokyklas, sudaryti sąlygas užtikrinti geresnę moksleivių saviraišką, kad šių bendrijų atstovai galėtų geriau išmokyti valstybinę kalbą. - Patvirtinti ir užtikrinti tautinių (etninių) bendruomenių santykių politikos plėtros ilgalaikės strategijos įgyvendinimą. - Sudaryti tinkamas sąlygas teismuose, kad būtų užtikrintos lygios galimybės asmenims, neatsižvelgiant į jų tautybę, lytį, įsitikinimus, ginti savo teises ir teisėtus interesus, siekti teisingumo.
<p>KETURIOLIKOTOSIOS VYRIAUSYBĖS Ministras Pirmininkas: Gediminas Kirkilas Dirbo nuo 2006 m. liepos 6 d. iki 2008 m. lapkričio 17 d.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - plėtoti strateginės partnerystės santykius su Lenkija, taip pat ir sprendžiant tautinių mažumų klausimus - Puoselėti Lietuvoje esančių tautinių bendrijų mokyklas, sudaryti sąlygas

<p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> A.Brazausko socialdemokratinė koalicija Naujoji sąjunga (socialliberalai)</p>	<p>užtikrinti geresnę mokinių saviraišką, kad šių bendrijų atstovai galėtų geriau išmokti valstybinę kalbą. Tautinių mažumų mokykloms, kompensuojant išlaidas, susijusias su platesnių mokymo planų įgyvendinimu, vadovėlių leidyba ir mokymo priemonių įsigijimu, pedagogų kvalifikacijos tobulinimu, papildomai padidinti mokinio krepšelį 10 procentų.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Patvirtinti ir užtikrinti tautinių (etninių) bendruomenių santykių politikos plėtros ilgalaikės strategijos įgyvendinimą. - Sudaryti tinkamas sąlygas teismuose, kad būtų užtikrintos lygios galimybės asmenims, neatsižvelgiant į jų tautybę, lytį, įsitikinimus, ginti savo teises ir teisėtus interesus, siekti teisingumo.
<p>PENKIOLIKTOSIOS VYRIAUSYBĖS Ministras Pirmininkas: Andrius Kubilius Nuo 2008 m. lapkričio 28 d. iki dabar.</p> <p><u>Koalicinė vyriausybė:</u> Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai Tautos prisikėlimo partija Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis Liberalų ir centro sąjunga</p>	<ul style="list-style-type: none"> - panaikinsime Tautinių mažumų ir išeivijos reikalų departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, išeivijos reikalų koordinavimą perduodami Užsienio reikalų ministerijai ir Tautinių mažumų reikalų koordinavimą – Kultūros ministerijai. - Laikydami nuostatas, kad esame viena tauta, jungianti tiek Lietuvoje, tiek diasporoje gyvenančius lietuvius, parengsime „Globalios Lietuvos“ – kūrimo strategiją ir pradėsime ją įgyvendinti. - Puoselėsime tautinių mažumų savitumą ir tradicijas, skatinsime jų integraciją į valstybės gyvenimą. - Remsime programas, skatinančias mažinti socialinę atskirtį ir diskriminaciją dėl lyties, amžiaus, socialinės, etninės kilmės ar religinių įsitikinimų. - Nieko nedarant, didės tikimybė, kad demografiniai pokyčiai taps nevaldomi ir didės spaudimas atsiverti nevaldomai darbo jėgos imigracijai. - Kryptingai ir aktyviai dalyvausime formuojant Europos Sąjungos imigracijos ir prieglobsčio politiką. - Aiškiau reglamentuosime užsieniečių atvykimo įsidarbinimo tikslais tvarką, laikydami principo, kad trečiųjų šalių piliečių dalyvavimas darbo rinkoje neturėtų skatinti Lietuvos gyventojus išvykti.

	<ul style="list-style-type: none"> - Sieksime išsaugoti nacionalinę kompetenciją reguliuojant ekonominę imigraciją ir prieglobsčio suteikimą. - Formuosime bendrą valstybės migracijos procesų reguliavimo politiką. - Toliau įgyvendinsime lygių galimybių politiką, siekdami užtikrinti, kad žmogus nebūtų diskriminuojamas dėl amžiaus, lyties, etninės kilmės, religinių įsitikinimų ar sveikatos būklės.
--	--